

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

92. ÅRGANG . 15. RÆKKE . 6. BINDS FØRSTE HALVBIND

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

1972

INDHOLD

<i>Pastor em. Gudmund Kelstrup:</i> Anders Andersen Viborgs slægtsoptegninger	1
<i>Regnskab for Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie 1971</i>	28
<i>Arkivar, dr. phil. Vello Helk:</i> Digteren Conrad von Hövelen (1630–89)	29
<i>Socialinspektør Olav Christensen:</i> Patricierslægten Schumacher fra Haderslev	47
<i>Civilingeniør Palle Gravesen:</i> Illumstudier IV. Iver Hansen og hans efterkommere	71
Rettelser og tilføjelser til Illumstudier I–III	96
<i>Små meddelelser:</i> Johann Ludwig von Erlach. Ved Finn Friis	105
<i>Spørgsmål og svar</i>	108
<i>Anmeldelser:</i> Pierre Durye: La généalogie (K. Albertsen)	110
Von Kirchenbuchverkartung zum Ortsippenbuch (K. Albertsen)	111
Sv. Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler (Hans H. Worsøe)	112
Arkivalier over borgerskaber og næringstilladelser (Ole Degn).....	113
Godsarkiver i ryttergodser (Ole Degn)	113
Ole Degn: Livet i Ribe 1560–1700 (Paul G. Ørberg)	114
Gunnar Sandfeld: Komedianter og skuespillere (Hans H. Worsøe)	115
Niels Friis: Orgelbygning i Danmark (Hans H. Worsøe)	117
Familiehistorie – Slesvig-Holsten (E. Wigelsen Bruun)	117
Hans Christian Andersen and the Romantic Theatre (H. Topsøe-Jensen).....	117
Poul Andersen: Kaperkaptajn Ole Andersens efterkommere (Hans H. Worsøe)	118
Johanne Marie Worsøe: Fra Bestemor Heibergs tid (Hans H. Worsøe)	119
Grethe Heltberg: Vi (H. Topsøe-Jensen)	119
Ole Bjørn Kraft: En konservativ politikers erindringer (Finn H. Blædel).....	119
Esbjørn Hiort: Etatsråd E. M. Møller og hans efterslægt (Hans H. Worsøe)...	120

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

udgives af SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE og redigeres af samfundets skriftudvalg ved sekretæren, arkivar Hans H. Worsøe, til hvem manuskripter bedes indsendt.

Abonnement kan kun tegnes ved indmeldelse. Foreninger og biblioteker kan optages som medlemmer. Indmeldelse sker ved henvendelse til sekretæren.

Medlemmer, der ønsker oplysning eller vejledning i genealogiske og personalhistoriske spørgsmål, kan henvende sig til OPLYSNINGSTJENESTEN, der efter evne og muligheder under hensyntagen til spørgsmålenes art enten besvarer disse direkte eller indrykker dem i Hvem forsker Hvad eller tidsskriftet, når pladsen tillader det. Spørgsmål indsendes til redaktøren.

Redaktionens adresse: Arkivar Hans H. Worsøe, Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg.

ANDERS ANDERSEN VIBORGS SLÆGTSOPTEGNELSER

VED GUDMUND KELSTRUP

1673 tog Anders Andersen Viborg, sognepræst i Gødvad og Balle ved Silkeborg, sig for at nedskrive en kort beretning om sit liv og levned. Han anskaffede sig en lille bog med hvide blade og i smukt læderbind. Formatet var 14×8,5 cm, og den var 3 cm tyk. Da han havde nedskrevet, hvad der syntes ham af betydning vedrørende hans eget liv og »fremgang«, inddelte han resten af bogen i passende afsnit og fortsatte med at fortælle om sin kone og hendes liv, og om deres 7 børn, deres opdragelse og uddannelse, og noget om deres første år som selvstændige. Efter hans død kom bogen gennem hans søn Laurids, som kaldte sig Gødvad efter sit fødested, til dennes søn Anders Gødvad, købmand i Ålborg. Han føjede en hel del til om sig selv og sine 13 børn. Enkelte andre gjorde notater hist og her, hvor der var plads, men det kan dog med nogenlunde sikkerhed siges, hvem der skrev hvad.

Bogen ejes nu af en efterkommer, sognepræst Gunnar Monrad, Vejen. Den gengives her i sin helhed og med biografiske noter, så vidt de har kunnet findes i trykt litteratur. Retskrivningen er tillempet nutidens, men sprog og tone er stadig originalens. Angivelser i skarp parentes er udgiverens tilføjelser.

I stedet for titelblad er på første side tegnet et monogram, der kan opløses således: Anders Andersen Viborg – eller om man vil: Andreas Andreae Viburgensis – og: Anna Pedersdatter.

Den følgende side bringer præstens valgsprog og navn:

Symb:

Omnia mihi Jhesus. [Jesus er mig alt]

Andreas Andreae Wiburgens: Ao. 1673

Ante omnia Jesu [Dig, Jesus, fremfor alt]

I J N

En liden bog, hvor udi findes korteligen efterretning om min og hustrus, samt børns liv og levned, for dem, som længst lever.

Philip. 1.21: Mihi vivere Christus et mori Lucrum. [At leve er mig Kristus og at dø en vinding].

α/ω

Min fader *Anders Lassøn* var barnefødt i Salling, i Store Ramsing. Boede¹⁾ og døde udi Viborg anno 1639, den 13. oktober, udi hans 91. år, og har sin begravelse i Sorte Brødrers Kirke.

Min moder, *Karen Jensdatter*, var barnefødt i Viborg, og bortkaldede vor Herre hende 1653, den 4. april, udi hendes alder 72 år²⁾. Og står hun hos min salig fader³⁾. Vi findes i Himmerig.

Anno 1642, den 7. februar, bortkaldede vor Herre min salig broder hr. *Lauritz Anderssøn* i Kragelund i sin alder 39 år⁴⁾.

Min hustrus forældre. Hendes fader: Hr. *Peder Melchiorssøn*⁵⁾ var barnefødt i Torning præstegård, døde 1658, den 24. januar. Hendes moder, *Inger Pedersdatter*, barnefødt i Hvidsten Hofgård⁶⁾, døde 1670, den 10. maj. Vi samles i Himmerig. Amen.

Min halvsøsters⁷⁾ datter. Anno 1645, den 15. juni, satte jeg *Giertrud Hansdatter* til skole i Viborg, og var hun 4¹/₂ år. 1655⁸⁾, om snapsting, forfremmede jeg hende til velbårne, nu sal. *Margrete Holch*⁹⁾ til Vang, og siden kom hun til den sal. frues datter¹⁰⁾, og er nu gift i Norge. Gud hjælpe alle små og de faderløse.

Anno 1670, den 15. juli, har vor Herre bortkaldet min hustrus broder salig *Peder Pederssøn*¹¹⁾, som døde udi Stavanger i Norge og efterlod sig en datter. Gud give ham en glædelig opstandelse.

(Her følger 4 tomme blade).

α/ω

Kortelig specification og sandfærdig antegnelse om mit liv og levnedens anfang, fremgang og udgang.

Anno 1621, in majo, er jeg, *Anders Anderssøn*, barnefødt udi Viborg by af ærlige, ægte og gudfrygtige forældre, nu salige hos Gud. Min fader, den dannemand *Anders Lassøn*, fordum borger og indbygger samme steds. Min salig moder, ærlig, dyderig og gudfrygtig matrone *Karen Jensdatter*.

Der nu mine salige forældre i deres ærlige og kærlige ægteskabs fremdragelse med mig af Gud velsignet var, og de vel vidste, hvad den naturlige fødsel var anlangende, da var jeg vredsens barn (Eph. 2.)¹²⁾, ofrede de mig den almægtige nådefulde Gud igen, som mig dennem havde givet, efter Samuels moders Annas eksempel (1. Samuel 1)¹³⁾,

Anders Andersen Viborg og hustru Anna Pedersdatters monogram, tegnet med rødkridt på optegnelsesbogens første side. Ca. halv størrelse. (Fot. LA, Vib.)

først ved det højværdige dåbs sacramento, hvor jeg haver bekommet en bedre fødsel end den forrige, som er den åndelige fødsel, der jeg formedelst vand og den Helligånd er født af Gud, Christo indlevet, og Christi menighed der ved indplantet, til en vis besegling på min medfødte arvelige synds aftøelse med Christi blod, og er således blevet en bekendt arving til det evige liv (Rom 8)¹⁴). Og skete det på Christi himmelfarts dag¹⁵), at den hellige Treenighed har nådeligen taget imod mig, ladet mit navn nævne over mig, beredt sig selv mit hjerte til sin bolig, oplyst mig med sit nådes lys.

Og på det jeg altid kunde beholde dette sande og salige liv, som mig af den nådige Gud udi igenfødselsens bad var meddelt (og stedse blive nu ved min frelser Christum), ligesom jeg ved dåben (som sagt er), var indpodet i ham, da har mine salige forældre, ved den Helligånds bistand, gjort deres dertil, så med inderlig og alvorlig bøn til livsens Fader, fra hvilken alt godt kommer (Jac. 1)¹⁶), at det gode, som vel begyndt var, måtte daglig styrkes og formeres med en ønskelig og lykkelig fremgang, så med flittigt opsyn, det onde at forekomme, det gode at forplante, hvortil og Gud har givet nåde og lykke, først i mine sal. forældres hus, hvor jeg er fremdragen i tugt og formaning til Herren, som Guds ånd pålægger alle gudfrygtige forældre (Eph. 6)¹⁷).

Dernæst, anno 1627, har mine sal. forældre sat mig til dansk skole udi fornævnte Viborg, hos salig *Jacob Jørgensen*¹⁸), på den tid dansk 3. skolemester, og under hans gode disciplin lærte at læse og skrive.

Anno 1632, sidst udi november måned, har disse mine kære sal.

forældre (efter min sl. broders, hæderlig og vellærde mand hr. Lauritz Andersson¹⁹), fordm sognepræst til Kragelund, hans gode råd og betænkende) sat mig til latinskole udi fornævnte Viborg, hvor jeg videre udi gode sæder og boglige kunster kunne forfremmes, lægge der den første fundament og grund til en sand gudfrygtighed, lærdom og god optugtelse.

Og var på den tid rector scholae hæderlig og højlærde mand mester *Hans Hanssøn*²⁰), siden sognepræst til Viborg domkirke og canonicus.

Anno 1640, den 30. november, er jeg transfereret udi skolemesters lære, – translatus sum in class. 6t. –, den tid rector hæderlig og højlærde mand, nu salig med Gud, mester *Niels Jenssøn*²¹), på den tid conrector hæderlig og højlærde mand, nu salig doctor *Christen Ostfeld*²²), assessor udi Hans Kongl. May.s råd, og professor medicinæ på det kongelige academi i København.

Og forblev jeg så under disse hæderlige og højlærde sal. mænds gode disciplin, indtil Gud gav os den ønskelige fred, anno 1645, da jeg bekom min rigtige og gode testimonium²³) samme år den 21. oktober af min kære og højlæskende skolemester fornævnte sal. mester Niels Jenssøn til det kongel. academi udi København, om liv og levnedsskikkelighed og lærdoms fundament.

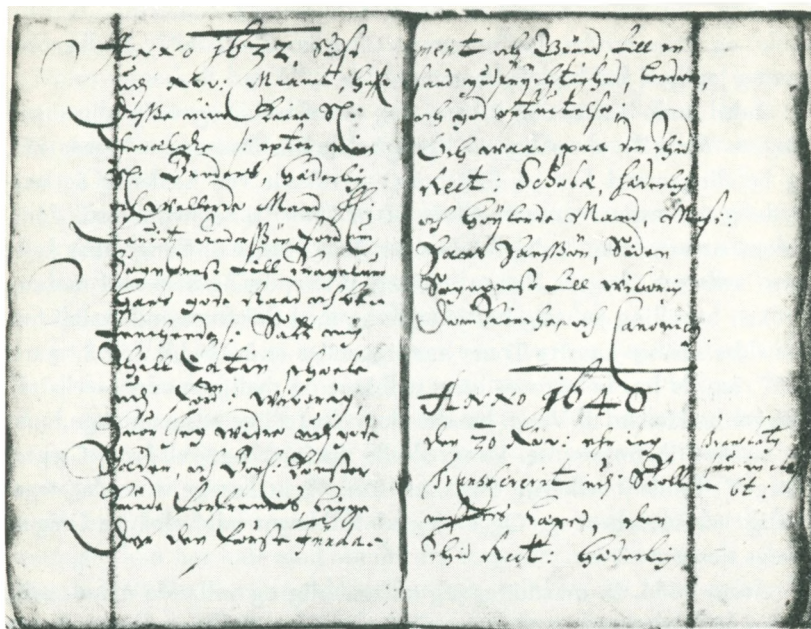
Anno 1645, den 26. oktober, er jeg først ankommen til København. Og samme år den 29. november fået materiem styli af spectabili domino decano doctor *Hans Svane*²⁴), superintendent over Sjælands stift.

Den 1. december er jeg in artibus et stylo examineret af de hæderlige og højlærde professoribus. Den 11. december er jeg af magnifico rectore doctor *Claus Plum*²⁵), professor juris, indskrevet udi de hæderlige studenters tal, og præsterede min jurament [ed] for ham samme dag.

Og eligerede jeg til privatim præceptor hæderlig og højlærde mand mester *Hans Zoëga*²⁶) og hos ham indskreven den 12. december.

Anno 1647, den 2. august, er jeg introduceret udi *Københavns closter*²⁷) af hæderlig og højlærde, nu sal. mester *Christen Aagaard*²⁸), til den 3. ordinari bord, og gjorde jeg min ed for inspectore, hæderlig og højlærde mand, nu sal. doctor *Hans Resen*²⁹), den 13. august.

Anno 1648, den 20. april, er jeg tilbuden af ærlig og velfornemme mand, Christoffer Hanssøn *Popp*³⁰), vinhandler og købmand udi Lund i Skåne, at være hans kære børns tugtemester. Samt byfogdens, ærlige og velfornemme Jens Schultes, og byskriverens, ærlig og velfornemme

Opslag i optegnelsesbogen svarende til teksten gengivet nederst s. 3 og øverst s. 4. (Fot. LA, Vib.)

Willum Jenssøns, hvilkes 6 sønner jeg med flid haver forestanden, en år³¹) (hvor om jeg har deres rigtige vidnesbyrd). Er så forrejt til København igen.

Anno 1650, den 30. marts, har jeg subjiceret mig examen theologicum, under disse hæderlige og højlærde mænd: doctor *Hans Resen* og doctor *Lauritz Schavenius*³²), og af dem approberet.

Den 12. april samme år, på langfredag, prædikede jeg udi regentens for dimis, som jeg og til samme tid erlangt af hæderlig og højlærde fornævnte Lauritz Scavenius.

Og forblev jeg så udi København indtil den 17. maj, jeg da bekom mine fuldkomne og gode testimonia fra academiet, på lærdoms, livs og levnedsskikkelighed. Er så forrejt hjem til min fædrene by Viborg, og hjemkom den 27. maj med helbred og velstand.

Haver jeg så opholdet mig udi min kære, nu sal. moders³³) hus indtil den 27. oktober, jeg da ved hæderlig og højlærde mand, mester *Jens Ostensfeld*³⁴), sognepræst til Sortebrødre kirke i Viborg, er tilbuddt at være hans kære svogers, ærlige og højfornemme borgmester *Claus Christenssøns*³⁵), nu salig, hans svende sønners tugtemester, nu

hæderlige og højlærde mester *Peder Claussøn*³⁶⁾, conrector i Viborg skole, og hans broder, højfornemme *Christen Claussøn*³⁷⁾, hvilken begæring jeg med flid har efterkommet.

Indtil anno 1651, den 2. maj, jeg da af ærlig og velbyrdig mand *Mogens Høeg*³⁸⁾, nu salig, til Kjærgårdsholm, Danmarks Rigens råd, og befalingsmand her på Silkeborg, er tilbudt ved hæderlig og højlærde mand mester *Lauritz Christensen Tran*³⁹⁾, sognepræst til domkirken, at være hans salig broders, hr. Jens Høegs til Vang, hans kære søns, velbårne *Gregers Høegs* til Vang, præceptor og inspector morum, hvilken bestilling jeg mig har påtaget og med flid forestanden, udi forbemeldte mester Lauritz Trans hus liggendes et år. Indtil den 2. marts 1652, jeg da har bekommet hans velbårne og dydige moders, velbårne Margrethe Holchs til Vang, hendes skrivelse, tillige heste og vogn, at vi os straks til fornævnte Vang skulle forføje, og velbårne *Gregers Høegs*⁴⁰⁾ broder, velbårne *Christian Høeg*⁴¹⁾ at besøge, som da meget hastig var bleven svag. Og er jeg så forbleven udi velbårne *Gregers Høegs* tjeneste i 3 år.

Anno 1654, in martio, er jeg af hæderlig og vellærde mand, salig *Peder Melchorssøn*, sognepræst til Gødvad og Balle sogne og provst over Hids herred, kaldet at være hans medtjener udi det hellige prædikeembede, og så med venskab er skilt fra min herremand, som rigtig kundskab det beviser.

Samme år, den 24. april, er jeg udi Aarhus examineret af hæderlig og højlærde mand, doctor, nu salig *Jacob Matthissøn*⁴²⁾, superintendent over Aarhus stift.

Dagen den 26. april ordineret udi forbemeldte Aarhus domkirke, og var udi ordinansen tilsammen 6 unge mænd. [I marginen tilføjet:] Engelauff, Søby, Ørum, Sams, Rye⁴³⁾.

Søndagen næst før pinse helligdage, som var den 7. maj, sang og holdt jeg min første messe her udi kirkerne.

Anno 1657 har jeg efter Guds forsyn kærligen bedet om ærlig, dyderig og gudfrygtige pige *Anna Pedersdatter*, salig hr. Peder Melchorssøns kære datter, og blev hun mig tilsagt, og stod vores trolovelse her udi Gødvad præstegård den 23. februar.

Søndagen den 5. post trinitatis, som indfaldt den 28. juni samme år, stod vores bryllups højtid her udi forbemeldte Gødvad præstegård udi mange hæderlige og velfornemme godtfolks præsens.

Anno 1658, den 24. januar, der vor Herre ved den timelige død havde bortkaldet salig fader, forbemeldte salig og vellærde hr. Peder Melchorssøn, er jeg igen lovlig kaldet til sognepræst til forbemeldte

Gødvad og Balle kirker, og skete det⁴⁴) på fastelavns søndag, som indfaldt den 21. februar samme år.

Vores ægteskab har Gud velsignet med 7 hjertens dejlige børn, 4 sønner og 3 døtre. Gud Herren dem rigelig velsigne af Zion, at de må efter Jesu eksempel vokse og forfremmes etc. Den første datter er hensovet i Herren.

[Anders Viborg har her ladet 15 blade ubeskrevet, før han gik over til at fortælle om sin hustru. Disse blade er benyttet af hans sønnesøn Anders Lauridsen Gødvad til optegnelser om sig selv og sine børn; dette afsnit følger senere på kronologisk rigtig plads].

[Af det følgende ses, at hr. Anders var alvorligt syg 1668 og 1673. Hans død omtales ikke i optegnelserne, men det er utvivlsomt hans hånd, der fortsætter med beretning om hustruen og børnene indtil omkring 1690. I »Herredsbog for Hids herred« har han o. 1690 selv givet beskrivelsen af sine sogne. *Han må være død ca. 1691.* H. C. Boje meddeler i »Gødvad sogns historie« (1969) fra tingbogen forskellige retssager, han har haft mod bønder fra sognene, mest om tiende, skovhugst o.l. Vi får bl. a. at vide, at han var rødhåret. En kone og hendes mand, som han stævner for injurier og »anden stor skandering« siger bl. a.: »Jeg agter dig ikke i nogen måde, din kæltring . . . jeg vil sk . . . for dig . . . din rødhovede skælm . . . jeg vil give Djævelen i dit røde hoved . . .«].

IJN

Antegnelse på min kære hustrus *Anna Pedersdatters* levnedts anfang, fremgang og udgang.

Anno 1624 om pinsemorgen⁴⁵) er min hustru Anna Pedersdatter født her udi Gødvad præstegård.

Hendes fader, nu salig hæderlig og vellærde mand hr. Peder Melchorssøn, fordum sognepræst til Gødvad og Balle menigheder og provst over Hids Herred. Hendes moder, nu salige ærlig, dyderig og gudfrygtige matrone *Inger Pedersdatter*⁶).

Der Gud allermægtigste havde nu begavet hendes kære salige hæderlige forældre med denne deres unge datter, har de ej været forsømmelige, at ofre Gud hende igen, og straks lod hende igenføde, formedelst vandbadet i ordet, og ved den hellige dåb udi sin frelsere Christo indplante. Er så udi sine kære salige forældres hus bleven opfødt, med megen flittig tilsyn, udi børnelærdoms og andre gudfrygtigheds øvelser optugtet, så vidt hendes alder på den tid kunde tåle. Til hun var 7 år gammel, har hendes salige forældre ladet hende gå i skole udi byen

til degnen, ved navn *Anders*⁴⁶⁾, hvor hun lærte at læse og skrive.

Siden derefter, der hun var i hendes alder 10 år, er hun begæret af hendes salige moders morsøster, ærlig, dyderig og gudfrygtig, nu salig, *Inger Nielsdatter*⁴⁷⁾, salig *hr. Oluf Anderssons Grønbech*⁴⁸⁾, sognepræst til Them og provst over Vrads herred, hans kære hustru, at hun måtte være udi deres hus eftersom de selv havde ingen børn, og forblev hun så udi de salige, hæderlige folks hus og gode omgængelse, så længe den salig mand *hr. Oluf* selv levede, og imidlertid beflittede sig på al lydighed og skikkelighed, så hun derover haver været storlig elsket af forbemeldte hendes salige moders morsøster og mand til deres yderste, som hun havde været deres kødelige barn.

Siden, der hun var 12 år gammel, er hun hjemkommet i sine forældres hus, og har de så straks forskikket hende til Viborg udi syskole, hvor hun har lært at sy og kniple og udi alle øvelser, som kan tjene og bepryde det kvindelige køn, sig på beflittet, og har så været i Viborg udi ærlig, dyderig og gudfrygtig *Helvig Hansdatters* hus, salig mester *Peder Baschers*⁴⁹⁾, på 3 års tid. Siden er hun hjemkommen udi sine kære salige forældres hus, og forholdet sig som et godt, dydigt barn imod sine kære forældre og alle, indtil anno 1657, jeg har bedet om hende hos sine kære, nu salige forældre, og stod vores bryllup samme år, den 28. juni. Videre kan herom af det forrige eragtes.

[Tilføjet med en anden hånd, formodentlig sønnen Laurids:] og døde min salig moder i Gødvad præstegård den 13. aprilis 1699⁵⁰⁾, og begravet i Gødvad kirke den 21. dito – og nedsat i begravelsen⁵¹⁾ hos min gode fader, efter at hun havde levet her i verden i 75 år. Gud lad os findes i Himmerig på dommens dag.

[Af de følgende 11 tomme blade har Birthe Berlin benyttet et par til notater, som bringes senere på kronologisk rigtig plads.]

α/ω

Himmelske planter og livsens frugt, som Gud os med velsignet haver.

1.

Karen Andersdatter, som døde.

Anno 1658, den 23. marts, har Gud velsignet vores ægteskab med en datter, – igen straks ved dåben offereret Herren, i Gødvad kirke den 31. marts⁵²⁾. Og har Herren ved den timelige død hjemkaldet hende til

sit himmelske rige den 15. august på natten. Gud give hende en glædelig opstandelse.

2.

Karen Andersdatter.

Anno 1659, den 8. august, på eftermiddagen imellem 4 og 5, har den grundgode Gud velsignet os med en himmelsk plante, igen straks ofret vor Herre i Gødvad kirke, formedelst dåben. Den hellige treenighed har og da, den 14. august⁵³) taget imod hende, ladet sit navn nævne over hende, og kaldet Karen, beredt sig selv hendes hjerte til sin bolig. Gud give, hun må vokse i alder, visdom, yndest og nåde hos Gud og mennesker.

Anno 1665, den 20. marts, har jeg selv anfanget for hende at læse, efter at hun da kunne læse til bords og fra, og læse nogle af Davids salmer uden ad. Siden har jeg ladet hende gå i skole til degnen *Jens Andersson*⁵⁴) ibidem, hvor hun lærte at læse.

Anno 1669, den 19. august, har jeg ført hende selv til Viborg, hvor hun kunne lære at sy og kniple. Og eftersom velbårne, nu salig jomfru *Mette Høeg*⁵⁵) altid havde været min gode forfremmer, har jeg efter hendes gode betænkende ladet hende gå i syskole hos 2de smukke piger, som da underviste fornemme folks børn i Viborg. Og på samme tid har hun udi forbemeldte salig jomfru *Mette Høegs* omgængelse og hus været, og med hende fulgtes udi kirke og til hendes forfremmelse haft flittig indseende og ellers lå udi ærlig og gudfrygtig *Helvig Hansdatters* hus.

Og forblev hun så i Viborg indtil anno 1672, den 12. oktober, jeg da har ladet hende hjemkalde, formedelst min svagheds skyld, og imidlertid ikke været ørkesløs, men udi skriven og breve at læse sig udi, under hendes brødres skolemester, forfremmet og forbedret, og udi andet husbestillinger.

Anno 1673, torsdagen næst efter Hellig Trefoldigheds søndag, som indfaldt den 28. juni⁵⁶), forrejste jeg, efter forrige ansøgning, med hende til *Viffertsholm*⁵⁷), til ærlig og velbyrdig frue, *fru Margrethe Steeno*, salig *Thyge Kruses*⁵⁸) til Balle, hvor hun for alle ting videre i Herrens frygt måtte opdrages og siden udi husbestillingen tilholdes og andre smukke øvelser sig kunne forfremme, så vidt da hendes alder kunde tåle. Gud give hende lykke og velsignelse.

Og forblev hun på fornævnte *Viffertsholm* indtil år 1675 om snapsting udi Viborg, jeg da har venlig begæret af hendes velbyrdige og fromme frue og jomfru, hun måtte med villie og venskab skilles fra

dem, eftersom hendes moder ikke var stærk, hun kunde tjene og frede hende udi husbestillinger, hvilket blev samtykt, dog den dydige jomfru⁵⁹) nødig vilde mist hende.

Anno 1675, den 2. juni, havde hun trolovelse med *hr. Anders Lauridszøn*⁶⁰). Gud give til lykke!

[Måske en anden hånd, andet blæk:] Anno 1676, den 14. september bryllup.

[Atter *hr. Anders senior selv*:] Anno 1687, den 11. november, er *hr. Anders*⁶¹) død.

Anno 1689, den 10. september om tirsdagen, er *hr. Waldemar Pederssøn Hitzell*⁶²) og Karen Andersdatters bryllups højtid holden i Viborg. Herren forbarme sig over dem og lade dem begge komme til en god alderdom. Amen.

Anno 1690, 23. juli, om natten klokken var 1 over midnat, har Gud velsignet dem med en ung søn, og blev kaldet *Peder*. Gud lade ham opvokse i visdom og alder. Amen.

Anno 1690, Michaelis aften, kom *hr. Waldemar* og *Karen* her hjem og havde deres unge søn med sig. Vor Herres Jesu nåde være med ham.

[Tilføjelse i margen med en senere hånd:] Døde i Viborg d. 11. august 1715 og blev begravet i Viborg domkirke d. 16. dito. Døde i sin alders år 56 og 3 dage⁶³).

3.

Peder Andersen.

Anno 1661, den 15. januar ved 5 slet om eftermiddagen har Gud Herren velsignet vores ægteskab med en søn. Ofret ham den almægtige, nådefulde Gud igen, som havde givet ham, efter *Annæ*, *Samuels* moders eksempel (1. Sam. 1), ved den hellige dåb, den 16. januar, og kaldet *Peder*. Siden i menigheden den 16. marts⁶⁴), *dominica oculi*, frembåren af velbyrdige *Hellvig Marsvin*⁶⁵) *Hans Frises*⁶⁶) til Clausholm.

Øg har vi, hans k. forældre, altid med ham gjort vores hertil, at det gode, som vel begyndt var i ham, måtte daglig styrkes og formeres med en ønskelig og lykkelig fremgang, hvortil Gud har givet nåde og lykke, så man tid efter anden kendelig kunde fornemme hos ham det, som gudfrygtigt og sinderigt kunde berømmes.

Anno 1665, udi september, har jeg selv anfanget med ham udi sin børnelærdom og *David*s salmer at høre, og kunde da læse til og fra bords, både på dansk og latin, uden ad.

Anno 1666 har jeg anfanget med ham at læse og lære latin. Men

formedelst stor svaghed, som mig påkom 1668, har jeg måttet det med ham overgive, endog skylden var ikke hos ham, men god forhåbning, men sygdommen forhindrede mig. Har så om påsken 1670 antagen en skikkelig ung karl, vel funderet i regne- og skrivekunst, og holdt ham så hjemme i huset, med sine tvende brødre at regne og skrive i 3 år.

Anno 1673, den 23. april, forrejste jeg selv med ham til Aarhus, hvor han videre sig kunne forfremme. Og efter hans ærværdigheds, vor kære hr. biskops gode råd, doctor *Erich Grave*⁶⁷), har ham forsynet udi dansk skole der samme steds, hos velfornemme mand *Mogens Espersøn*⁶⁸), hvor han sig udi regnekunst på ziphra skulde exercere og udi skriven forbedre. Og udi tysken sig øve.

Er så igen om St. Mikkels dag hjemkaldet formedelst min store svaghed. Er så forbleven hjemme og øvet sig i regnekunst og skriven indtil 1674, den 26. juni, han da, efter hans faders ansøgning og begæring tilforn, er kommen udi tjeneste med velfornemme karl *Christen Falchenberig*⁶⁹) i Viborg, der at stå i hans bod som en tjener. Gud give ham lykke og velsignelse her til, at frygte Gud og findes tro. Ja, Herren velsigne dig, min hjerte søn, af Zion, der har skabt Himmel og jord. Amen.

Og har han så i otte år tjent ham for dreng, indtil 1682, d. 19. august, hans kære fader er ankommen til Viborg og så har talt med hans kære husbond, velfornemme Christen Falchenberig, han da har givet ham rigtig afsked og takket ham som en god, tro og flittig tjener, og på ny skiftet kontrakt med ham, at han skulle tjene ham endnu ydermere og fremdeles for sin krambodsvend, og forblev så i hans tjeneste indtil anno 1684. [En anden hånd, vel Peder selv:] den 9. september har han kommen hjem til hans kære forældre med rigtig pas og afskeden fra Christen Falchenberg.

[Faderens hånd påny:] Anno 1685, den 24. marts, er han forrejst første gang til Holland; den engel, der ledsagede den unge Tobias på alle sine veje⁶⁹), han ledsage og føre ham frem og tilbage igen med beholden rejse. Amen.

Er samme år før pinse helligdage lykkelig og vel hjemkommen! Lov, tak, pris, hæder og ære, ske dig, o Gud, vor Herre, din kære søn etc. . . .

4.

Anders Andersen.

Anno 1662, den 10. juni ud på aftenen ved 11 slet har Herren, fra hvilken alle gode gaver kommer, beprydet vores ægteskab med en

søn. Frembåren og ofret Herren igen ved dåben den 15. juni og kaldet Anders. Gud lade ham voxe i alder og visdom efter Jesu eksempel.

Anno 1667 har jeg begyndt at undervise ham i sin børnelærdom og at læse til bords og fra igen på tysk, og at læse i bøger prent. 1669 om Mikkelsdag har jeg begyndt med ham at skrive. Anno 1670, om påsken, har jeg udi huset, ved en skikkelig ung karl ladet ham informere udi regne- og skrivekunst, og selv ham med sine brødre dets imellem, udi tysken øvet at læse og latin at skrive, og varede det udi 3 år.

Anno 1673, den 23. april er jeg forrejt med ham til Aarhus og forsynet ham efter den gode mand doctor Erich Grave superintendent hans gode råd udi dansk skole hos velfornemme mand Mogens Esperssøn, hvor han sig videre udi regnekunst på ziphra og skriven skulle forfremme, og udi tysken sig at øve.

Er hjemkaldet samme år på Mikkelsdag formedelst min svaghed. Anno 1674, den 30. juni, forskikket ham igen til Aarhus, til sin forrige skolemester, og det ved sin morbroder *Niels Pederssøn*⁷⁰).

Forblev så i skolen og forbedrede sig og lagde sin fundament til regnen og skriven, indtil anno 1674 han da på juleaften hjemkom til præstegården, og forblev så hjemme i sine forældres hus, ved flittig øvelse i regnen og skriven. Og undertiden på *Silkeborg*⁷¹) hos velfornemme *Hans Castenssøn*⁷²), fuldmægtig på stedet, indtil anno 1677, den 24. april, han da formedelst den agtbare og meget fornemme mand *Jens Poffuelsen*⁷³) til Søbygård hans gode recommendation er forfremmet til hans kære og meget fornemme svoger, hr. landsdommer over Jylland *Peder Lerche*⁷⁴) for skriverdreng at tjene. Hvortil Gud give ham lykke! Herre, lad din nåde og fred jo mere og mere over ham formeres.

Anno 1677 efter pinsehelligdagene er han første gang forrejt over til København med sin herre.

Anno 1678, d. 16. juni, dominica 3. post trinitatis, var han første gang delagtig udi Christi legem og blods samfund her i Gødvad kirke. Gud velsigne ham!

Anno 1678, først i august måned, er han forrejt med sin ædle herre, over til Fyen, og efterlod hr. landsdommer Peder Lerche ham udi Nyborg udi hans hr. faders velædle *Claus Raasch*⁷⁵ til *Raschenborg*, landcommissarius udi Fyen og præsidet udi Nyborg, hans hus, at (han) ham flitteligen skulde opvarte, og udi skriven og regnen flitteligen øve sig, under hans kære svogers, velfornemme *Jens Gregerssøns*⁷⁶), amtsskriver over Nyborg amt, hans gode inspection, indtil hans velædle herre hr. landsdommeren kom tilbage fra København,

som skete før julehelligdagene, og han så med sin velædle herre hjem rejst til Viborg. Og er så forbleven i hans tjeneste indtil 1682. straks i august måned, han da er overrejst med hr. landsdommer til København, og er der forbleven på steden hos ham indtil 1683, d. 9. februar. Skal være angreben af en hidsig feber eller sprinchel (efter hans husbonds beretning), og så på 4 eller 5 dag straks død, og er begravet i Trefoldigheds kirkegård. Sjælen er udi Guds gemme, legemet sættes i jorden.

Min hjerte søn, jeg lod dig fare med sorrig og gråd (Baruch 4.), men Gud skal give mig dig igen med glæde og fryd evindeligt.

Novus fructus, novus luctus. [Ny frugt, ny sorg] Ach, was geliebet, das betrübet. Je lieber Hertz, je grösser Schmerz. Kinder kommen von Hertzen und gehen auch wieder zu Hertzen. Domestica mala majora sunt lacrumis. [Ulykker blandt ens nærmeste går dybere end tårer]. De, der sår med gråd, skal høste med glæde⁷⁷).

Han levede her i denne jammerdal og verden 20 år, 8 måneder, 2 dage, som et hjertens godt (barn, en) dydig from og lydig søn imod mig og sin moder og allerkæreste søskende, som han inderlig elskede, måtte dog smage dødsens bitterhed. Hans kæreste forældre og søskende lever igen med sorrig. Gud trøste og husvale alle bedrøvede, og lad os findes til lammets bryllup. Amen.

5.

Lauritz Andersen.

Anno 1664, løverdagen efter Mariæ bebudelsesdag, som indfaldt den 26. marts, på eftermiddagen klokken 2, har den Herre velsignet vores ægteskab med en ung søn. [Tilføjet i margen af en senere hånd:] Døde den 3. october om aftenen klokken 7 år 1723.

Mandagen den 28. marts offereret Herren formedelst dåbens sacramento, og bekommet sit navn, er kaldet Lauritz. Den 13. april⁷⁸) fremstillet i Herrens menighed. Gud, efter Jesu eksempel, lad ham fremmes.

Anno 1669, efter Michaelis har jeg begyndt med ham i sin børnelærdom at informere.

Anno 1670, om påsken, har jeg holdt en skikkelig karl til ham, hvor han lagde, hjemme i huset, temmelig gode fundamentter til regnen og skrivekunsten, med andet, hvis jeg ham udi tyske sprog kunne manuducere, at læse og forstå.

Anno 1673, den 23. april, er jeg med ham forrejst til Aarhus og

efter den gode mands, hæderl. og højlerde doctor *Erich Grave*⁶⁷⁾ superintend. hans gode råd har sat ham i dansk skole hos velfornemme mand *Mogens Jespersen*, hvor han sig udi regnen og skriven videre skulle forfremme.

Er så hjemkaldet formedelst min store svaghed, på Sante Michels dag, er forbleven hjemme indtil anno 1674, den 30. juni, han da af sine forældre er forskikket til Aarhus i sin skole, ved sin morbroder *Niels Pederssen*⁷⁰⁾, og forblev så i skolen indtil 1674 om juleaften, han da er hjemkaldet, og forblev så hjemme i præstegården udi flittig øvelse at regne og skrive, læsen og syngen indtil anno 1675, den 23. juli, jeg da er forrejt med ham til Viborg eftersom han da var ene, og satte ham udi regnskole, hos den dannemand *Mouridtz Lauridtz*⁷⁹⁾, dansk skolemester, og lå udi lossament hos ærlige og gudfrygtige matrone *Helvig Hansdatter*^{49. 80)}.

Anno 1675, før julehelligdagene, er han formedelst en stor svaghed hjemkaldet, som ham for brystet er påkommen, og længe ligget ved sengen, og forblev så hjemme, dog ved god øvelse, indtil 1678, jeg da ham ved en skikkelig ung karl har forsynet hjemme i mit hus, som ham flitteligen udi regnekunsten, både med ziphra og linea har øvet, såvel som i skriven, indtil 1680, den 7. october, jeg da har forfremmet ham til velfornemme karl *Jens Hanssen*⁸¹⁾, da fuldmægtig over *Frisenvold*⁸²⁾, hvor han skulde tjene ham for skriverdreng og anden hans tjenestes forrettelse. Hvortil Gud give lykke og velsignelse.

Og er så forbleven udi hans tjeneste indtil anno 1683, han da med rigtig pas og quittering samt villie og venskab er skilt fra ham. Og samme år om snapsting d. 16. marts udi Viborg er ankommen udi tjeneste med ærlig og velbyrdig mand *Henrich Friis til Staarupgård*⁸³⁾ at skulle være hans egen tjener og håndskriver, hvortil Gud give ham lykke, forstand og velsignelse.

Anno 1684 om snapsting i marts måned er han formedelst sin gode husbonds og frues recommendation forfremmet til ærlig og velbyrdig mand *Christian Gjedde* [overstreget: slotsherre over] *til Skivehus*⁸⁴⁾, at være hans egen håndskriver. Gud give ham lykke og velsignelse i alle sine forretninger.

Anno 1686 til *Philippi Jacobi*⁸⁵⁾ dag er han betroet af samme sin gunstige og velbårne herre at være foged og hans fuldmægtig der på stedet. Gud give ham lykkelig fremgang i alle sine forretninger. Amen.

Anno 1687 til *Philippi Jacobi* er han af ærlig og velbårne salig *Tønne Juel til Tårupgård*⁸⁶⁾ hans elskelig og velbårne frue begæret at være hendes foged der på gården. Hvortil Gud give ham lykke og vel-

signelse, visdom og forstand, sit betroede vel at forestå. Amen.

Anno 1689 til Philippi Jacobi er han kommen i tjeneste til ærlig og velbårne jomfru *Elizebeth Rantzoe*⁸⁷⁾, som da holdt hus på Skivehus. Gud give lykke. Og er bleven hendes og kære velbårne søsters velbetroede foged over *Tanderup udi Thy*. Gud give ham meget lykke og velsignelse dette vel at forestå.

[Der fortsættes med Lauritz Gjødvads egen hånd:]

Forblev så der indtil Philippi Jacobi 95, hvor han da med villie og venskab samt rigtig afsked og quittering der fra er quitteret. Og samme Philippi Jacobi kommen i tjeneste hos velbårne *Anders Rosen-crands på Tirsbæk*⁸⁸⁾ for ridefoged. Og derfra quitteret Philippi Jacobi 1697 samme tid efter hans forrige velbårne herres recommendation kommen i tjeneste hos velbårne *Preben Brahe på Engelsholm*⁸⁹⁾ for foged. Gud give lykke. Hvor han tjente bemeldte velbårne herre for ridefoged og fuldmægtig over Engelsholm og dets underliggende i fire år, da han anno 1701 til Philippi der fra kvitterede.

Hvorefter han atter gav sig i tjeneste med sal. *Christoffer Friederich von Gam* for at være ridefoged og fuldmægtig over Grundet⁹⁰⁾ og dets tilliggende. Bemeldte Philippi Jacobi antog han *Bredahl Vester-gård*⁹¹⁾ og der boede, indtil Philippi Jacobi 1703 efter derom gjorde accord med fornævnte sal. Gam.

D. 25. september 1701 stod vores trolovelse på Tirsbæk. D. 16. december derefter stod vores bryllup⁹²⁾ samme steds. Anno 1702 d. 26. marts klokken 10 om natten velsignet med en datter kaldet *Sophi Cathrin* efter de tvende jomfruer på Tirsbæk. Anno 1703, d. 3. december klokken 6¹/₂ om morgenen velsignet med en datter kaldet *Anna*⁹³⁾ efter min salig moder.

[På et tomt blad foran afsnit 5. Lauritz Andersen har denne senere indført:]

Anno 1672, d. 14. januar er min kone *Elisabeth Sørensdatte*⁹⁴⁾ født i Kollerup præstegård. Bar hende til dåbs fru Giertrud Bille⁹⁵⁾ til Brandtberig. Faddere til hende: Jfr. Krabbe⁹⁶⁾ på Mindstrup. Hr. Jørgen⁹⁷⁾ i Jelling. Mag. Laurs⁹⁸⁾ sammested. Ellse Bachers⁹⁹⁾ på Skovgård. Inge Bjørnsdatte¹⁰⁰⁾ på Bisgård.

Død 1738 in juli.

6.

Inger Andersdatte.

[Atter med Anders Andersens hånd:]

Anno 1665, den 4. juli, har Gud Herren velsignet os med en dat-

ter, på eftermiddagen mellem 4 og 5. Hans navn være priset. Er hun næste søndag i Herrens menighed den 9. juli frembåren for Herren, bekommet sit navn i dåben og er kaldet Inger. Gud forfremme hende til din ære, forældrene til glæde. Er bleven i sin christelige børnelærdom og catechismi forklaring undervist.

Anno 1671 om vinteren er hun hjemme i huset undervist af sine brødres skolemester at læse.

Anno 1674 har jeg sat hende i skole hos degnen her på steden, hvor hun har lært fuldkommeligen at læse og skrive, sin børnelærdom uden ad.

Anno 1678 har jeg ladet hende ved en skikkelig ung karl hjemme i mit hus videre med hendes brødre udi læsen og skriven sig øvet.

Indtil anno 1681, d. 16. marts, har jeg forsendt hende til Viborg med hendes søster Karen¹⁰¹), hvor hun skulle gå i syskole og kniple-skole. Gud forfremme hende. Anno 1681 efter Michaelis, den 8. oktober, lod jeg hende hjemkalde.

Anno 1686, den 17. marts om snapsting, er hun fæstet til *amtmand Møllers frue*¹⁰²) over Viborg stift. Gud give hende lykke og velsignelse.

Anno 1687 om snapsting den 18. marts er hun igen kommen der fra og udi tjeneste med ærlig og velbyrdig mand *Otto Kruse til Balle*¹⁰³) hans velbårne frue at tjene for hendes egen pige. Gud give hende lykke.

7.

Jens Andersen.

Anno 1668, den 10. juni, har Gud velsignet os atter igen med en søn, og er født på eftermiddagen klokken 5. [I marginen:] Er den Helligånds gave. Herren velsigne ham af Zion, der har gjort himmelen og jorden. Er igen frembåren og ofret Herren i Gødvad menighed den 17. juni¹⁰⁴), bekommet sit navn, og er kaldet Jens (efter salig hr. *Jens Høeg til Vang*)⁹). [I marginen tilføjet:] Sacrum septinarium [det hellige syvtal ∴ syv dage efter fødslen].

Anno 1674 om Michaelis er han kommen udi skole hos degnen her på steden, at lære sine første fundament. Gud forfremme ham. Og blev så ved at læse og skrive dansk, indtil anno 1676, den 11. april har jeg begyndt med ham udi latin at læse og skrive. Gud forhjælpe ham det continuerlig måtte holdes ved lige, som vel begyndt er, til en god ende, Gud for alle ting til højeste ære, ham til forfremmelse og glæde.

Anno 1678 efter S. Hans dag har jeg formedelst min svaghed forsynet ham tillige med sine kære søskende, ved en skikkelig ung karl, som ham udi sin skriven og regnekunst både med ziphra og linea flitteligen skulde øve, og har så været under hans disciplin indtil anno 1680 om påsken han er forrejt til *Linå*¹⁰⁵), har så om sommeren forskikket ham der over, og har ligget udi den gudfrygtige og dydige matrone *Margrete Matthisdatter Zoëga*¹⁰⁶), salig *hr. Pallitz*, hendes hus ibidem, (hvor) han flitteligen er optugtet og holden til gudfrygtighed og skikkelighed og udi sin skrive og regnekunstes forbedrelse, indtil 1681, den 26. october har jeg ført ham til *Ans*, hvor han videre endnu i ziphra, regnen og skriven skulde sig forbedre, og det hos en ung karl, som hans andre brødre havde undervist, ved navn *Michel Rasmusson*¹⁰⁷), og forblev til påske, hans skolemester da blev syg.

Anno 1682, den 22. juni har jeg forsendt ham til Viborg med hans søster Karen, og er kommen i skole til *Diderich Uttermølen*¹⁰⁸), hvor han videre udi regnen og skriven sig skulle forfremme, hvortil Gud forhjælpe ham.

Anno 1685 om snapsting i Viborg er han kommen i tjeneste ved velfornemme *Niels Jensen*¹⁰⁹), rådstue og byskriver i Viborg etc., hvor han var et år. [Randbem.:] Hvor han videre skulde øve sig i skriven.

Anno 1686, tirsdagen d. 16. marts om snapsting i Viborg er han kommen i tjeneste med ærlig og velbyrdig mand *Claus Seeste*¹¹⁰) og straks forrejt med ham over til Sjælland til sin gård *Bjergbygård* i Holbæk amt at skulle tjene ham for sin egen tjener, hvortil Gud give lykke og bevare ham fra alt ondt.

[Fremmed hånd, måske Laurids Giødvad:]

Og forblev i hans tjeneste indtil Philippi Jacobi 1691, da han kom til *Brorupgaard*¹¹¹) i Sjælland, og tjente velbårne fru *Anne Rosenpalm* for ridefoged udi 2de år, hvor han da udi tjenesten døde 1693 i sin alders 22 år¹¹²).

[Det følgende afsnit står som indskud på tomme blade].

I Jesu navn.

Udi denne liden bog, som min salig farfader og fader har antegnet deres liv og levned fremdragelse (i), vil jeg og kortelig fremføre og antegne mit liv og levned anfang og fremgang. Gud af nåde lad mit forhold her i verden således øves, at enden og udgangen deraf må blive sød og salig, hvilket skænke mig Gud af nåde. Amen.

Anno 1705, d. 11. november, er jeg, *Anders Lauritzen Giødwad*

barnefødt i Grejs by af ærlige, gudfrygtige forældre, nu begge salige hos Gud, min fader Lauritz Andersen Giødwad og min moder *Elisabeth Sørensdatter Svenstrup*. Jeg er da af bemeldte mine gode sal. forældre i mine spæde og unge år tilligemed mine søskende christelig og ærlig i deres hus opdraget, indtil jeg ved alders tiltagelse blev sat af min gode sal. fader i tysk skole¹¹³) i Kolding 1718 in juli for at få mere oplysning i regnen og skriven, hvorfra jeg igen blev hjemkaldet 1719 in aug. og forblev da hjemme, hvor jeg daglig ved min faders forretning¹¹⁴) ydermere blev øvet i regnen og skriven, indtil 1720, den 16. sept., da min gode sal. fader satte mig i tjeneste her i Aalborg hos sr. *Anders Hørup*¹¹⁵), hvor jeg tjente ham og efterladte enke, mad. *Mette Biering*, ved deres handling for dreng i 8 år og for karl i 4¹/₂ år, da jeg quittede fra *Christen Sørensen Biering*¹¹⁶), (som antog handlingen efter dem), til påske 1733, og gjort siden samme sommer tvende rejser på Skaane og Sverrig, da jeg ved min hjemkomst til høsten samme år resolverede i Herrens navn at begynde klæde handling¹¹⁷), som jeg var oplært ved, hvor jeg da siden efter den alvidende Guds råd og tilskyndelse blev forlovet med min gode kone *Anne Kirstine Boller*, barnefødt i Viborg af ærlige, gudfrygtige forældre, hendes fader sal. *Peder Olufsen Boller*¹¹⁸) og hendes moder *Karen Jensdatter Nybroe*, og stod da vores bryllup efter forgående forlovelse d. 16. sept. 1736 i hendes faster Anne Olufsdatters hus, (som hende har opfødt), her i Ålborg.

Anno 1738, d. 15. januar klokken 12 om middagen, har vor Herre velsignet vores ægteskab med en søn, kaldet *Anders* efter min kones fasters Anne Olufsdatters mand. Gud lad alting ske med ham til Guds ære, hans velfærd og evig salighed. Hans faddere¹¹⁹) vare: Min kones faster Anne Olufsdatter, jomfr. Lodberg, sr. Peder Worm, sr. Jens Bolter, mons. Niels Wadum¹²⁰).

Anno 1738, d. 1. december, har vor Herre atter velsignet os med en søn, kaldet *Lauris* efter min gode sal. fader. Gud, som os ham gav, bortkaldte ham igen til sit himmelske rige d. 15. hujus¹²¹). Hans faddere var: Mad. Lodberg, min kones søster Johanne Schaltz, hr. consistorialråd Thomas Hop, sr. Jens Kiøldsen, sr. Jørgen Wadum.

Anno 1739, d. 13. december, er min kone atter forløst med en datter om aftenen klokken 6, som er kaldet *Elisabet Chatrine* efter min sal. moder og min kones moder¹²²). Gud lad hende opvokse til hans ære, sig selv til evig velfærd og salighed. Hendes faddere: Mad. Wadum, jomfr. Owerwad, tolder Biering¹¹⁶), sr. Jens Juul, sr. Jackob Himmerig. Døde d. 7. maj 1748 om morgenen klokken 2.

Anno 1741, d. 4. februar om eftermiddagen klokken 4, er min kone forløst med en søn, kaldet *Peder* efter hendes sal. fader. Gud gør alting med ham til sin ære og hans salighed. Hans faddere var: Jens Juuls kone. Min kones søster, Johanne Schaltz. Sr. Ped. Tödsleuf. Sr. Axel Müller. Mons. Søren Lodberg.

Anno 1742, d. 14. april om aftenen klokken 6, er min kone forløst med en søn, kaldet *Jørgen* efter min kones stiffader¹²³). Gud lade alting ske med ham til sin ære og hans timelige velfærd og evige salighed. Hans faddere var: Mag. Hovedstrups kone. Min søster Mette. Sr. Cort Trap. Sr. Jens Kielsen. Sr. Jochim Sierks af Lübeck.

Anno 1743, d. 9. maj om morgenen klokken 7^{1/2}, er min kone forløst med en søn, kaldet *Lauritz* efter min salig fader. Gud lad alting ske med ham til sin ære og hans timelige og evige velfærd og salighed. Hans faddere var: Sr. Axel Müllers kone. Jomf. Marie Anne. Sr. Poul Sternberg. Sr. Christen Jac. Kirschou. Sr. Jørgen Wadum. Gud, som os ham gav, bortkaldte ham igen til sit himmelske rige ultimo¹²⁴) 10de october om aftenen klokken 5.

Anno 1744, d. 8. febr. om aftenen klokken 9, er min kone forløst med en datter, kaldet *Anna Lorentze* efter min kones faster og min sal. fader¹²⁵). Gud lad alting ske med hende til hans ære og hendes timelige og evige velfærd. Hendes faddere var: Sr. Jens Kielsens kæreste. Jomfrue Anne Thøgersdatter. Hr. mag. Peder Hovedstrup. Sr. Christen Heug. Og sr. Friderich Julius Arffmann.

Anno 1746, d. 25de april om formiddagen klokken 10, er min kone forløst med en søn og kaldet *Lauris*¹²⁶) efter min gode sal. fader. Gud lad alting ske med ham til sin ære og hans timelige og evige velfærd. Hans faddere var: Sr. Cort Trappis kæreste. Jomfru Jessen. Hr. professor og rector Hemmer. Rådmand L. Hemmer Trap. Sr. Jens Kielsen.

Anno 1747, d. 3die august om formiddagen klokken halvgåen 10, har vor Herre velsignet os med en datter, kaldet *Mette Kirstine*, som blev opofret Herren i den hellige dåb d. 8ende¹²⁷) ditto. Hendes faddere var: Sr. Chr. Heugs kæreste. Jomfru Margrete Tøgersdatter. Cammerråd Holmer. Sr. Erich Spentrup. Mons. Jens Meldahl. Den gode Gud, som os hende gav, bortkaldte hende igen til sit himmelske rige næst følgende 13. october om aftenen klokken halvgåen ti. Gud lad os se og finde hende i sin himmelske rige til lammens bryllup.

Anno 1748, d. 11. october om natten klokken 12 har vor Herre atter velsignet vores ægteskab med en søn, kaldet *Christen* efter min sal. husbond¹²⁸). Opofret Gud ham i den hellige dåb d. 16. ditto. Gud

lad alting ske med ham til sin ære. Hans faddere var: Sr. Jens Bollers kæreste. Sr. Morten Sørensen Hjortes datter. Sr. Jens Kielsen. Sr. Gregers Hübertz. Sdr. Oluf Christian Holt.

Anno 1750, d. 17. april klokken 6 om morgenen har vor Herre videre velsignet os med en datter, kaldet *Elisabet Cathrine*, som den 23. ditto blev opofret Gud i den hellige dåb. Hendes faddere var: Frue Kierulf. Jomfr. Hemmer Trap. Cancelieråd Grotum. Krigscommissær Diterich og mons. Chr. Schrøder. Gud, som os hende gav, bortkaldte hende igen til sit himmelske rige næstpåfølgende 2. maj om morgenen klokken 8. Gud lad os se og finde hende i Himmerige.

Anno 1754, d. 7. october om aftenen klokken 9 har vor Herre atter velsignet os med en datter, kaldet *Elisabet Cathrine*, og blev opofret Gud i den hellige dåb den 12. ditto. Gud lad alting ske med hende til hans ære, hendes timelige velfærd og evige salighed. Hendes faddere var: Frue Christs. Mad. Berlin. Cammerråd Ziervogel. Rådmand P. Topp. Sr. Niels Wadum.

Efter at jeg og min kære gode kone Anne Kirstine Boller havde i vores kærlige og af Gud velsignede ægteskab avlet disse foranførte tolv velskabte børn sammen, 7 sønner og 5 døtre, har det behaget Gud at forkorte denne glæde for mig og de endnu i live værende 7 børn, 5 sønner og 2de døtre, da han efter hans guddommelige villie ved en sød og salig død bortkaldte hende fra denne møjsommelige verden til sin himmelske glæde d. 10. april 1755 om morgenen klokken 5 i hendes alder 40 år, 6 måneder og 22 dage¹²⁹), efter at vi i et kærligt, fortroligt og Christeligt ægteskab havde levet sammen i 18 år, 29 uger og 5 dage¹³⁰). Jeg kysser hendes støv og takker hende for hvert minut og time, vi har levet sammen, for hver christelige og kærlig formaning, hun har givet mig og mine børn. Gud lad hende altid være os til eksempel, at vi må vandre i hendes fodspor her i verden, så samles vi viselig med hende for Guds stol og trone til lammets bryllup. Min aller-kæreste, nu hos Gud himmelsalige kone, jeg og mine små børn lod dig fare med gråd, men Gud skal give os dig igen med glæde.

[Det følgende synes – trods »min fader« – at være skrevet af *Birte Berlin*, 1758–1821, gift med Lars (Laurs) Andersen Giødved, 1746–1815. Hun var datter af den kendte købmand *Jens Berlin* (1728–1815) og hustru *Margrethe Hansdatter Winde* (1729–63).]

Anno 1771, den 20. januar, døde min fader *Anders Giødved* og blev begravet i Bodolfi kirke. Anne Lorentze blev gift med Købmand

Tranmos, med ham havde hun 2 børn, 1 søn og 1 datter, datteren blev gift 1. med købmand Anders Hansen, 1 s. Peder H., 2. med købmand Joseph Nielsen. 2. s.

1785, den 23. januar, døde min svoger Anders Giødvad¹²⁰) i ugift stand som handelsmand i Aalborg.

[Samme hånd, men senere i bogen:]

1775, den 18. oktober havde jeg bryllup med min gode mand *Laurs Giødvad*. Mine forældre var købmand *Jens Berlin*, min moder *Margrethe Winde*. Gud velsignede vores ægteskab med en søn, den 23. januar 1777, kaldet Jens Berlin efter min gode fader. Kuns en måned levede dette kære barn. Hans faddere var: Min stiftmoder Thalke Hornemand Friis. Min mands søster Elisebet Giødvad. Min fader. Min mands broder Anders Giødvad. Min svoger Morten Malling¹³¹).

1778, den 13. september blev jeg lykkelig forløst med en søn, kaldet *Anders*¹³²) efter min mands fader. Hans faddere var . . . (ikke udfyldt)¹³³).

[Allerbagest i bogen findes med Anders Viborgs hånd følgende notater, i alt væsentligt gentagelser af tidligere meddelelser, dog med enkelte ekstra detaljer:]

Anno 1639, den 13. oktober, bortkaldte vor Herre min sal. fader Anders Lassøn, som boede i Viborg på S. Maatthis gade, udi hans alder 91 år, barnefødt i Store Ramsing i Salling, og ligger i Sortebrødre kirke.

Anno 1653, den 4. april er min sal. moder Karen Jensdatter saligen død i Herren, hendes alder 72 år, barnefødt i Viborg, og står hos min salig fader.

Anno 1642, den 7. februar, bortkaldte Herren min salig broder, hr. Lauritz Anderssøn, sognepræst til Kragelund og Funder kirker, i sin alder 39 år, præst ibidem i 13 år.

Anno 1658, den 24. januar, har Herren bortkaldet min hustrus fader, hr. Peder Melchorssøn.

Anno 1670, den 10. maj, er min hustrus moder død sødelig i Herren.

Vi findes alle i Guds rige til Lammets bryllup.

*

Som resultat af det i optegnelserne meddelte – suppleret med andre kilder – kan følgende slægtsrække opstilles:

Anders Lassen, o. 1548–1639. g. m. Karen Jensdatter, o. 1581–1653.

Anders Andersen Viborg, 1621–1691. g. m. Anne Pedersdatter Mel-

- chiorsen, 1624–1699, datter af Peder Melchiorsen, † 1658, g. m. Inger Pedersdatter, † 1670.
- Laurids Andersen Gjødwad, 1664–1723, g. m. Elisabeth Kathrine Svenstrup, 1672–1738, dt. af Søren Christensen Svenstrup, † 1677, g. m. Mette Sørensd.
- Anders Lauridsen Gjødwad, 1705–1771, g. m. Anne Kirstine Boller, 1714–1755, dt. af Peder Olufsen Boller, o. 1663–1715, g. m. Karen Jensdt. Nybroe.
- Lars Andersen Gjødwad, 1746–1815, g. m. Birthe Berlin, 1758–1821, dt. af Jens Berlin, 1728–1806, g. m. Margr. Hansdt. Winde, 1729–1763.
- Jens Berlin Gjødwad, 1782–1815, g. m. Judithe Kjellerup, 1788–1850, dt. af Laurids Kjellerup, 1751–1823, g. m. Regitze Sophie Jungersen, 1754–1833.
- Regitze Sophie Gjødwad, † 1812, g. m. Ludvig Maximilian Zinn, 1808–1868.
- Regitze Sophie Zinn, 1844–1918, g. m. Frederik Olfert Jungersen, 1836–1912.
- Regitze Charlotte Jungersen, 1880–1951, g. m. Johannes Monrad, 1876–1948.
- Gunnar Monrad, sognepræst i Vejen og ejer af optegnelsesbogen, g. m. Kirsten Buhl.

Benyttede bøger:

Uden særlig at blive nævnt er brugt de almindeligt kendte opslagsværker, såsom: Danmarks adels årbog. Danske slotte og herregårde. Trap V. udg. Dansk biografisk leksikon. Wibergs præstehistorie – m. fl.

Bland andre trykte kilder må særlig nævnes:

- H. C. Boje: Gødvad sogns historie. Gødvad 1969. (Boje).
- Edvard Egeberg: Silkeborg slot I–III. Kbhvn. 1923 f. (Egeberg).
- M. R. Ursin: Stiftsstadens Viborg. Kbh. 1849.
- Viborg købstads historie I–IV. Viborg 1931–33.
- P. C. Knudsen: Aalborg bys historie. 1–3. Aalborg 1931–33.
- Klitgaard: Aalborg købmænd. Aalborg 1931.
- A. H. Nielsen: Stamtavle over fam. Berlin. Aalborg 1880.
- A. H. Nielsen: Stamtavle over fam. Kiellerup og Strøbyerg. 1906.

Noter:

- 1) If. et senere notat boede han i Mathiasgade, se s. 37. 2) De to forældre må altså være født henholdsvis o. 1548 og o. 1581, en aldersforskel på 33 år. Af det følgende fremgår da også, at hun var hans anden hustru. Kb begynder først 1656.
- 3) Graven eksisterer ikke mere. Kirken brændte 1726 tilligemed det meste af Vi-

borg by. 4) Født o. 1602. Skulde efter navnet være ældste søn, og var vel af første ægteskab. Efter Wibergs præstehistorie student fra Viborg 1625 og præst i Kragelund 1629. 5) Var if. Wiberg provst og jubellærer. Han synes at have været kapellan o. 1600–1618. År 1618 ansøgte han om og fik for sine sognes ringheds skyld 7 ørter korn fra Silkeborg slot (statsunderstøttelse af lenets indtægter). Se Gødvad sogns historie, 1969, s. 203, ved H. C. Boje, og Edvard Egeberg: Silkeborg slot, 1923, II s. 117. 6) I Hvidsten i Gassum sogn v. Randers har ligget en hovedgård, som 1623 blev mageskiftet til kronen af Laurids Ebbesen til Tulstrup og senere udskiftet. Se hist. Årb. for Randers amt, 1933 s. 5–62. Der nævnes intet om Inger Pedersdatter. 7) Halvsøster – altså har den gamle Anders Lassen været gift to gange. Hun ses at have været gift med en Hans. Hendes eget navn kendes ikke. 8) Gertrud er altså født o. nytår 1640 og synes at være forældreløs 1645. 9) *Margrete Holck* (1598–1661), som Anders Viborgs familie synes at have været nært knyttet til, var født på Bustrup i Ramsing sogn i Salling, som ejedes af hendes far, Christen Holck (død 1641), lensmand på Silkeborg slot 1611–41. Hun blev 1625 gift med hofjunker og ritmester *Jens Høg* (1591–1648) til *Vang* i Sulsted sogn nord for Ålborg – se flere gange i det følgende. 10) Deres datter *Karen Høg* blev gift med *Jens Bildt* til Hestrupgård m. fl. ved Frederiksstad i Norge. Hun boede 1674 som enke på Hafslund i samme egn. 11) Ikke eftersøgt. 12) (Chr. IV's bibel, 1633:) Ef. 2,1: ... oc vi vaare Vredens Børn af Naturen, ligesom ocsaa de andre. 13) sst.: 1. Samuels bog 1,28: Derfor gifuer jeg Herren hannem igen alle hans Dage, thi han er beded af Herren. (Anderledes i nutidig overs.) 14) F. eks. Rom. 8,17: Ere vi da Børn, saa ere vi oc Arffuinge, det er Guds Arffuinge oc Christi Medarffuinge. 15) 1621 den 10. maj. 16) Jac. 1,17: Alle gode Gaffuer, oc alle fuldkomne Gaffuer, komme ofuen ned, af Liusens Fader, hos huilcken der er ingen Omskiftelse eller Forvendelse med Lius oc Mørck. 17) Ef. 6,4: Oc I Fædre, opvecker icke eders Børn til Vrede. Men føder dem op i Tuct oc Formaning til Herren. 18) Denne »danske skolemester« synes ukendt, er ikke fundet i Viborg bys historie. 19) Se foran s. 3. 20) *Hans Hansen v. Echten*, f. i København o. 1600, blev rektor i Viborg 1631, spr. ved domkirken 1635, død 1654. Var gift med *Beate Zoëga*, en søster til prof. *Hans Zoëga*, se side 4. 21) *Niels Jensen Aars*, f. 1603 i Års. Stud. fra Viborg, hører i Viborg, rektor 1634 til sin død 1672. Roses som en samvittighedsfuld og dygtig skolemand, der gav skolen en hidtil ukendt anseelse. (Hundrup). 22) *Christen Ostensfeld*, født i Viborg 1619. Conrektor i Viborg 1642–47, men kom ud på store rejser, blev berømt medicinsk professor i Padua, prof. i København 1656, dr. juris, assessor ved Højesteret. Død 1671. 23) Der krævedes i 1600-tallet ikke nogen egentlig studentereksamen, kun et vidnesbyrd fra skolens rektor om tilstrækkelig modenhed og færdighed i latin. Før indskrivningen i Universitetets matrikel foretog man dog til professorernes orientering en både mundtlig og skriftlig prøve i latin (examen stili). Når denne prøve var overstået tilfredsstillende, og studenten immatrikuleret, skulle han vælge sig en »præceptor«, en slags tillidsmand, som skulle føre tilsyn med hans levned og hans flid. 24) *Hans Hansen Svane*, 1608–68. Blev 1635 professor i orientalske sprog, 1645 i theologi, i nogle år universitetets notarius. 1655 biskop over Sjællands stift. 25) *Claus Plum*, 1585–1649. Prof. juris 1615. Var fire gange universitetets rektor. 26) *Hans Zoëga*, 1608–73. Professor i logik og metafysik 1644. Havde været rektor i Viborg 1639–41. En søster til ham var gift med den før nævnte præst *Hans v. Echten*. 27) *Regensen*. 28) *Christen Lauridsen Aagaard*,

1616–64. Professor poëseos, latinsk digter. Var præstesøn fra Viborg, et par år kapellan ved Viborg domkirke. Regensprovst 1646. Rektor i Ribe 1651–58. Død der. 29) *Hans Hansen Resen*, 1596–1653, søn af Biskop Hans Povlsen Resen, professor i filosofi 1624, i teologi 1635. Rector magnificus 1641, biskop over Sjællands stift 1652, men død året efter. 30) De tre borgermænd fra Lund er ikke eftersøgt. 31) »En år« – jysk? 32) *Laurids Mortensen Scavenius*, 1589–1655. Professor i teologi 1639, dr. theol. 1640, rektor 1648. Biskop 1653 efter forann. Hans Resen. 33) Faderen var død ældgammel 1639. 34) *Jens Pedersen Ostenfeld*, 1616–70. Broder til professor Chr. O., se s. 7, præst ved Sortebrødre kirke 1645. Gift med Karen Pedersdatter, dt. af Peder Pedersen, spr. v. Sortebr.k. 35) *Claus Christensen*, 1610–71, købmand i Viborg, borgmester 1659. Gift med Mette Pedersdt., søster til fornævnte Karen. 13 børn, som kaldte sig Reenberg, deriblandt 36) *Peder Clausen Reenberg*, 1644–99, magister, død som spr. ved. Budolfi kirke i Alborg, og 37) *Christen Clausen Reenberg*, f. 1645, død i Skåne, ugift. 38) *Mogens Høg*, 1593–1661. Lensmand på Silkeborg 1650. Ejede Kærgårdsholm i Ramsing sogn i Salling. Var bror til Jens Høg, se s. 4. Ejede en gård på Mathiasgade i Viborg, hvor også den gamle Anders Lassen boede, og har vel kendt familien derfra. (Edv. Egeberg: Silkeborg Slot), 39) *Laurids Christensen Thrane*, 1602–1666. Forstander for Viborg hospital 1634, spr. v. domk. 1654. 40) *Gregers Ulfstand Høg*, 1635–95. Yngste søn af Jens Høg til Vang og Margrethe Holck. Kom i Sorø skole 1647, men var altså 1651 i Viborg. 41) *Christian Høg*, ældre bror til Gregers, døde 1652. 42) *Jacob Mathisen*, 1602–60. Huslærer hos Holger Rosenkrantz den Lærde, professor i København 1630, hofpræst 1638, biskop i Århus 1645. (Gødvad-B. hørte under Århus stift). 43) Det stemmer ikke helt med Wiberg, der har følgende oplysninger: Endelave: Peder Olsen Kollerup, kaldet 2. april 1654. Søby-Skader-Halling: Eskil Madsen, ord. 22. apr. 54. Ørum-Ginnerup: Christen Jensen Breum, ord. 5. dec. 54. Tranebjerg, Samsø: Jens Bertelsen, ord. 7.3.1653 cum spe success. (må vel være kaldelsesdato). Ry: Lucius Pedersen Græserus, udnævnt 1653. 44) Må vel forstås således, at hr. Anders som kaldet til kapellan »på succession« ved svigerfaderens død automatisk er indtrådt i embedet som sognepræst, hvorefter den formelle indsættelse har fundet sted fastelavns søndag. 45) Pinsedag var 1624 16. maj. 46) Boje: Gødvad sogns historie nævner ingen degn af dette navn. S. 250 nævnes en Jens Andersen, degn 1649–90. Kan vel være en søn. Se også s. 15 her. 47) Ikke kendt af Wiberg eller Quistgaard. Synes død omtrent samtidig med manden. 48) Kun kort nævnt hos Wiberg. Det stemmer med nærværende optegnelser, at der kom ny præst i Tem 1636; Anna Pedersdatter var da 12 år gammel og kom hjem til sine forældre. 49) *Peder Kjeldsen Barscher* underskrev 2. februar 1645 sm. m. borgmesteren og 6 andre borgere Jens Ostenfelds kaldsbrev til spr. ved Sortebrødre kirke. (Pers.hist.tidsskr. 1939 s. 138). Ellers ikke fundet nævnt blandt Viborg borgere. Jvf. her s. 16 og s. 24. *Helvig Hønsdatter* levede altså endnu 1670 og 1675. 50)) H. C. Boje citerer en skattemåliste fra 1690, hvor hr. Anders Viborg benævnes som enkemand. Der må altså her foreligge en misforståelse. 51) Boje citerer s. 197 en synsprotokol fra 1861: »I den vestlige hvælving i kirken er en kælderbegravelse, fyldt med kister. Disse må efter forudsket bekendtgørelse borttages og nedsænkes på kirkegården ...«. Det synes dog, som om disse kister må have hørt til familien Fischer på Øster Keilstrup, som ejede kirken. Ved restaureringen i Gødvad kirke 1949 stødte man på gravsteder i koret, men de blev ikke nærmere undersøgt. (Meddelt af pastor Møller Rasmus-

sen, Gødvad). 52) 31. marts 1658 var en onsdag. 53) 11. søndag e. trin. Karen efter hendes farmor. 54) Viborg amts degne- og skolehistorie (v. Ejnar Poulsen, Skive 1957) nævner Jens Andersen som den første kendte degn i Gødvad, udnævnt til sognedegn 1649. Han underskrev 1690 den før nævnte herreds bog »med egen hånd«. En skole i Gødvad kom først 1741. 55) Mette Høg, 1597–1670. Søster til de før nævnte Jens og Mogens Høg. Havde 1651–1661 Vinderslevgård i forpagtning af kronen, men måtte afstå den. Levede derefter ugift, øjensynligt i Viborg, begravet i Viborg domkirke. 56) En fejl, Trinitatis søndag 1673 faldt på den 25. maj. 57) *Viffertsholm* i Solbjerg sogn, Himmerland, ejedes 1662–78 af *Maren Seefeld*, som var gammel og sindssyg, under administration af Ove Juel til Villestrup. En kusine, Mette Munk, var »husfrue«, men døde 1672. Måske har Margrethe Stensen afløst hende. 58) *Tyge Kruse*, død 1650. Ejede fra 1628 Ballegård i Falslev sogn ved Mariager. Hans enke *Margrethe Stensen* pantsatte gården 1652. Se også s. 28. 59) Den dydige jomfru kan være fru Margrethes datter *Anne Magdalene Kruse*, gift 1681 med Fr. Ulrik Ulfeld til Hammergård (Vrads hrd.). 60) *Anders Lauridsen Wivild*. Wiberg oplyser, at han var præstesøn fra Vivild, at han var kaldet på succession 30. juli og ordineret 13. november 1674, og at han kaldtes »Unge hr. Anders«. Rettelserne i Wibergs tillæg synes at stamme herfra. At han er kaldet 1674, kan stemme med hr. Anders Wiborgs her tit nævnte sygdomsperiode i 1673. Se også H. C. Boje. 61) Det er klart, at der mener »Unge hr. Anders«. 62) *Valdemar Pedersen Hissel*. Præstesøn fra Grinderslev i Salling. Havde været kapellan ved Viborg Gråbrødrekirke siden 18. juli 1688, da han 29 januar 1689 blev kaldet på succession hertil. (Wiberg). Hans underskrift findes på en skattemåling for det kommende år 1698, men mangler på en fra Sct. Hans 1698, her er det præsteenken, der nævnes. Hans økonomiske forhold synes at have været dårlige. Gødvad sogns hist. s. 207 f. Vielsen ikke noteret i Gråbrødre- eller Sortebrødre sogns kb. Domsognets kb. begynder 1726. Døbt i Gråbrødre kirke 26. juli 1690: Hr. Valdemars barn kaldet Peder. (Bl. fadderne Peder Gøvad). 63) Udregningen viser, at det er Karen Andersdatter (født 8. august 1659), der er tale om. 64) *Dominica oculi* (3. søndag i fasten) var 1661 den 17. marts. 65) *Helvig Marsvin*, 1612–1678. Arvede *Clausholm* (i Voldum sogn, Galten hrd.). 66) *Hans Friis*, 1625–97. Oberst, virksom i svenskekrigen, forskansede *Clausholm*. Oprettede *Tustrup* i nabosognet *Hørning* m. fl. godser. Død på *Tustrup*. Hans Friis havde 1658–60 været lensmand på *Silkeborg*, herfra »bekendtskabet«. *Egeberg* s. 177 f. 67) *Erik Mogensen Grave*, 1624–91. Biskop i Århus 1664. 68) Mogens Jespersens tog borgerskab som dansk skoleholder i Aarhus 19. oktober 1671. (Borgerskabsprotokol). 69) *Christen Falchenberg*, købmand. Nævnes kort o. 1700 som handlende på Holland. (Vib. bys hist. I 324). 69) Tobias' bog (apokryf) kap. 5 ff.: Den unge Tobias bliver af sin fader sendt ud på rejse; her ledsages han af englen Rafael i menneskelig skikkelse. 70) Om denne søn af provst Peder Melchiorson kan intet oplyses. 71) *Silkeborg slot*, som lå i Linå sogn, kun 4–5 km fra Gødvad præstegård, var efter reformationen residens for lensmanden. I forbindelse med Anders Viborg er Christen Holck, lensmand 1611–41, Mogens Høg 1650–58 og Hans Friis 1658–60 nævnt. 1664 solgtes godset til *Chr. Fischer*, som døde 1677, begravet i Kbhvn 8. juli. Se *Egeberg*. 72) Hos *Egeberg* (III s. 50) tales der om »Chr. Fischers essige ridefogeder«, der ikke ville give henstand med landgilden. I boet efter Chr. Fischer nævnes *Hans Peter Carstensen* som debitor. Han kaldes ridefoged og skriver på *Silkeborg*. 73) Kancelliasistent *Jens Poulsen*, født i Kolding 1635, købte

1674 Søbygård i Søby sogn, Gern herred. Han var gift med Maren Madsdatter Lerche, søster til nedennævnte Landsdommer Peder Lerche. Egeberg III s. 56 m.m. 74) *Peder Madsen Lerche*, landsdommer i Jylland 1669–99, søn af sognepræst i Nyborg Mads Pedersen Lerche, hvis enke ægtede etatsråd Claus Rasch (se nedenfor), som landsdommeren derfor kalder sin far, født i Nyborg 1642. Oprettede Lerchenfeld. Landsdommerens søster Maren var gift med ovennævnte Jens Poulsen. En anden søster var g. m. nedennævnte Jens Gregersen. 75) *Claus Rasch*, 1639–1705. Født i Angel. 1662 slotsskriver i Nyborg, senere »præsident« i Nyborg, amtsforvalter m. m. Adlet 1680. Gift med Elisabeth Scheffer, se foran. Død som politimester og højesteretsassessor i København. Oprettede godset Raschenborg, senere Juelsberg, ved Nyborg. 76) *Jens Gregersen*, 1678 amtskriver, 1681 ridefoged over Nyborg amt, amtsforvalter. Død i juli 1695. Gift med *Kirstine Lerche*, søster til ovennævnte landsdommer Peder L. 77) Salme 126,5 i G.T. 78) 13. april 1664 var en onsdag (4. påskedag). 79) Ukendt. 80) Er vel nu enke, siden hendes mand, Peder Barscher, ikke nævnes mere. 81) Ukendt. 82) *Frisenvold* i Ørum sogn, Galten herred, ved Randers. Ejedes 1680 af fru Anne Marie von Offenbergh, enke e. greve Mogens Friis, død 1675. Hun måtte 1683 afstå gården p. gr. af gæld, og Jens Hansen og hans tjener har vel så også måttet skifte stilling. 83) *Stårupgård* i Højslev sogn, Fjends herred, ved Skive. *Henrik Friis* (død 1715) havde nylig (1682) overtaget gården efter sin svigerfar Hans Juul til Møjlgård. 84) *Skivehus* len ophævedes 1661 (og ejeren kunne altså ikke mere kaldes slotsherre). Godset ejedes siden 1667 af *Christian Gjedde*, som flyttede fra gården 1689. 85) 1. maj. 86) *Tårupgård*, Tårup sogn, Fjends herred, ved Skive. Ejedes af *Tønne Juul* (1620–84). Hans enke *Anne Cathrine Friis* døde 1698. 87) *Elisabeth Sophie Rantzau*, f. o. 1670, død 1726, arvede 1688 sammen med sin søster *Dorthe Rantzau Tandrup* i Bedsted sogn, Hassing herred, i Thy. Det ses ikke af håndbøgerne, hvorfor El. R. »holdt hus« på Skivehus. 88) *Tirsbæk* i Engum sogn, ved Vejle, ejedes af *Anders Rosenkrantz* (1654–1742). Han var gift med Sophie Bille og havde 6 børn, deriblandt *Sophie* (1690–1711), og *Karen* (Caterin, 1694–1736). Se nedenfor. 89) *Engelsholm* i Nørup sogn, Tørrild herred ved Vejle. Ejedes siden 1653 af *Preben Brahe* (død 1708). 90) *Store Grundet*, Hornstrup sogn, Nørvang herred, ved Vejle. Den unge ejer *Christopher von Gam*, født 1681, døde som løjtnant i garden 1701. Gården arvedes af hans halvbror Erik Krabbe (død 1709). 91) *Bredal Vestegård* – ikke nævnt i håndbøgerne. 92) *Laurids Gjedvad* blev gift med *Elisabeth Cathrine Sørensdatter Svenstrup*, se nedenfor. 93) Trap, 5. udg. VIII s. 313: Bjergager Hovgård blev 1735 skænket til Julius Vilh. Hillefelt og *Ane Lauridsd.* *Gjedvad* for tro tjeneste. 1750 lå den dog under Aakjær. 94) Hendes far er altså *Søren Christensen Svenstrup*, præst i Kollerup-Vindelev, Tørrild herred, Vejle amt (ved Jelling) 1659–77. Gift med *Mette*, datter af *Søren Andersen*, præst sst. 1637–56. 95) *Brandbjerg* i Kollerup sogn (nuv. håndværkerskole) ejedes en kort tid o. 1671 f. af oberst Frederik Ulrich Schulte, som var gift med Gertrud Bille. 96) *Mindstrup* i *Hvejsel* sogn, Nørvang herred, blev 1666 købt af Iver Krabbe. 97) Provst *Jørgen Pedersen Lemvig*, spr. i Jelling fra 1627 til 1679. 98) Mag. *Laurits Andersen Gonsager*, præst i Jelling 1668–1703. 99) Ukendt. Skovgård i Kollerup sogn ejedes fra 1663 af Ditlev Rantzau. 100) Ukendt. Uklart, hvilken Bisgård. 101) Hendes store søster, som 1776 var blevet gift med unge hr. Anders, kapellanen der hjemme; har altså blot været ledsager. 102) *Henrik Müller* til Lønborggård, 1635–1717, var amtmand over *Skivehus amt* 1682–1714 (ikke stiftamtmand i Viborg). Gift m. Constantia Marselis.

103) *Otto Kruse* (død 1699) var søn af Tyge Kruse og fru Margrethe Stensen, hos hvem Ingers søster Karen havde haft plads 1673–75. Se s. 16. 104) 17. juni 1668 var en onsdag. 105) Nabosognet *Linå* i Gjærnerred. 106) *Margrethe Mathiasdatter Zoëga* (A.V. skriver: *Zeaga*) var kusine til Anders Viborgs præceptor fra studentertiden professor Hans Zoëga. Gift med *Palle Pedersen Wendel*, præst i Linå fra 1623 til sin død 1662, og med eftermanden Jacob Smagbier, død 1665. Se Egeberg: Silkeborg slot, flere st. 107) En *Mikkel Rasmussen*, »danske skoleholder her i byen«, blev 1697 begravet i *Grønæk*, *Dominica sexagesima* (7. februar). Ans hører til *Grønæk* sogn. 108) En *Didrich von Uttermöhlen*, skriver på Silkeborg slot, nævnes o. 1650–70. Egeberg. 109) *Niels Jensen Bollund*, byskriver i Viborg 1680–93. Død 1693, 56 år gl. (Viborg bys hist. III s. 860). 110) *Claus Maltesen Sehested* til *Bjergbygård* i *Stigs Bjergby* sogn, *Tuse herred*, ved Jyderup. En søster til ham var gift med *Gregers Ulfstand Høg* til Vang. Gården blev solgt 1691. 111) *Brorupgård, Slagelse landsogn*, oprettet som gods 1679 af kancellisekretær *Povl Nielsen*, der samtidig adledes med navnet *Rosenpalm*, død 1688. Hustruens navn var *Anna Andersdatter*, død 1713. 112) Skal være 25 (født 1668). 113) 1718 ansattes *Anders Hansen* til at »forestå danske og tyske skoleholderes embede og tjeneste her udi Kolding ...« (Georg Bruun & Niels Jacobsen: *Den danske skole og de collinske skoler i Kolding*, Kolding 1939, s. 14). 114) 1701–03 boede faderen på *Bredal Vestergård*, se s. 27. »Forretningen« ikke fundet i *Vejle borgerskab*. 115) Køb- og handelsmand *Anders Nielsen Hørup* døde 1721, 73 år gammel. Hans enke *Mette Biering* døde 1729. 116) *Christen Sørensen Biering* fik borgerskab 1730. 117) *Anders Gjødvad* fik borgerskab i Aalborg 14. august 1732. Bevillingen lød på »åben bod og handel med almengods«. 118) *Peder Olufsen Boller*, stempelpapirsforvalter og købmand i Viborg, døde i maj 1715, 52 år gammel. Enken *Karen Jensdatter Nybroe* blev 1716 gift med købmand *Jørgen Schaltz*, som døde 1752. Hendes dødsår kendes ikke. Hun var sindssyg i mange år. (Viborg bys hist., 1940, s. 562). 119) Fadderne her og i det følgende står i manuskriptet tilføjet i marginen. Der er i de fleste tilfælde ikke gjort forsøg på at finde oplysninger om dem. 120) Denne *Anders Gjødvad* døde ugift 23. jan. 1785. 121) Dec. 1738? Da der er fadderne, kan han være blevet døbt søndag d. 14. dec. 122) *Elisabeth Svenstrup* og *Karen* (= *Cathrine Nybroe*). 123) Se note 118. 124) 1743? 125) *Fasteren* er ukendt. 126) *Arvede optegnelserne*. Kaldtes *Lars*. 127) Denne og de følgende døbsdatoer viser, at børnene alle bliver døbt på diverse hverdage, aldrig om søndagen. 128) *Christen Sørensen Biering*, se note 116. 129) *Fødselsdagen* bliver her efter 18. september 1714. Hun er døbt i *Gråbrøde* k. 6. oct. 1714. 130) Helt nøjagtigt 4 dage, selv om bryllupsdagen regnes med. 131) Gift med *Elisabeth Gjødvad*. 132) *Anders Gjødvad*, 1778–1845, købmand i Aalborg, gift med *Dorthea Finsteen*, 1790–1854. En søn af dem var *Jens Finsteen Gjødvad*, 1811–91, kendt som *Carl Plougs medredaktør ved »Fædrelandet»*. 133) En tredje søn var *Jens Berlin Gjødvad*, 1782–1816, sø-officer, gift med *Judithe Kjellerup*, 1788–1850, datter af købmand *Laurids Kjellerup* og hustru *Regitze Jungersen*. (A. H. Nielsen: *Familien Berlin*. Aalborg 1880).

REGNSKAB
FOR SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE
1971

Indtægter:	Udgifter:
Saldo overført fra 1970 1.916,72	Trykning af hæfter 27.146,29
Kontingenter 27.195,00	Honorarer, diæter og møder... 5.860,00
Salg af bøger og ældre årg.... 2.626,71	Papir og tryksager 2.891,85
Tilskud 6.800,00	Porto 2.659,70
Samfundets venner 345,00	Adressografplader 209,13
Renter 1.292,71	Diverse 541,22
	Saldo overført til 1972 867,95
<u>40.176,14</u>	<u>40.176,14</u>

Samfundet ejer obligationer til pålydende 14.000,- kr.

Frederiksberg, den 3. januar 1972.

FINN H. BLÆDEL (sign.)

Foranstående regnskab er revideret og fundet i overensstemmelse med de foreliggende bilag. Den angivne formue fandtes i behold.

København, den 11. januar 1972.

HANS F. RANDBØLL (sign.)

CHR. BJØRN-JENSEN (sign.)

DIGTEREN CONRAD VON HÖVELEN (1630-89)

AF VELLO HELK

Under 30-årskrigen søgte mange tyskere til Danmark, nogle kun for et kortvarigt ophold, andre for hele livet, idet de ofte stiftede familie og grundlagde endnu til dels blomstrende embedsmands-, købmands- og håndværkerslægter¹). Indvandringen fortsatte i Frederik IIIs tid. Blandt dem, der således for kortere eller længere tid fandt deres tilflugt i Danmark, var også enkelte digtere, og den besynderligste blandt disse er afgjort *Conrad von Hövelen*. Hans levnedsløb og forbindelsen med Danmark har ikke været genstand for megen interesse, bortset fra en kort oversigt over hans liv og virke af forfatteren Hans Werner, offentliggjort 1940 i nærværende tidsskrift²). Werner bygger for en stor del på spredte biografiske oplysninger i digterens værker, og den summariske egenhændige redegørelse for hans liv indtil 1657, der findes vedlagt et af hans trykte digte i Det kgl. Bibliotek.

Conrad von Hövelen har skrevet mange små og ofte meget snurrige bøger. Disse indeholder både poetiske arbejder, mest lejlighedsdigte i tidens traditionelle panegyriske stil, og afhandlinger af mere prosaisk art, hvor han behandler emner fra sprogforbedringens, teatrets, de literære selskabers, astrologiens, statskunstens og den nordtyske lokalhistories områder. Af titlerne på nu tabte og måske aldrig udgivne bøger fremgår, at han desuden har skrevet om teologiske, pædagogiske og fortifikationstekniske emner.

Med hensyn til digterens afstamning har der hidtil hersket uvished. Hövel-slægtens historiker *A. Fahne von Roland* henfører ham til den holsten-hamborgske linie og synes at have den opfattelse, at han var nært beslægtet med familierne Hövelen i Lübeck³). Werner konstaterer, at Conrad von Hövelen aldrig nævner noget om sin fædrene slægt, og at hans våben ret nøje svarer til det, som er blevet ført af en Hövel-slægt i Braunschweig.

Gådens løsning har i mange år ligget inden for rækkevidde, nemlig i et håndskrift i Karen Brahes Bibliotek i Landsarkivet i Odense – med den vidtløftige titel: »Der stätes geplagte Leidtrager Hiob, d. i. Kunrat von Hövelens Lebens-Lauf und Welt-Abschid der Nachwelt öffentlich fürgestället«⁴).

Det indeholder foruden en del bibelske betragtninger hans levnedsløb og sidste vilje, som han har nedfældet på sit sygeleje, efter at han 1684 pludselig blev ramt af en alvorlig sygdom, som plagede ham lige til hans død 1689. Håndskriftet supplerer på væsentlige punkter Werners artikel og vores viden om Hövelen, navnlig angående hans afstamning og ophold i Danmark.

Digteren fortæller, at han er født i Altona den 22. februar 1630 og døbt 3. marts i Ottensen af sognepræst *Arnold Schepler*. Hans fader var *Hans von Hövelen* – »der Crone Sweden zu zweimalen bestalter Ritmeister« – og moderen hed *Metta Post*, eneste datter af overamtmanden på Bückebug slot i grevskabet Schaumburg. Videre fortæller Hövelen om faderen:

König Christian den 4ten von Dänmark in dessen dihnsten mein Fater gestanden, aus der Slachte auf einem Weissen Pferde, so Malthe Sehsted ihme abstunde, glücklich davon geholfen . . .

Det lader altså til, at faderen har deltaget i slaget ved Lutter am Barenberg, hvor Christian IV mistede sin hest. Det var dog ikke *Malte Sehested*, men kongens schlesiske staldmester *Wenzel Rotkirch*, der overlod ham sin hest, således at kongen kunne slippe bort.

Digteren opregner endvidere sine aner på fædrene og mødrene side:

Aschen von Hövelen	Bernhard Post
Maria von Starzhausen	Sidonia von Hakkelberg
Bartold von Hövelen	Idel Henrich Post
Sophia Quidzou	Eleonora Kraft
Gotschalk von Hövelen	Statius Post
Anna Kunigunda Mandeuffel	Apollonia von Knesebek
Jürgen von Hövelen	Hans Diderich Post
Sabina von Lest	Dorothea von Metzgerod
Hans von Hövelen	Metta Post
Kunraht von Hövelen	

Og han tilføjer:

Und sind meine Eltern beide die letzte von dieser Uhralten Stam Linie; denen aber noch Manche in Sachsen, Westpfalen, Brandenburg, Gelderland, Lifland und Polen s.a.w. anbefreundet.

Denne imponerende aneliste bekræfter Werners formodning om, at Hövelen ikke var i nær familie med slægtens lybske gren. Ingen af de ovennævnte personer forekommer i denne slægts anetavle.

I Klevenfelds samlinger i Rigsarkivet findes et aktstykke, som angår Conrad von Hövelens adelige afstamning⁵). Det er digterens egenhændige udtog af et kejserligt nådesbrev fra 1656, og det giver tillige en række oplysninger om hans forfædre og deres meriter. Ifølge disse stammede slægten fra Spanien, men havde siden slået sig ned dels i Nedersachsen, dels i Westfalen. Digerens tipoldefader Bartold von Hövelen havde »zu seiner Zeit im sachsichen Kriige die Ställe eines Generals oder Feldobristen rühmlichst verträten«. Hans søn og sønnesøn havde derefter opholdt sig på deres adelige godser i Braunschweig. Digerens fader Hans von Hövelen havde udmærket sig som ritmester i svensk tjeneste, hvilket bevidnedes af breve fra hertug *Bernhard af Weimar*, feltmarskal *Torstensson* og oberst *Slange*⁶), som berømmede ham som tapper soldat og retskaffen adelsmand. Den samme anerkendelse nød han hos flere navngivne medlemmer af fyrstehuset Braunschweig-Lüneburg, navnlig hos hertugerne *Friedrich Ulrich*, *Georg*, *Friedrich* og *August*. Videre berettes i brevet, at faderen som tak for sine fortjenester havde fået bestalling som overførster på slottet Blankenburg.

Brevet angives at være udstedt af kejser Ferdinand 1656. Året før havde Hövelen imidlertid gennem den kejserlige hofpfalzgreve Johann Rist fået konfirmation på sit våben⁷). Det refererede angivelige kejserlige privilegium er imidlertid affattet på en sådan måde, at det ikke kan være udstedt gennem det kejserlige kancelli. Alene omtalen af habsburgernes fjende hertug Bernhard af Weimar som »glorwürdigen Andänckens« og fremhævelse af faderens fortjenester i kampen mod kejseren taler mod denne proveniens og rejser tvivl om dokumentets ægthed⁸). Hvad Hövelen skulle bruge sit adelskab til, fremgår af hans videre levnedsløb.

Visse dele af Hövelens beretning synes at bygge på virkelige hændelser. Ad anden vej – gennem nogle procesakter i statsarkivet i Wolfenbüttel – kan konstateres, at en *Hans Hövel* fra Salzgitter i september 1631 på eget initiativ befriede grevskabet Blankenburg for kejserlige tropper, da han som løjtmant i svensk tjeneste efter sejren ved Leipzig kom derhen på et strejftog. Som belønning fik han løfte om en overførsterstilling. Dette fik han bekræftet adskillige gange af skiftende fyrster, men nåede ikke at tiltræde før sin død i september 1640⁹). Hans enke, der i sagens akter som regel kaldes *Metke Hövels*, fik den 29. december 1640 af hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen (den senere kong Frederik III) et intercessionsbrev til hertug August af Braunschweig-Lüneburg om betaling af en sum på 500 rigsdaler, som

Jacob og Hans Siegfried von Saldern 1636 havde lånt af Hans Hövel¹⁰). Disse akter indeholder intet om Hans Hövels adelige afstamning, og hans navn bliver ikke sat i forbindelse med nogen besiddelser, men man får dog en bekræftelse på, at han var digterens fader. Når han senere – antagelig af sin søn – betegnes som »von Levensted«¹¹), peger det hen mod Salzgitter, hvor der findes en landsby Levenstedt¹²), som muligvis har været hans hjemsted.

Efter Hans Hövels død fortsatte enken med at gøre sine krav gældende over for familien von Saldern, der åbenbart var uvillig til at betale sin gæld. Efter enkens begæring udstedtes 1659–61 gennem det fyrstelige braunschweig-lüneburgske kancelli i Wolfenbüttel flere resolutioner om betaling, men tilsyneladende uden resultat. I august 1661 døde moderen og blev ligesom sin mand begravet i Horneburg i Bremen stift¹³). Heller ikke kirkebogsindførslerne tyder på adelig herkomst. Efter moderens død fulgte sønnen Conrad 1662 kravene op¹⁴).

Heller ikke med hensyn til moderens afstamning er det muligt at finde sikre holdepunkter. Navnet *Post* tilhører en af de betydeligste adelsfamilier i grevskabet Schaumburg, men man skal helt tilbage til 1562–66, inden man finder en *Johann Post* som landdrost i Bückeberg, og han kan vel næppe komme i betragtning som digterens bedstefader¹⁵).

Man må nok indtil videre betragte den fine stamtavle med en god portion skepsis, selv om digterens senere forbindelse med medlemmer af familien *von Knesebek* i Skåne kunne tyde på en eksisterende familietilknytning på mødrene side¹⁶).

Ved at sammenholde de ovenstående oplysninger må det formodes, at digterens fader har anbragt familien i Hamburg, mens han selv var i felten. I sin selvbiografi fortæller Hövelen intet om eventuelle søskende, men i et brev af 1662 nævner han en broder, der efter sigende skulle være fange i Tyrkiet¹⁷). Om sin barndom beretter digteren, at forældrene ved hjælp af gode lærere havde opdraget ham til gudsfrygt, kunst og videnskaber, som han havde særlig lyst til. Allerede i 10-års alderen var han kommet til universitetet i Rinteln, hvor han deponerede den 1. juli 1640¹⁸), en oplysning, der synes tvivlsom, selv om han roser sig af sin særlige begavelse.

Ifølge Werners kilde blev den unge Conrad efter sin faders død af morbroderen *Hans Bremer*, hertug Frederiks kammerjunker, hentet fra Horneburg¹⁹) til Bremervörde for at blive undervist af *Franz Müller*, informator for pagerne. I selvbiografien fortælles blot, at han en tid var page ved hoffet i Bremervörde.

Med hensyn til de følgende år er der en vis uoverensstemmelse mellem Werners kilde og selvbiografien. Ifølge den første fulgte Hövelen 1647 med morbroderen til Glückstadt²⁰). To år senere var han i tjeneste hos den svenske resident *Vincens Müller* i Hamburg. I selvbiografien oplyser han:

Nachgehends hihlte ich mich bei dem Hochgelarten Hr. Canzelar Diderich Reinking in 2: Jahr bis 1651 im Kanzelei üben zur Glückstadt auf. Von der Zeit als dem 3. Oct. 1651 bis 1652 den 6. Maij bedinete ich bei dem Swedischen Resident Hr. Vincenz Möller in Hamburg die Correspondenz und Postverwaltung; so mir aber nicht länger austunde, drum ich resignirte.

Det synes rimeligt, at han har forladt hertug Frederiks hof 1647, da denne blev udpeget til tronfølger i sin afdøde broders sted. Ny er oplysningen om Hövelens tilknytning til *Dietrich Reinking*, der i mange år havde været hertug Frederiks kansler og siden 1648 ledede hertugdømmernes regeringskancelli, fra 1649 med sæde i Glückstadt. Hans korte tjeneste hos den svenske resident bliver i selvbiografien rykket et par år frem. På grund af de nøjagtige tidsangivelser er det sandsynligt, at oplysningen bygger på et skriftligt dokument, måske en anbefaling, eller i hvert fald på tidligere optegnelser, hvorfor den må foretrækkes frem for Werners kilde.

Beskæftigelsen som kancellist huede åbenbart ikke Hövelen, han ville gerne ud at rejse. Da han ikke synes at have haft nogen økonomisk baggrund og var nødt til at tjene til livets ophold, kunne han vælge den nærmeste mulighed: at søge tjeneste hos en adelsfamilie, der havde brug for en rejeleedsager eller huslærer. Et møde »in der Trauben zu Hamburg« med *Mikkel Wibe*, hovmester for rigsråd *Christen Skeels* søn *Otte*, der netop i begyndelsen af maj 1652 over Hamburg drog ud på en langvarig udenlandsrejse²¹), bragte Hövelen til Tryggevælde på Sjælland, hvor rigsråden var lensmand. Her underviste han husets unge døtre *Berte* og *Birgitte* i tysk, som Christen Skeel lagde stor vægt på, men opholdet blev afbrudt allerede i efteråret 1653, idet rigsrådens hustru døde, og børnene sendtes hjemmefra til slægtninge, med den faderlige formaning ikke at glemme »hues Conradt Hövel Eder aff Tydsken haffuer lært«²²). Hövelen måtte nu se sig om efter en anden ansættelse og opnåede en sådan hos den lærde fru *Birgitte Thott* på Tureby, hvor han ifølge selvbiografien var fra 10. november 1653 til 1656, idet han dog af og til var ude at rejse, bl. a. i Norge, Brabant, Flandern og Holland. Selvbiografien forbigår hans beskæftigelse, navnlig hans livlige litterære virksomhed i denne periode, som åbenbart

beredte ham mange skuffelser. Werner har behandlet denne side af hans virke og hans forbindelser med danske lærde i denne periode ret indgående²³). Ved siden af sit arbejde som huslærer på Tureby, hvor han rimeligvis har undervist ejerens broderdøtre Elisabet og Sophie Thott i tysk, drev han sproglige og andre studier og kom i forbindelse bl. a. med professorerne *Ole Worm* og *Thomas Bang*. Også under sin udenlandsrejse var han »mit hochgelarten und weltberümeten Leuten in gute Kundschaft geraten«²⁴).

Af hans trykte værker påkalder et sprogteoretisk skrift, som er dateret på Sjælland den 19. oktober 1655, men trykt i Hamburg, særlig interesse. Heri nøjes Hövelen ikke med at fremlægge nogle retningslinier til fornyelse af tysk retskrivning, som han i øvrigt selv følger, men forsøger også lignende reformtanker inden for det danske sprog. Han drager navnlig til kamp mod bogstaven »c«, som han foreslår afløst af »k« (f. eks. »ikke« i stedet for »icke«), fraråder fordobling af »f« (f. eks. »efter« i stedet for »effter«) forkaster brugen af »v« eller »w« i stedet for »u«, foretrækker »kv« og »ks« i stedet for »q« og »x« og har flere lignende forslag, som senere vittterlig er blevet gennemført²⁵).

Det er også netop under opholdet på Tureby, at Hövelen begynder at interessere sig for sin herkomst. I 1655 fik han et våbenbrev konfirmeret hos den kejserlige hof- og pfalzgreve, digterpræsten *Johann Rist*²⁶), og det ovenfor omtalte udtog af et kejserligt våbenbrev stammer efter hans oplysninger fra 1656, da han var vendt tilbage fra sine rejser²⁷). Dette synes at hænge sammen med, at han under opholdet på Tureby blev forelsket i *Sibylle Gjøe*, Birgitte Thotts afdøde mands niece. Kun som adelig kunne Hövelen gøre sig forhåbninger om at blive gift med sit hjertes udkårne²⁸).

Selvbiografien giver et godt indblik i denne kærlighedshistorie. Det er fortællingen om en fremmed og fattig huslærer, der ønskede at gifte sig med en adelsfrøken, hvis slægtninge ikke ville vide af ham. Men lad Hövelen selv fortælle. Under opholdet på Tureby hos Birgitte Thott

habe ich mit Ihrer Verwandten als Sal. Mannes Bruder Tochter mich unauflösl-
lich, nemlich Jungfer Sebille Gjøe verlobet. Weil aber einige ihrer Freundschaft
unbillig, gotlos und bösllich uns widerstanden, und mich verfolgt . . .

Derefter er nogle linier slettet ved overstregning, måske af diskre-
tionshensyn. Det lader til, at Hövelen af den grund har måttet for-
lade Tureby, og han rejste til hertugdømmet Bremen. Men da

fihle der Swedische Krig 1657 mit Dänmark in, das ich nicht auss dem Herzogtum Bremen, woselbst ich Ein Jahr bei Majeur Tönneken Verpachter auf dem Alten Kloster für Buxtehude aufhihlte, wider gelangen mogte, sondern nach Sweden zu Sr. Hochgräfl. Excell. dem Hr. General Feldmarschal Douglas geschickett wurd, bei dem Hochgr. Excell. ich in die 4:Jar in dihnste gestanden, sowol in Sweden, als Lifland und Cuhrland u.s.w.

Han har altså næppe virket i København, som antaget af Werner. Han kunne overvære den foreløbige danske fremgang på nært hold og besyngte den, men den hurtige svenske fremrykning i sommeren 1657 indhentede ham og fik ham til at forstumme. Desværre fortæller selvbiografien intet om de nærmere omstændigheder ved hans overgang til og virke i svensk tjeneste. Gennem sit arbejde hos den svenske resident i Hamburg 1651–52 må Hövelen have fået visse svenske kontakter. Den svenske feltmarskal *Robert Douglas* besad siden 1647 det sækulariserede Kloster Zeven i Verden, midtvejs mellem Bremen og Hamburg²⁹).

Fra andre kilder vides, at Hövelen under sit ophold i Sverige har skrevet og iscenesat skuespil og balletter³⁰). Efter fredsslutningen tog han den 12. oktober 1660 sin afsked og vendte tilbage til Danmark. Han blev forsynet med fine rekommandationsskrivelser til rigsfeltherren *Hans Schack*, der netop i disse dage spillede en fremtrædende rolle i statsomvæltningen, som betød enevældens indførelse i Danmark. I København kunne Hövelen også atter mødes med sin forlovede, og den lange adskillelse synes ikke at have svækket deres følelser for hinanden, men det kneb for Hövelen med at få en standsmæssig stilling. Han blev modtaget høfligt af rigsfeltherren, fik tillige foretræde for rigsmarskal *Johan Christoph von Körbitz* og andre høje herrer, men overalt

waren es nur lauter Worte mit Entschuldigung, das weil es nu Fride, und die Militie abgedanket, und auch keine civil-chargen vacant, wolte man meiner künfftig ingedänk sein.

Da han således blev holdt hen med tomme løfter og snart også blev skilt fra sin forlovede, der blev sendt væk af sin søster, besluttede Hövelen at rejse til Skåne, hvor han havde en kvindelig slægtning – *Sibylla Lukretia Clara von Knesebeck*, der var gift med den svenske assistensråd *Gustaf Taubenfelt*³¹),

so mich herzlich gerne aufname, bei derselben hihlte ich mich eine Zeit auf in ihres Eheherren Abwäsen, beides in Malmö, und auf ihrem Gute Taubenfeldsholm, sonst Tagerup genant, so von neuen ich für sie aus 3:Bauerhöfen zum Adel-Sizhofe aufbauen lihss.

Mens Hövelen var i Skåne, sendte han mange breve til sin forlovede, men hendes pårørende lod dem ikke komme hende i hænde. Her fik digteren imidlertid en forbundsfælle i *Birgitte Ulfeld*, en søster til den afsatte rigshofmester. Derom fortæller Hövelen:

Warender Frist sante ich allenthalben verflogene Schreiben um meine Treu- und Sebille Giøe, so von ihrer Verwantschafft verhälet waren auszukundschaften, welches des forigen Reichshofmeisters Corfiz Ulefelds Swester frau Birte Ulefeld inne wurde, so es Sebillen Giøe andeutete, welche 1661 auf Martini Zeit (wie ich äben gewillet, dem Norde folgenden Morgens Abschied zu gäben und nach meiner Heimat zu reisen) zu Saxtrup im Schonen ankame, und sich auf Tagerup anmelden lihsse, drauf ich in des dän. Capitain Idel Henrich von dem Knesebek, der Taubefeldschen Bruder und dem Bereiter daselbst Gegenwart zu ihr gelangete, mich resolvirende meine unbrüchige Treue fortzusetzen, und sie nicht in Verweldung geraten zu lassen . . .

Derefter er atter enkelte ord slettet. Sibylle Gjøs flugt til Skåne var af afgørende betydning for parrets videre skæbne. Trods den lange adskillelse i krigens tid var deres kærlighed ikke kølnet, og nu besluttede de trods familiens modstand at fortsætte tilværelsen sammen. Men fremtidsudsigterne har nok ikke været de lyseste, idet ingen af dem rådede over midler af betydning. Det har antagelig været Hövelens mening at søge hjælp hos sine slægtninge i Nordtyskland. Han beretter, at han og Sibylle Gjõe allerede den følgende morgen, den 10. december, drog til Landskrona, hvor de overnattede i *Steen Jonsens* hus. Det forekommer mærkeligt, at rejsen til Lübeck har taget temmelig lang tid – ifølge Hövelen ankom de den 2. februar 1662 og rejste derefter til Hamburg, hvorfra de meddelte Sibylle Gjøs søster Birgitte på Quitzovsholm, hvad der var foregået. Hövelen oplyser intet om, hvornår de er blevet gift. Hendes slægtninge synes at have affundet sig med tingenes tilstand, men de ønskede åbenbart ikke at se Hövelen, men nok Sibylle Gjõe, der i den følgende tid gentagne gange besøgte sin familie på Fyn.

Hövelen berører ikke med et eneste ord sit virke i Nordtyskland i de følgende år, ej heller hører vi noget om hans medlemskab, først af *Philip von Zesens* »Teuschgesinnte Genossenschaft«, senere af den af *Johann Rist* stiftede »Elbswanenorden«. I det førstnævnte selskab skal han være optaget så tidligt som den 31. december 1661, altså allerede før end han ifølge selvbiografien kom tilbage til Hamburg³²). Som allerede påpeget tager deres rejse fra Landskrona til Lübeck usædvanlig lang tid. Teoretisk kan Hövelen efter afrejsen i oktober godt have været i Hamburg i december.

Af de førnævnte procesakter fremgår det, at Hövelen den 30. maj 1662 var i Braunschweig, hvorfra han i et brev anmodede om betaling af den gæld, som to medlemmer af slægten von Saldern i 1636 havde stiftet hos hans fader. Det gjaldt åbenbart at rejse penge til familiens fortsatte eksistens³³). Selvbiografien giver videre holdepunkter for familiens opholdssteder. De var endnu i begyndelsen af 1663 i Braunschweig, hvor Sibylle Gjøe den 6. januar fødte datteren *Amalie Anna*, der blev døbt i St. Ægidius kirke af sognepræsten *Conrad Rademacher*³⁴). Det næste barn, *Elisabeth*, blev født den 14. marts 1665 i Lübeck og døbt af sognepræsten *Albert Balemann* ved Mariekirken.

Disse oplysninger kan suppleres ved hjælp af et løst blad, ligeledes i Karen Brahes Bibliotek, med nogle optegnelser af Hövelen selv om hans børn³⁵). Han meddeler således, at det første barn blev døbt tre dage efter fødslen, og at hun var opkaldt efter *Amalie Barbara von Knisted* og *Anne Gjøe*, moderens faster, den berømte bogsamlerske. De anføres tillige sammen med grev *Wilhelm Douglas*, ældste søn af Hövelens svenske arbejdsgiver, som faddere, men da de på grund af den lange afstand ikke kunne komme til stede, blev de repræsenteret af tre dåbsvidner, blandt dem *Johann Casper Rist*, søn og senere efterfølger af digterpræsten i Wedel, og *Ebeling Goes*, fyrstelig staldmester i Braunschweig (Elbsvaneordens *Cygnander*). Det andet barn var opkaldt efter *Elisabeth Thott*, antagelig den moderløse adelsfrøken, der samtidig med Hövelen opholdt sig hos sin faster Birgitte Thott på Tureby, hvor hun døde i ung alder 1656. Barnet havde som faddere jomfru *Christina Douglas* med sin moder *Christina Mörner*, enke efter Hövelens herre grev Robert Douglas, og *Jacob von Saldern* til Wilsnak, Plattenburg og Saldern, antagelig en af de ovennævnte debitorer eller i hvert fald medlem af deres familie. Heller ikke denne gang var fadderne i stand til at give møde, og de blev repræsenteret af lokale borgere, nemlig af fru *Elisabeth*, enke efter *August Becker*, *Heinrich Höpner* og *Nathanael Snittelbach*, en af de syv rådmusikere i Lübeck, som Hövelen i øvrigt omtaler rosende i sin bog om Lübeck, der blev trykt året efter³⁶). Det er iøjnefaldende, at Hövelen stadig har forsøgt at fastholde sin tilknytning til familien Douglas i Sverige.

Af de daterede forord til hans værker fremgår det, at han endnu i juli 1664 var i Braunschweig, men fra januar 1665 til august 1668 er fortalernes stedsangivelse Lübeck³⁷).

Naturligvis kan han også have været andre steder, og han synes navnlig at have dyrket sine forbindelser i Braunschweig. I et skrift, hvis fortale er dateret den 4. december 1665 i Lübeck, omtaler han

blandt andre mærkelige himmeltegn en komet, som han havde iagttaget sidst i marts, antagelig samme år, på sin rejse fra Mölln med den lybske postrute til Braunschweig. Efter at have fortsat observationer af kometen under opholdet i Braunschweig, besøgte han i begyndelsen af april *Christian Franz v. d. Knesebek* på et gods 4 mil fra byen, hvor han stadig holdt øje med himmelfænomenet. Den 6. april var han atter tilbage i Braunschweig og standsede først sine observationer, da kometen en lille uge senere blev usynlig³⁸).

Om hans rastløse virke i den tid vidner de mange værker, som han har fået udgivet, for en stor del på egen bekostning. Af disse fremhæves hans bøger om Elbsvaneordenen og om skuespilopførelse. Disse værker indeholder spredte oplysninger om hans virke i Danmark og Sverige og er dediceret til mange forskellige personer, overvejende til medlemmer af den braunschweig-lüneburgske fyrsteslægt og af familien Douglas, men det kan nævnes, at den første del af hans bog om skuespil er dediceret til jesuitterne i Hildesheim som dygtige arrangører af skuespil og den anden del til dekanen og domherreerne i Halberstadt. I disse værker aftrykkes tillige en række digte, fortrinsvis af medlemmer af Elbsvaneordenen, hvis medlem Hövelen havde været siden 1. juli 1662 under navnet *Candorin*, som han derefter ofte brugte som sit forfatternavn. Han var en tid ordenens fiskal og fungerede i Johann Rists sidste leveår, under dennes sygdom, som ordenens leder. Han opnåede også den hæder at blive laurbærkronet digter. Af denne begivenhed giver han en skildring i bogen om Elbsvaneordenen, i hvis sidste del han citerer alle de ved denne lejlighed fremsagte digte og skildrer hele den besynderlige ceremoni. Efter Johann Rists død i august 1667 begræd Hövelen dens leders bortgang i et sørgedigt, som blev trykt som tillæg til ligprædikenen. Derefter synes ordenens virksomhed at være ebbet ud.

Hövelen udgav også en del vidtløftige lokalhistoriske værker, således om Lübeck (1666), Ratzeburg (1667), Hamburg og Lüneburg (1668). De afsluttes som regel med nogle bidske ord til hans kritikere.

Det tredje barn bandt familien Hövelen afgørende til Danmark. Da Sibylle Gjøe efter sin broder Henriks død (han døde ugift i København den 17. februar 1668) atter gæstede sin familie på Fyn, nedkom hun den 31. marts i Skibhusene ved Odense med sønnen *Hans Henrik*. Fødslen nævnes også i de ovennævnte optegnelser, og det oplyses, at barnet blev opkaldt dels efter sin farfar, dels efter morbroderen. Desværre afbrydes optegnelserne midt i en sætning, lige inden Hövelen skal til at nævne faddernes navne. På grund af svagelighed blev dren-

gen døbt hjemme af magister *Herman Beck*, sognepræst ved St. Hans kirke i Odense. Efter fødslen skrev Sibylle Gjõe til sin mand, der opholdt sig i Lübeck, at også han skulle komme til Fyn. Familien er antagelig gået med til at acceptere ham. Det varede dog nogen tid, inden Hövelen kunne komme, muligvis skulle han først afvikle sine sager i Lübeck. Endelig kort før jul forenedes han med sin familie på Fyn.

Werner har følgelig ret i sin antagelse, at Hövelen o. 1669 har taget ophold i Danmark. Her havde han sin hustrus nærmeste pårørende, hendes søster *Birgitte Gjõe* med sin mand *Henning Quitzov*, der boede på Quitzovsholm (nu Hofmansgave). De var næppe ret velhavende, havde således svært ved at klare skatterne, og det har vel været begrænset, hvad de har villet eller kunnet yde familien Hövelen. Kampen for familiens eksistens har fra første færd været digterens lod og byrde. I begyndelsen boede de til leje i Kerterminde og købte derpå en bondegård Farstrup. Her blev anden påskedag (24. april) 1671 deres fjerde og sidste barn født, nemlig sønnen *Eskil Conrad*, der blev døbt af sognepræst *Peder Rasmussen* i Marslev. Barnet døde dog allerede året efter, den 16. maj 1672, og blev den 5. oktober bisat i Egense kirke, hvor familien Gjõe havde sit gravsted.

Det lader til, at mosteren *Birgitte Gjõe* på Quitzovsholm tog sig af børnenes opdragelse. I 1675 var de i hvert fald i huset hos hende og fik da den lærde jomfru *Anna Margrethe Bredahl* til lærerinde³⁹).

Om familiens levevilkår kan man danne sig et billede gennem skatteregnskaber. I begyndelsen af 1672 havde de på gården i Farstrup to karle og en pige, det samme til Skt. Hans, men til jul kun en kvinde. Hövelen betalte ingen komsumtion, men kun den sædvanlige skat på folkehold. Det synes at være gået ned ad bakke 1673, da de kun havde en kvinde i januar og juli kvartal, og det følgende år forekommer Hövelen ikke længere i skattemandtallet for Farstrup⁴⁰). Det lader til, at han har overladt gården til en anden. Det er muligvis denne gård, han den 19. maj 1675 tilskødede jomfru *Anne Munk* til Haraldskær.

Foruden gården i Farstrup havde familien Hövelen en ødegård i Næsbyhovedbroby, som de den 20. marts 1672 tilskødede den stedlige sognepræst hr. *Carl Pedersen*. Gården blev ved denne lejlighed takseret til 3 ørter rug og 5 ørter byg årlig⁴²).

Bondelivet passede ikke familien. Hövelens gentagne henvendelser til *Ulrik Frederik Gyldenløve*, *Hans Schack* og andre om ansættelse forblev resultatløse – han blev atter holdt hen med tom trøst. Derpå lod han videre forsøg og forhåbninger i denne retning fare og overto den

1. maj 1675 gården Brandholm i Nørvang herred. Den havde i sin tid tilhørt hans svigerfader *Eskild Gjæ*, der solgte den til *Henrik Mormand*. Den sidstnævnte pantsatte 1647 Brandholm til sin forgængers børn *Henrik*, *Birgitte* og *Sibylle*. Under svenskekrigene blev gården brudt ned, og senere tilfaldt den på grund af skatterestancer kronen, men 1670 fik *Henning Quitzov* den tilbage. Der var dog næppe sket noget med gården inden hans død 1672, og tre år senere trådte altså hans svoger *Conrad von Hövelen* til. Men heller ikke Brandholm kunne bidrage til at bringe familien ud af økonomiske vanskeligheder. Allerede 1676 havde Hövelen svært ved at udrede krigsstyr. Stiftamtmanden *Otto Didrik Schack* på Riberhus skrev i en henvendelse af 2. maj 1676 til amtsskriveren på Koldinghus, hvorunder Brandholm hørte, at Hövelen på grund af særlige omstændigheder, idet det hele var nedbrudt, og han først nu var begyndt at bygge et lille hus, ikke kunne give mere end 15 rd. 1 mk. 8 sk. i krigsstyr. Også i ekstraskatteregnskabet for 1678 anføres Brandholm som øde. For sig selv, sin hustru, to heste, to køer og fire får betalte han 19 rd. 1 mk., men der var enkelte af hans seks bondefamilier, der havde flere dyr. I 1681–83 betegnes hovedgården som endnu næsten øde. – Hövelen beskæftigede da en karl og en pige⁴³). Den ene ekstraskat afløste den anden, og det har under disse forhold været svært at holde det gående. Så sent som den 20. april 1682 fik han skøde på gård og gods af sin svigerinde *Birgitte Gjæ*⁴⁴). Fra 1686 tegner datteren *Amalie Anna* husstanden i skatteregnskaberne⁴⁵).

Disse svære tider med hårdt skattetryk under og efter den skånske krig genspejler sig også i digterens beretning:

(ich) trate 1675 den 1. Maij Meiner Frauen sel. Faters Öde Hofstede Brandholm wehe- und swehrmütig an, so wir nu in so weit in dieser seltzamen wunderlichen Zeit und verkehrtem Elenden zustande etwas aufgebaut, und das Unserige der Königl. Unerhörten und Unausstehelichen Schatzung überlassen müssen, so das wir nicht mehr das Broht davon in so harter Bewantnis drauf und davon haben.

Midt i al denne elendighed udsendte han 1679 i Frankfurt am Main »Candorins vollkommener Teutsche Gesandte«, en slags lærebog i diplomati. Han opregner heri en lang række gesandter, som han for 24 år siden har været i forbindelse med i Münster, Osnabrück og andre steder, antagelig i forbindelse med 30-års krigens afslutning, hvilket tyder på, manuskriptet er trykt med mange års forsinkelse.

Der er ingen tvivl om, at det er en bitter og desillusioneret mand, der har nedskrevet sin selvbiografi og sine betragtninger om liv og

død. Skæbnen havde i forvejen været hård mod ham, og dertil kom nu en pinefuld sygdom. Han skildrer selv sine lidelser:

Wan nu auch ich in eine fast Unheilbare Krankheit den 22. Aug. 1684 nu plötzlich gefallen, da über verhoffen und gedanken di Reissende Unheilsame Gicht, samt Podagra, Genugra, Ischiade, Chiragra, Lumbagine, humerorum, articulorum et juncturarum unsägliche smerz und Peinmachende ja jar vom Halse ab durch das dorsi spinam unleidliche Dolores meinen Leib, Geist und Sehle peinigen und unablässlich marteren, zu deme weder Kraut noch Pflaster hilfet . . .

Han var utilfreds med den behandling, der var blevet ham til del i Danmark:

In der Fremde habe ich doch Ehre, Freude, Gutes, und alles Beforderl. Gedeien gehabt; alleine in Dänmark leider Gottes nur das Widerspihl erfahren und bis dise Stunde ausstehen müssen . . .

Det meste af skylden for sin modgang lægger han på sin og sin hustrus familie:

Zum meisten haben meine Eigene und teils meiner Frauen Verwanten Schuld an meinem Unglück, Sorge, Herzeleid, und Swacheit, nach ihrer Verfolgung und unbillig erweisendem Schimpfen, Smach, Verachtung und Verdrusse, drum ich auch so Elende danider lige, därben, verdärben und für der Bestimten Zeit in Trauer, Peine und Wehe vergehen und stärben mus . . .

Den ulykkelige digter søger trøst i bibelens ord, navnlig i Jobs bog og Davids psalmer. Op mod halvdelen af hans sidste henvendelse til efterverdenen består af bibelcitater. Han takker Gud for sit liv og for at have stået ham bi i mange farer og ulykker. Han takker også alle »gute, fromme, getreue Herzen und aufrichtige Sehlen, so es wol mit mir gemeinet und gutes erweisen.« Også sin hustru, der havde bistået ham »in Gesund- und Krankheit«, ville han takke »mit einem guten Farewol«, men af en aller anden grund er denne passus overstreget. Sine børn overlod han til Gud, som havde forundt ham dem, og »sie mügen ehrlich in der Welt leben, selig davon scheiden und in das Land der Lebendigen kommen«. Endelig tilgav han efter Herrens eksempel alle sine fjender og modstandere.

Hövelen går ikke ind på sit digteriske virke – han venter kun på døden og forløsning i Herren. Hans sidste vilje er kort og beskeden:

Zum Endlichen Slusse ist mein (mit grosser Beswörung über die, so dis nicht nachkommen) Christlicher letzter Wille, weil ich Nichtes in dise snöde Welt gebracht, auch Nichtes aus diser Argen Eitelkeit hinausnämen wärde, das man durchaus kein Bebräbnisgepräuge (!) machen, Leichfolge halten, und dergl. mit meinem doten Leichnam haben wolle, sondern das man meinen Körper Nachmittags

in der Woche, ohne Einige Eitele, Vergängliche Snöde Leichpredigt in aller Stille beerden wolle. Wovon, wer und wie ich gewäsen, ist der frommen Unparteischen Welt Gotlob genug kund und wärden nach meinem dote sowol Manche gedrückte als Andre Schriften und Brife trotz allen meinen idersachren schöne meinen Ehrlichen Namen verteidigen. Den Prister kan man Drei Rtl., dem Köster Einen Rtl., für dero Mühe, und denen, so mich tragen und beerden hälfen, auch Einen Rtl. ins Gesamte gäben, das Sie ihren Durst leschen mügen. Im Leichhause sol weder Vohr oder nach meiner Beerdung nichts dergl. im Geringsten fürgehen.

Det vides ikke, under hvilket stadium af sygdommen han har skrevet det efterladte manuskript, men måske allerede før 1687, da gården på grund af skatterestancer var tildømt kongen. Det nævnte år fik han eftergivet resterende skatter og opnåede ret til igen at nyde Brandholm gård og gods. I sin ansøgning oplyser Hövelen blandt andet, at han på grund af sygdom allerede nogle år havde måttet holde sengen⁴⁶).

Den 23. oktober samme år skødede han både Brandholm med gods og tillige noget af strøgods erhvervet fra jomfru Anne Munk på Haraldskær til svigersønnen Niels Parsberg, der var gift med datteren Elisabeth⁴⁷). Han synes dog at have beholdt to øde gårde, den ene i Borup, den anden i Hyvild, som han i juli 1688 søgte skattefrihed for⁴⁸). Efter fem års lidelser døde han den 15. november 1689 og blev begravet i Brande kirke⁴⁹).

Hvordan er hans optegnelser havnet i Karen Brahes bibliotek? Familien Brahe og Gjøe havde nære slægtskabsforbindelser. Derom vidner også to egenhændige digte, som findes i samme bibliotek. Det første er stilet til *Preben Brahe* på Hvedholm og dateret »mit flüchtiger Feder« i Odense den 28. november 1683⁵⁰). Det andet er sendt fra Brandholm til Karen Brahes søster Sophie på Engelsholm⁵¹). Begge digte er underskrevet »Candorin«. I det første indleder han på tysk og lover ud fra himmeltegnene, at alt nok skal blive bedre. Måske forsøger han på denne måde at opmuntre modtageren, der kort forinden havde mistet sin hustru og måttet se Hvedholm gå op i luer. Hövelen slutter på dansk:

O Tak, o megen Tak! for de Bewiiste Huld, Ære
samt Venskab. O kom an min Ven, begier og lær
af gammel Hövel sit, her er mit Blod og Mod,
ring er min Arm-formue, men Villien er god.

Tak, Tak skal gifve Gud (saalænge flyder Øer
og Danmark jordefast, saa længe lefver Gjøer,
saalænge Braher er) dend ædle Brahes Stam,
hvem dend vil ond og ild, Gud gir, at dend faa skam!

Det andet digt, som er affattet på tysk, er en nytårshyldest, som ledsager et kobberstik til ophængning. Modtageren var som nævnt en søster til Karen Brahe, der har givet biblioteket navn. Gennem sin hustru tilhørte også Hövelen denne familiekreds, hvorfra en væsentlig del af håndskriftsamlingen stammer. Den miskendte digter har ydet sit beskedne bidrag til denne samling.

Conrad von Hövelens talenter synes at have spændt vidt, og han skrev om mangfoldige emner. Han havde svært ved at finde sig en mæcen og var nødt til at klare sig selv, hvilket navnlig til sidst hæmmede hans udfoldelse. Selv betragtede han sig åbenbart som et miskendt geni, men hans forhåbninger om anerkendelse efter døden slog ikke til. Hans snurrige produkter har for det meste kun interesse som kuriositeter, og ikke engang hans levnedsløb har man kendt ret meget til. Hans selvbiografi er ikke særlig oplysende, men viser dog en ejendommelig skæbne, en besynderlig person med mange talenter, hvoraf det økonomiske måske ikke var det mest fremherskende.

Digterens portræt og våben er afbildet i hans bog om Elbsvaneordenen, som bærer trykkeåret 1667⁵²⁾ Portrættet – et kobberstik – er et brystbillede, hvor Hövelen er afbildet en face til venstre. Han bærer lang paryk, overskæg med fip og har et halstørklæde bundet i sløjfe. Hans dragt er med opslidsede ærmer. Kobberstikket er foruden blomster og bånd pyntet med en muslingeskal i hvert hjørne, og de går igen i hans våben, som er firdelt med første og fjerde felt med blå damascering, andet og tredje blå med en sølvrose, og skjoldet er belagt med en skråbjælke med tre ibskaller. Skjoldet svarer stort set til det våben som er beskrevet hos Siebmacher og Fahne⁵³⁾, men hjelmprydelsen afviger dog noget, idet der i Hövelens bog er seks påfuglefjer på hver af de to ibskaller på hjelmen, og rosen i midten bærer tre fjer af samme slags, mens Siebmacher har henholdsvis fem og en hejrefjer. Det interessanteste i denne sammenhæng er imidlertid, at Hövelen tilsyneladende har lånt ibskallerne og påfuglefjerene fra familien Gjøe, som netop fører et våben med tre sølvibskaller på skrån i et blå felt og på hjelmen to ibskaller, hver med seks påfuglefjer⁵⁴⁾.

Der kendes tilfælde, hvor en familie fører et våben, som er en blanding af begge ægtefællers oprindelige⁵⁵⁾, men hos Hövelen rejser der sig imidlertid et andet spørgsmål: er dette våben identisk med det, han fik konfirmeret hos Johann Rist 1655? I bekræftende fald har han foregrebet begivenhedernes gang, idet han først efter flugten sidst på året 1660 er blevet gift med Sibylle Gjøe. Desværre springer han i sit uddrag af det påståede kejserlige nådesbrev af 1656 våbenbeskrivelsen

over. I tilfælde af blanding må han oprindeligt have ført et våben med en hvid rose som skjoldmærke. Det kan også tænkes, at Hövelen fra begyndelsen har haft et godt øje til ibskallerne – ved en overfladisk betragtning kan de forveksles med de tre høje, som Hövelen-familien i Lübeck førte på skråbjælken i deres slægtsvåben. Tvivlen om våbenets oprindelse svækker yderligere Hövelens påstand om sin uradelig afstamning.

Noter og henvisninger:

1) Af enkeltstudier om dette emne kan nævnes Th. O. Achelis, *Deutsche Studenten auf nordischen Universitäten während des Dreissigjährigen Krieges* (Archiv für Kulturgeschichte XXXIX, 1957, s. 189–208), og samme, *Deutsche Studenten als Hofmeister in Skandinavien während des Dreissigjährigen Krieges* (Zeitschrift für Niedersächsische Familienkunde, 32, 1957, s. 129–139). 2) Persh.T. 11:I, s. 222 ff. 3) A. Fahne von Roland, *Die Herren und Freiherren von Hövel*, I, Köln 1860, s. 75. 4) Sign. D II, 120. 5) RA, Klevenfelds saml. pk. 41. Det betegnes af Hövelen som »Extract – Einiges aus dem Kaiserl. Höveln erteilten Diplomate« og han har givet det overskriften: »Einiger Extract aus dem Kaiserlichen Diplomate, Gnaden- und Gewaltsbrife«. 6) Den sidstnævnte er antagelig identisk med Erik Slang, »den svenske Leonidas«, der tjente under Bernhard af Weimar, var oberst i livgarden, generalmajor under Torstensson og faldt 1642 ved Leipzig (G. Elgenstierna, *Den introducerede svenska adelns ättartavlor VII*, s. 332). 7) D. Detlefsen, Johann Rist, gekrönter Poet, i: *Zeitschr. d. Gesellschaft f. schl.-holst. Geschichte XXI*, 1891, s. 283. 8) Haus-, Hof- und Staatsarchiv i Wien har som svar på en forespørgsel meddelt, at det ikke har været muligt i arkivets akter at finde noget om et kejserligt privilegium til Conrad von Hövelen. Arkivet har også fået digterens uddrag forelagt og har bekræftet min formodning – og peget på andre formelle fejl, således på vendingen »Ihrer Majt. Erbkönigreichen« i stedet for »Unseren Erbkönigreichen«. I en tilføjelse til afskriften meddeler Hövelen, at det kejserlige brev stammer fra 1656, men at han kan skaffe nyere fra Tyskland, nemlig andre, som han havde fået for nogle år siden. Dette synes at tyde på, at afskriften stammer fra tiden efter hans tilbagevenden til Danmark 1668, og at han tilsyneladende uden større held har forsøgt at opnå anerkendelse som adelsmand. Under andre vidnesbyrd henviser han tillige til nogle trykte værker, således til Balthasar Kindermanns (Elbsvaneordens Kurandor) »Das Buch der Redlichen«, som udkom 1664, og til Johann Rists »Monatsgespräche« (1663–70). Disse værker indeholder imidlertid kun rosende omtale af digteren, først og fremmest i hyldestidige. I et postskriptum til afskriften hedder det: »Bitte den von Ihrer Königl. Maj. der Königin Herrn Fater Herzog Georg meinem Vateren erteilten Pas widerzusenden«, hvilket må opfattes som en yderligere bekræftelse på, at Hövelen gennem dette brev, måske med hjælp af dronningen, Sofie Amalie af Braunschweig, har forsøgt at opnå anerkendelse. At brevet heller ikke kan være udstedt gennem en hofpfalzgreve, fremgår af en sammenligning med to våbenbreve fra samme tid, udstedt af Johann Rist og aftrykt af D. Detlefsen (se note 7). 9) Se note 13. 10) Niedersächsisches Staatsarchiv, Wolfenbüttel, Prozessesakte 7 Alt H 542. Enkens supplik er dateret i Horneburg den 28. december 1640. Pengene var ifølge obligationen af juli 1636 (bekræftet afskrift

af 7. juli 1659 af notar Jacob Rotenburg i Hamburg) lånt dels til begravelse af broderen Matthias Werner von Saldern (am Thonaustrom für dreyen Jahren), dels til bisættelse af søsteren Margrethe Ilse i Braunschweig. 11) T. Bundgaard Lassen og Lars Nielsen, Brande Sogns Historie, 1942, s. 89. 12) Meddelt af Niedersächsisches Staatsarchiv, Wolfenbüttel. Landsbyen er nu en del af byen Salzgitter. Navnet »Hövel« forekommer dog ikke i listerne over landsbyens beboere ca. 1600. 13) Oplysningen om begravelsen i Horneburg stammer fra digterens selvbiografi. På en forespørgsel har Ev.-luth. Kirchengemeinde, Horneburg/Niederelbe, meddelt følgende udtog af kirkebøgerne: »Anno 1640 sind begraben ... Nr. 16. d. 21. September ... Rittmeister Hanss Hövel« og »Anno 1661 sind begraben ... Nr. 17 d. 12. August S. Rittmeister Hövelss Wittwe«. 14) Se note 10. Det fremgår af en vedlagt regnskabsoversigt pr. St. Hansdag 1659, at i tiden 1646–51 havde enken modtaget over 326 rigsdaler, men da gælden skulle forrentes med 6 %, var den i mellemtiden vokset, og slutopgørelsen lød på 348 rigsdaler, hvortil kom yderligere renter for den restende tid. 15) Meddelt af Niedersächsisches Staatsarchiv, Bückeburg. De eksisterende slægtsoversigter, således G. L. E. v. Post, Wilhelm Mauritz von Post, hans förfäder samt descendenter, Stockholm 1921, indeholder ikke de personer, som er anført blandt Hövelens mødrener aner. 16) Det samme gælder måske forbindelsen med familien von Saldern. Ifølge ligprædiken over Anna Maria von Saldern (1603–36) var hendes bestemor på fædrene side Lucia von Knesebek, der kan være en nær slægtning af den Apollonia von Knesebek, der anføres i den hövelenske slægtsoversigt. Fritz Roth, Restlose Auswertung von Leichenpredigten, I, 1959, nr. 584. 17) Brev af 30. maj 1662 til hertug August af Braunschweig-Lüneburg (se procesakterne note 8). C. v. H. opræder i brevet »nomine cohæredum«, moderen henviser i øvrigt i sine ansøgninger til sine børn. Af andre slægtens medlemmer kan foruden de af Werner nævnte peges på en Berendt Hövel, der 17. marts 1679 sammen med fem andre, der gennem længere tid havde været i svensk fangenskab, indgav en supplik om løngodtgørelse (RA, Krigskancelliet, Suppliker 1679). 18) Universitetsmatriklen er gået tabt, se Karlheinz Goldmann, Verzeichnis der Hochschulen, 1967, s. 311. 19) Werner har fejlagtigt læst »Hamburg« i stedet for »Horneburg«. At morbroderen blot kaldes »Bremer«, antagelig efter sit hjemsted, tyder ikke på, at han har været adelig. I øvrigt omtales Hans Bremer 1647 som hertugens kammertjener, se: Christian IV's egenhændige Breve, VI, s. 252. I 1634 var en Hans Bremer hertugens fyrbøder (sammesteds, III, s. 270). 20) I sit værk »Candorins vollkommener teutsche Gesandte«, som blev trykt i Frankfurt a. M. 1679, beretter Hövelen, at han for 24 år siden i Münster, Osnabrück og senere andre steder havde været i forbindelse med en række fremragende gesandter. Dette kunne tyde på, at han har været med ved de langtrukne fredsforhandlinger, som gik forud for afslutningen på den 30-årige krig. Måske står det i forbindelse med hans tjeneste hos den svenske resident Vincens Möller i Hamburg, som også nævnes blandt de mange diplomater, Hövelen har mødt. Blandt de andre er Rebolledo, Antonio da Silva e Sousa (af H. kaldet Silvasusa), Charles Dubois d'Avangour (af H. kaldet Davantcourt), Chanut, Salvius, Erskein, Mörner, Sparre, Christian Pentz, Sehested, Reinking og Nastokin fra Rusland, overvejende folk, som Hövelen kan have truffet under sit ophold i Holsten og Sverige. Sml. Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder, I (1648–1715). 21) Henrik Bornemanns ligprædiken over Otte Skeel, 1699, s. 102 f. 22) Danske Magazin 5:I, s. 373. 23) Werner har sikkert ret i sin formodning, at Hövelen er forfatter til håndskriftet GKS 2667, 4° i Det kgl. Bibliotek, idet både indholdet og håndskriften peger på H. som ophavsmand. 24) RA, Klevenfelds samlinger, pk. 41. 25) Nærmere

omtale af værket hos Werner i Pers. hist. Tidsskr. 11:1, s. 227 f. 26) Se note 7. 27) Se note 5 og 8. 28) Ifølge kgl. forordning af 29/11 1641 var det forbudt adelige kvinder at gifte sig med uadelige. Overtrædelse af forbudet medførte fuldstændig fortabelse af adelskab (V. A. Secher, Corpus constitutionum Daniæ V, s. 103 f.). 29) Archibald Douglas, Robert Douglas, 1957, s. 142 f. Robert Douglas opholdt sig her i efteråret 1650, da han var på vej hjem til Sverige fra sin post som generalguvernør i Ulm. I det anførte værk nævnes Hövelen kun i forbindelse med en henvisning til Werners artikel (s. 315). 30) Werner i Persh. T. 11:1, s. 229 og de der anførte kilder. 31) Elgenstierna VIII, s. 185 f. 32) Dette kan skyldes en forkert tidsangivelse hos Ph. v. Zesen, der ikke synes at have været pålidelig i den henseende (venligst meddelt af Dr. Herbert Blume i Braunschweig, der arbejder på en afhandling om Ph. v. Z. Samme oplyser, at H., der i dette selskab havde navnet *Der Höfliche*, har fået trykt et digt i Ph. v. Zesens Das Hochdeutsche helikonische Rosentahl, Amsterdam 1669, s. 54 f.). 33) Se note 10. I brevet, som er stilet til hertug August af Br.-L., henviser Hövelen bl. a. til, at han »nicht sonder swäre unkosten und schaden aus Sweden und Dänmarck hergereiset«, og han fik da også fyrsteligt mandat om gældens betaling (dat. 16/6 1662). 34) Kirkebøgerne begynder først 1669 (venligst meddelt af Stadtarchiv Braunschweig). 35) Sign. D II, 119. 36) Der Kaiserl. Freien Reichsstadt Lübeck, bl. K II. 37) Hans Freuden-Trauer Schauspiele Entwurf, 1664, 1. del har en fortale, dat. i Braunschweig $\frac{25}{15}$ /3 1664, mens fortalen til 2. del er dat. sammesteds $\frac{24}{14}$ /7 1664, til Candorins Abgefasstes Geschichtspihl-Üben, 1665, i Lübeck 19/1 1665, til hans værk om Hamburg sammesteds 31/12 1667 og om Lüneburg sammesteds 29/8 1668. 38) Candorins Bemærkede weitaus-sähende Wunder über Wunder, samt den neuen Stern-Erscheinungen, welche unter andren nu für dem jüngsten Tage sich gebäbene Zeighen künfftigen grossen Geheimnis-Jare 1666 ... entworfen wärden. Lübeck 1665. Forordet er dateret 21. april 1665 og bogen er tilegnet en række navngivne borgere i Braunschweig. Jeg har benyttet et eksemplar i Herzog-August-Bibliothek i Wolfenbüttel. 39) Fr. Chr. Schönau, Samling af Danske lærde Fruentimmer, 1753, s. 270. 40) RA, Rentekammeret: reviderede regnskaber. Odense og Rugaard amter. Kons., familie- og folkeskatregnskaber 1672-74, fol. 80v, 100v. 41) Landsarkivet for Fyn, Odense, Fynbo landstings skøde- og panteprotokol VI, fol. 21v. 42) Sammest. V, fol. 49v, sml. VI, fol. 265v. H. optræder endnu en gang i samme protokol, nemlig som underskriver af et brev, dat. Quitzovsholm, den 4. nov. 1683, ang. en sag vedr. arven efter Birgitte Gjøe (fol. 311r). 43) RA, Rentekammeret: rev. regnskaber, Koldingshus amt. Ekstraskatte-regnskaber 1676-86. Om Brandholm, se Trap, 5. udg. VIII, s. 1076. 44) Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg, Landstingets skøde- og panteprotokol (B 24-649) fol. 2. Skødet er uden specificeret jordebog, underskrevet af Preben Brahe, Henrik Juel og udstederen (venligst meddelt af arkivet). 45) Se note 43. 46) RA, Rentekammeret 2211.47. Kgl. res. af 25/5 1687. 47) LA, Viborg, Landstingets skøde- og panteprotokol (B 24-652) fol. 89. Skødet underskrevet af udstederen, Sibylle Gjøe, Preben Brahe og Henrik Juel (venligst meddelt af arkivet). 48) RA, Rentekammeret. 2211.48. Kgl. res. af 24/7 1688. 49) Se note 11. 50) D II, 67. 51) D II, 71. 52) Det kgl. Biblioteks eksemplar mangler portrættet, men det findes i et eksemplar i Staats- und Universitätsbibliothek i Göttingen. Det er også beskrevet hos P. B. C. Westergård, Danske Portrætter I, 1930, s. 793 (nr. 5600). 53) Se note 3. 54) Beskrevet efter Danm. Adels Aarbog 1896, s. 140. 55) Som eksempel kan nævnes slægten Monrads väben. For bistand i heraldiske spørgsmål skylder jeg tak til arkivar Nils G. Bartholdy.

PATRICIERSLÆGTEN SCHUMACHER FRA HADERSLEV

AF OLAV CHRISTENSEN

Den bedst kendte af de slægter, der har deres rod i Haderslev, eller hvis første danske stamfader havde sin bopæl her, er vel nok den Schumacher-slægt, som skal behandles på de følgende sider. Selv om der har været en del interesse for denne slægt, har den dog ikke tidligere i sin helhed været behandlet i den trykte litteratur, medens enkelte medlemmer på forskellig måde har fået en ret udførlig omtale. Som helhed er slægtens ældste led overfladigt behandlet af Otto VauPELL i hans værk om rigskansler grev Griffenfeld, medens en enkelt yngre gren i nyeste tid har fundet omtale i Tyskland.

Hvis vi i denne sammenhæng ikke skal medtage rådmand Oluf Schumachers genealogiske optegnelser fra omkring 1630, er Flensborg-genealogen Olaus Henricus Moller, der levede fra 1715–96, og som allerede i 1758 udsendte sit første genealogiske arbejde, formentlig den første, der har beskæftiget sig med Schumacher-slægten. Blandt Mollers store tal af utrykte stamtavler finder vi nemlig et håndskrift om Haderslev-slægten, til hvilken Moller henregnede Griffenfeld. Han lader denne være en søn af Johan Schumacher, stamtavlens nr. 13, som han gør til vinhandler i København.

Moller har måske sin oplysning fra Ludvig Holberg, der i sit 3. bind af Dannemarks Riges Historie side 641 netop skriver, at Peder Schumachers fader hed Johan Schumacher og var borger og vinhandler i København, selv om fejlen allerede var rettet i 1767 i Adresse-Contoires Efterretninger nr. 46. Her anføres det nemlig, at oplysningen var gal, idet Griffenfelds fader hed Joachim, hvilket fremgik af magister Michael Henrichsens ligprædiken over Maria Motzfeldt. Denne ligprædiken synes dog at være gået tabt, idet den i alt fald ikke er opført i Bibliotheca Danica.

En mand fra selve slægten, amtmand, kabinetssekretær Andreas Schumacher, er den anden, som i større omfang har beskæftiget sig med slægtens genealogi. Han gør sig skyldig i samme fejl som Moller, med hvem han har korresponderet om familiens navne og data, nemlig at lade Peder Griffenfeld være en ætling af Haderslev-slægten.

Det må derfor sikkert tillægges Holberg, at denne fejl er kommet ind

i litteraturen, selv om såvel Moller som Andreas Schumacher må tage deres part af skylden, idet de synes ukritisk at have bragt oplysningen videre, selv om i alt fald Moller må have kendt adresseavisens oplysninger, da det omtalte nummer findes ved stamtavlen i Flensborg by-arkiv.

Forklaringen på fejlen er måske den, at nævnte Oluf Schumacher, som i 1627 måtte forlade Haderslev på grund af Christian 4.s ulykkelige deltagelse i Trediveårskrigen, i 1630 tog bopæl i København i Peter Motzfeldts hus, sikkert den Peter Motzfeldt hvis datter Maria var gift med vinhandler Joachim Schumacher (1604–50) og dermed mor til den store statsmand. Oluf Schumacher havde i tre år bopæl i Motzfeldts ejendom og blev formentlig knyttet til denne familie i et vist venskab, idet Peter Motzfeldt i alt fald var fadder for et af Oluf Schumachers børn. Det kan være denne Oluf Schumachers forbindelse med familien Motzfeldt, som har været årsagen til, at man har knyttet Haderslev-slægten til Griffenfelds familie ved at lade Oluf Schumachers ovennævnte broder Johan, hvis skæbne i øvrigt er ukendt, figurere som Griffenfelds fader.

Traditionen om Griffenfelds tilknytning til Haderslev-slægten gives af Haderslevs første historiografer, præsten Peter Rhode, der i 1775 i sin bog Haderslev Amts Beskrivelse skriver, at Oluf Schumacher var beslægtet med grev Griffenfeld, og hospitalspræsten Erasmus Lautrup, som i 1844 i sit værk om Haderslev anfører, at rådmand Andreas Schumacher var en kødelig fætter til den berømte Peder Schumacher, en angivelse som uden kommentarer gengives af apoteker Arnold Hansen i dennes artikel om Haderslev Hjørte Apotek i Jydske Samlinger i 1924.

Otto Vaupell oplyser i 1880–82 i sin bog om rigskansler grev Griffenfeld udtrykkeligt, at dennes forfædre under trosstridighederne i det sekstende århundrede var tyede herind fra Tyskland, og at den første, der nævnes her i landet, var Wilhelm Schumacher, som omtrent 1540 havde forladt Koesfeld i Westfalen. Selv om Vaupell i den ledsagende slægtsoversigt ikke udtrykkelig opfører Griffenfelds fader i den egentlige Haderslev-slægtstavle, men lader ham optræde i en mindre, selvstændig tavle, er det – selv om placeringen af ham har voldt vanskeligheder – tydeligt, at Vaupell var af den mening, at Griffenfeld var en ætling af Haderslev-Schumacherne, uden at han dog kan anføre nogen forbindelse mellem de to tavler. Slægtsoversigten indeholder i øvrigt en del fejl, bl. a. lader Vaupell en sønnesøn af den ældste Schumacher fra Haderslev, Hans Schumacher, udvandre til Norge og gør

ham til fader til toldinspektør Cornelius Schumacher (1703–1777) og kommandør i søetaten Hans Reimert Schumacher (død 1750), som ikke hører Haderslev-slægten til.

Sønderjyllands store historiker, rigsarkivar A. D. Jørgensen, gør sig skyldig i de samme fejl, idet han i sin bog om Griffenfeld i 1893 skriver, at en nær slægtning til Joachim Schumacher, Griffenfelds fader, Oluf Schumacher var vinhandler og rådmand i Haderslev, og at de bekendte høje embedsmænd af navnet Schumacher i det 17. århundrede nedstammede fra ham, samt at der i Norge træffes Schumachere, rimeligvis fra Haderslev. Han tvivler altså ikke om Griffenfelds slægtskab med Haderslev-Schumacherne.

C. Nyrop gentager disse fejl i 1896 i sin bog om Niels Lunde Reiersen, hvor han skriver, at taxator ved Københavns pakhus Cornelius Schumacher (død 1726) tilhørte den haderslevske gren af familien Schumacher, som Griffenfelds fader formentlig også udsprang fra, føjer han til dog med et vist forbehold.

Holbergs og dermed Mollers og Andreas Schumachers fejlagtige oplysninger har altså været meget sejlivede, og det kan derfor ikke undre, at Haderslev bys historiograf gennem det sidste halve århundrede, den nu afdøde tyske studienrat, dr. phil. Thomas Otto Achelis, i sin Haderslev bys historie, hvis første del udkom i hæfter i 1925–26, skriver, at Griffenfeld stammede fra denne slægt. Han må dog være blevet gjort opmærksom på denne fejl og har i sidste hæfte fået rettet den gale oplysning, som her synes at optræde for sidste gang og nu gerne skulle være helt udryddet.

Slægten Schumacher har foruden i de første par århundreder at gøre sig stærkt gældende i Haderslev, hvor den i alt fald er repræsenteret med to borgmestre og tre rådmænd, fostret en række betydelige mænd, som diplomaten Andreas Schumacher, astronomen H. C. Schumacher, officeren C. A. Schumacher og forfatteren Alex. Schumacher, der alle har fundet optagelse i Dansk Biografisk Leksikon, samt diplomaten Georg Schumacher, der også synes at have indtaget en betydelig post i statens tjeneste.

FØRSTE SLÆGTLED

1. *Wilhelm (Willem) Schumacher (Schomacker)*, født ca. 1505 i Koesfeld i Westfalen, formentlig søn af rådsherre *Hermann Schomeker* og hustru *Styne*, død Haderslev 9. okt. 1583, 78 år gammel,¹⁾ begr. 31. okt.²⁾ Wilhelm Schumacher er som så mange af Westfalens indbyggere i religionskampenes tidsalder ud-

vandret og kom i 1542 til Haderslev, hvor han nedsatte sig som købmand og vinhandler. En portvagt i en tysk by skal i disse år have hilst en fattig dreng, som kom til byen fra Westfalen, med et: »Velkommen, hr. borgmester«, uden at han havde ment andet med det end, at han i ånden forudså, hvad der ville ske engang i fremtiden³). En lignende hilsen kunne i Haderslev have lydt til Wilhelm Schumacher, der ikke gjorde sine landsmænds dygtighed og initiativ til skamme, men allerede 1550 blev Haderslev bys borgmester⁴) og omtales som sådan i et tingsvidne fra Haderslev herredsting 1. marts 1574⁵) samt i et dokument fra 1581⁶).

Gift med *Bodel (Bothelt)*, død Haderslev 1585⁷).

Fem børn⁸): Andet slægtled nr. 2–6.

ANDET SLÆGTLED

Borgmester i Haderslev Wilhelm Schumachers børn med Bodel (nr. 1).

2. a. *Mette Schumacher (Schomaker)*. Fadder 1593 ved Bodels (nr. 9s) dåb. Gift 1571 med *Anton Bate*⁹), død Haderslev 1595, begr. 21. marts¹⁰). Bate fik af hertug Hans den Ældre 15. juli 1557 bestalling som apoteker i Haderslev, byens første¹¹), han var 1. gang gift med Christian 3.s livkirurg Jacob Hasebards enke Abigael Bonifaciusdatter Loir (død før 1571). Den hertugelige bevilling blev 5. august 1583 stadfæstet på Hansborg af Frederik 2.¹²), og der meddeltes samtidig Bate ret til ligesåvel som rådet at holde vinkælder og uhindret at sælge vin i hele tønder, hele og halve amer¹³), store og små mål, ligesom det blev forbudt byens borgere og fremmede at sælge alle slags søde vine. Efter Bates død synes enken at have drevet apoteket, måske med svigersønnen, den efterfølgende apoteker, Johannes Piper, som provisor.

3. b. *Georg (Jørgen) Schumacher (Schomaker, Skomager)*, død før 16. jan. 1607¹⁴). Han har formentlig besøgt latinskolen i Haderslev, der er oprettet i 1567, immatrikuleret Wittenberg 24. apr. 1571¹⁵), magister der 9. marts 1574¹⁶), må være blevet dr. jur. i udlandet, idet denne grad i 1603 ikke havde været uddelt ved Københavns universitet i 60 år¹⁷), blev 6. juli 1584 ansat i tyske kancelli¹⁸), sekretær hos rigsråd Breide Rantzau på dennes sendelse til Kurland i 1585¹⁹) og fik 8. juni 1586 sammen med denne kvittering for 30.000 rigsdaler, som de havde

fået udbetalt af kongen af Polen²⁰), sendelse til England 1590 og instruktion og kreditiv til kongen af Polen 22. dec. 1602²¹), fik 27. febr. 1595 ekspektancebrev på det første ledige og 1. maj 1596 forleningsbrev på det efter afdøde Jacob Bjørn ledige karnikedømme i Roskilde domkirke, hvor han, når han ikke længere var i kongens daglige tjeneste ved hove, skulle residere, ligesom han skulle holde residensen i stand²²); 11. december 1595 meddeltes der ham, der her kaldes tysk kancelliforvalter, brev på at måtte få frit foder og mål på to vognheste at levere ham af lensmanden, hvor kongen holdt hof, eller hvor hans vej kunne falde²³), blev 1603 tillige arkidiakon ved domkapitlet i Slesvig²⁴), og fik 16. juni samme år, da dr. med. Jonas Charisius ønskede at tage den juridiske doktorgrad ved Københavns universitet og den daværende eneste juridiske professor ikke kunne fuldbyrde akten alene, kongelig befaling til at stå dekanen bi både ved den forudgående eksamen og ved promotionen, som var han »membrum academiae«²⁵), var 1593 fadder ved Bodels (nr. 9s) dåb.

Gift København 23. okt. 1596²⁶) med *Anna*, der 1604 var fadder ved Elsebes (nr. 15s) dåb; kongen, der var bedt til bryllup, gav rigsråd Christian Holck ordre til at møde i København for at repræsentere sig ved brylluppet, hvor Holck skulle påse, at kongens reputation blev tilbørlig holdt i agt, ligesom han fra rigshovmesteren, Christoffer Valkendorf, ville få besked om den foræring, kongen ville give.

4. c. *Wilhelm Schumacher*, født Haderslev 4. apr. 1563, død Haderslev 5. marts 1626. Rådsvinskænk i Haderslev²⁷), rådmand 1605²⁸), men har næppe været borgmester²⁹). Wilhelm Schumacher må have været en velhavende mand, idet han ved sin død ejede en ejendom ved Torvet på hjørnet af Bispegade (nu Apotekergade), en del af det nuværende Torvet 6, der dengang bestod af to ejendomme, desuden en stor gård med hus i Præstegade (det nuværende Klosteret), yderligere en stor kobbøl på bakken syd for byen ved Haderslev Dam samt en stald og gård der tidligere havde tilhørt salig Hans Schumacher, og som var beliggende mellem borgmester Johannes Tanks og Johann Pipers ejendomme, alt dette blev overtaget af svigersønnen Hans Kündig; endvidere ejede han 1½ otting land på Haderslev Sønder- og Nørremark, som overtoges af svigersønnen Jens Matzen³⁰).

Gift Haderslev ca. 10. dec. 1587 med *Marina Mecklenburg*, født Haderslev »Catrini der Carens dach« 1560, død Haderslev 19. aug. 1642³¹), datter af borgmester i Haderslev *Oluf Jensen Mecklenburg* (1487–1569).

Ni børn: Tredie slægtled nr. 7–15.

5. d. *Hans Schumacher*, lever endnu 1593³²), men er død før 1631³³), var 1589 fadder ved Wilhelms (nr. 7s) dåb, og samme år udstedte kongen missive til brødrene Johan Svabe, lensmand på Vordingborg, og Mogens Svabe, lensmand i Gyngø herred, hvorefter de, da de havde taget al deres fædrene gods til sig, for deres afdøde broder Jørgen Svabe skulle betale dennes gæld til afdøde Villum Skomagers arvinger ved Hans Skomager, borger i Haderslev³⁴). Hans Schumacher var handelsmand³⁵) og må også have drevet handel med stude, idet han i 1591 havde øksner gående på græs ved Fovslet³⁶), ligesom han var ejer af gård og stald i Haderslev, som – formentlig ved hans død – overtoges af broderen Wilhelm Schumacher³⁷), hvorfor han næppe har efterladt sig livsarvinger.

Gift med *Gunder*, der 1593 var fadder ved Bodels (nr. 9s) dåb.

6. e. *Margrethe Schumacher (Skomagers)*, død Kolding 1635. »Margrete Reijminck« var 1589 fadder ved Wilhelms (nr. 7s) og 1624 ved Gottfrieds (nr. 21s) dåb, var ejer af et hus i Haderslev syd for Hjorte Apoteket, nu Apotekergade 7, som brændte i storbranden 1627³⁸).

Gift med *Herman Reiminck*, født Koesfeld i Westfalen, død Kolding 26. juli 1598, som den 5. marts 1585 fik bevilling til at anlægge et apotek i Kolding (det senere Løve Apotek) og at holde vinkælder, borger i Kolding 9. sept. 1586. Reiminck opførte i 1595 på sydsiden af Torvet i Kolding vel nok et af landets rigest udsmykkede bindingsværkshuse, den såkaldte »Borchs Gård«. Enken fik 14. sept. 1599 bevilling på såvel apoteket som vinkælderen³⁹).

TREDJE SLÆGTLED

Rådmand i Haderslev Wilhelm Schumachers børn med Marina Mecklenburg (nr. 4).

7. a. *Wilhelm Schumacher*, født Haderslev 17. aug. 1589, død Tønning 28. maj 1646, borgmester i Tønning 1633⁴⁰).

Gift Tønning 10. juni 1619 med *Margrethe Andersen*, datter af »ærbare og fornemme« rådmand *Jacob Andersen*.

- Fem børn: Fjerde slægtled, nr. 16–20.
8. b. *Marine Schumacher*, født Haderslev 6. juli 1591, lever 1665⁴¹). Gift Haderslev 29. maj 1608 med *Jens Matzen*, død i beg. af 1652⁴²), omtales som medlem af de 16 mænds kollegium i Haderslev 1631, 36 og 38 og som rådmand 1641, 45, 48, 49 og 51⁴³), ejer af huset Torvet 4 fra før 1630⁴⁴).
9. c. *Bodel Schumacher*, født Haderslev 3. aug. 1593, død Haderslev 5. nov. 1593.
10. d. *Oluf Willemsen Schumacher*, født Haderslev 11. apr. 1595, død Haderslev 19. apr. 1649, begr. 27. apr. i farfaderens begravelse i Vor Frue kirke⁴⁵), lærte bødkerhåndværket i Köln 1612–15, drev fra 1619 egen handel og var med en fjerdedel parthaver i et skib, der gik til Bergen, blev den 17. sept. 1627 fordreven fra hus og hjem i Haderslev, som dagen efter blev stukket i brand af Christian 4.s flygtende tropper. Han drog til Kalundborg, hvor han opholdt sig vinteren over, og kom majdag 1628 til København, hvor han lejede et hus i Læderstræde af Johann von Dellen, fra 1. apr. 1630 Peter Motzfelds hus i Skovbogade, 1633 et hus i Klædeboderne og 1634 Arnt Dyssels hus i Nørregade, men i 1635 kaldte borgmester og råd i Haderslev ham tilbage, og den 7. nov. s. å. var han atter i sin fødeby, han fik den 19. okt. 1635 af kongen privilegium som vinskænk og aflagde den 2. jan. 1636 eden som sådan⁴⁶), omtales som medlem af de 16 mænds kollegium 1639, 41, 45 og 46⁴⁷), blev rådmand 1649⁴⁸), lod i 1640 ejendommen Torvet 7, hjørnet til Nørregade, opføre og indrettede her rådsvinskænken, har efterladt sig et hæfte med genealogiske optegnelser om den nærmeste slægt⁴⁹), epitafium i Haderslev domkirke. Gift Haderslev 29. juli 1621 med *Barbara Schrøder*, født Haderslev 16. dec. 1602, død Haderslev 1668⁵⁰), datter af omslagsforvalter i Kiel, rådmand og tolder i Haderslev *Gottfriedt Schrøder* (død 1635)⁵¹ og *Sophia Pentz* (død 1613). Seks børn: Fjerde slægtled, nr. 21–26.
11. e. *Anthonius Schumacher*, født Haderslev 27. febr. 1597, død Haderslev 20. aug. 1597.
12. f. *Herman Schumacher*, født Haderslev 28. aug. 1598, må være død før 16. marts 1631, idet han ikke omtales i retsprotokollen blandt faderens arvinger⁵²).
13. g. *Johan Schumacher*, født Haderslev 15. dec. 1600, var 1628 fadder ved Wilhelms (nr. 23s) dåb, lever endnu i 1631, da han

- nævnes blandt arvingerne, måske den »Wilhelm Schumachers søn« for hvem, der betales for en begravelse i 1642⁵³).
14. h. *Hans Schumacher*, født Haderslev 25. jan. 1603, død Haderslev 31. jan. 1603.
15. i. *Elsebe Schumacher*, født Haderslev 12. febr. 1604, død Haderslev 3. maj 1633. Gift med *Hans Kündig*, død 1635, vinskænk hos den udvalgte prins Christian, der 1625 gav ham privilegium som vinskænk i Haderslev, så snart rådmænd og vintapper »Villom Skomager« var død, men da prinsen i 1626 erfarede, at borgmester og råd havde særlige privilegier på denne vinkælder, anmodede han den 25. marts 1626 om, at Kündig og ingen anden måtte få privilegiet overdraget for en rimelig afgift, som han var villig til at betale⁵⁴); rådsvinskænk 1626–35, overtog i 1631 hjørneejendommen Bispegade-Torvet efter svigerfaderen⁵⁵).

FJERDE SLÆGTLED

I

- Borgmester i Tønning Wilhelm Schumachers børn med Margrethe Andersen (nr. 7).
16. a. *Marie Schumacher*. Gift Haderslev 22. maj 1638 med kirkeforstander, borger på Slotsgrunden *Warmbolt Schrøder*, søn af omslagsforvalter i Kiel, rådmænd og tolder i Haderslev *Gottfriedt Schrøder* (død 1635) og *Sophia Pentz* (død 1613), han gift 2) med *Margarethe Bagger*, datter af provst i Kalundborg *Søren Bagger* (død 1694) og *Margrethe Schrøder*⁵⁶).
17. b. *Wilhelm Schumacher* (*Schomacker*), død 1678, rådmænd i Tønning 1652, borgmester 18. juli 1654⁵⁷), tillige senior »der Ältermannschaft«.
- Gift 1) 7. sept. 1652 med *Elisabeth Wasmer*, datter af kongelig sognefoged i Meldorf *Anton Wasmer*.
- To børn: Femte slægtled, nr. 27–28.
- Gift 2) Tønning 7. maj 1670 med *Margareta Elisabeth Boyen*, datter af arvebesidder *Hieronymus Boyen* i Meldorf.
- Et barn: Femte slægtled, nr. 29.
18. c. *Abigaël Schumacher*. Gift 1643 med *Petrus Fabricius*, født Slesvig 10. maj 1602, død Witzworth 20. nov. 1648, studerede i Rostock 1620, i Jena 1621, i Hamborg 2. nov. 1621 og i Greifswald 22. sep. 1624, magister Rostock 31. okt. 1625, dia-

- kon i Witzworth 1624, sognepræst 1633, søn af generalsuperintendent *Jacob Fabricius* (1560–1640) og *Agnete Petræus* (1570–1604); han gift 1) med Anna N. N.
19. d. *Elisabeth Schumacher*, født Tønning, død Tønning. Gift 1. gang Tønning 15. august 1657 med *Nicolaus Beselin*, født Rostock, død Tønning 1669, begr. 21. aug., studerede i Rostock 1635, i Königsberg 1646, tog magistergraden i Rostock 1654, rektor i Tønning, diakon ssts. 1657. Gift 2) med *Johannes Lauritz Johnsen*, født Tønning 1640, død Tønning 1691, begr. 13. oktober, advokat og retssekretær i Tønning.
20. e. *Margereta Schumacher (Schomaker)*. Gift Tønning 12. sept. 1657 med skipper *Edlef Pauls*.

II

Rådmand i Haderslev Oluf Willemsen Schumachers børn med Barbara Schrøder (nr. 10).

21. a. *Sofia Schumacher*, født Haderslev 23. maj 1622.
Gift med købmand i Flensborg *Jørgen Mandix*.
22. b. *Gottfriedt Schumacher*, født Haderslev 25. sept. 1624, død Haderslev 18. aug. 1675⁵⁸), besøgte skolen i Haderslev og senere i Kolding⁵⁹), kom 1638 i lære hos mester Wilhelm Petersen i Ribe, 1640 i tjeneste hos kongelig majestæts vinskænk Claus Ohm, fra 1643 i lære hos bødkermester Berent Rohmann i Amsterdam, fra 1645 i Frankrig og fra 27. aug. 1647 i tjeneste som vinskænk hos hertug Frederik i Flensborg, postmester i Haderslev 3. juli 1649⁶⁰), tolder 1650⁶¹), tillige rådsvinskænk 27. oktober 1660⁶²), rådmand før 5. jan. 1666⁶³), borgmester 29. feb. 1668⁶⁴); hans initialer GS findes med flere andre i postamentsfelterne på sangerpulpituret i Haderslev domkirke, hvor han endvidere har ladet anbringe et epitafium over sig og sin hustru samt sine forældre⁶⁵).
- Gift Flensborg 29. aug. 1653 med *Salome Jansen*, født Flensborg 9. okt. 1632, død Haderslev 12. maj 1680, begr. 30. maj, datter af *Andreas Jansen* (død 1632), købmand i Flensborg, og *Anna »Haystrupinn«*, der nedstammede fra den kendte herredsfoged i Slogs herred, Nis Henriksen fra Hajstrupgård; hun gift 2) Haderslev 14. apr. 1677 med borgmester i Haderslev *Arend Brun*, død Haderslev 17. juni 1705, søn af kaptajn *Detlef Brun* og *Anna Trentzaus*.

- Otte børn: Femte slægtled, nr. 30–37.
23. c. *Wilhelm Schumacher*, født Haderslev 23. apr. 1627, død Haderslev 19. aug. 1627.
 24. d. *Wilhelm Schumacher*, født København 20. juli 1628, døbt Helliggeist 22. juli, død Haderslev 4. feb. 1638.
 25. e. *Marina Schumacher*, født København 10. sept. 1631, døbt Helliggeist 15. sept., blandt fadderne var Peter Motzfeld.
 26. f. *Anna Schumacher*, født København 10. okt. 1633, død s. d., begr. i den tyske kirke i København.

FEMTE SLÆGTLED

I a

Borgmester i Tønning Wilhelm Schumachers børn med Elisabeth Wasmer (nr. 17).

27. a. *Johannes Gerrit (Guilielmus) Schumacher*, født Tønning 1658, immatrikuleret Kiel 30. maj 1679.
28. b. *Christian Albert Schumacher (Schomacker)*, født Tønning 1660, døbt 24. apr., immatrikuleret Kiel 30. maj 1679, stadssekretær i Itzehoe før 1691, rådmand før 1696. Ikke fundet død i Itzehoe.
Gift Itzehoe 3. maj 1691 med *Catharina Queissers*.
To børn: Sjette slægtled, nr. 38–39.

I b

Borgmester i Tønning Wilhelm Schumachers søn med Margareta Elisabeth Boyen (nr. 17).

29. a. *N. N. Schumacher*, eneste søn, død 1675.

II

Borgmester i Haderslev Gottfriedt Schumachers børn med Salome Jansen (nr. 22).

30. a. *Anna Schumacher*, født Haderslev 1653, død ung. 1657 betalte Gottfriedt Schumacher 20 mark for en begravelse i Vor Frue kirke for et barn og igen i 1662 for et nyt gravsted til et barn 60 mark, det kan være for Anna og for Brigitta (nr. 32)⁶⁶).
31. b. *Oluf Schumacher*, født Haderslev 10. aug. 1654, død før 1694⁶⁷), lærte tønderbinderhåndværket i Mainz 1674⁶⁸), var 1677 fændrik i kaptajn Chrimitz' kompagni af von den Brin-

ckens slesvigske nationale infanteriregiment, men overgik ved regimentets opløsning i Landskrona 6. okt. 1677 til prins Christians regiment, var i nov. 1677 uden ansættelse⁶⁹).

32. c. *Brigitta (Birthe) Schumacher*⁷⁰), død ung. Jfr. nr. 30.
33. d. *Magdalena Schumacher*, født Haderslev 1657, død Haderslev 1658.
34. e. *Andreas Schumacher*, født Haderslev 10. apr. 1660, død Haderslev 4. aug. 1732, besøgte skolen i Flensborg og er vel den Andreas Schumacher, Haderslebiensis, der immatrikuleres i Kiel 7. maj 1675, skriver hos generalpostmester Paul Klingenberg 1677, postmester i Rendsborg 27. jan. 1683⁷¹), tog bopæl i Veseby i Angel 1687 og på Kjelstrup ved Haderslev 1690; da denne ejendom brændte i 1693, hvorved han mistede sine fleste ejendele, bosatte han sig i Haderslev og foretog i årene 1694–97 lange forretningsrejser med sine skibe, rådmand i Haderslev 13. nov. 1697⁷²), afsat 1715⁷³). I kopskattemandtallet fra 1717⁷⁴) oplyses det, at Andreas Schumacher slet ingen handel havde, og at det om ham var bekendt, at han ikke havde brødet i huset. Andreas Schumacher kom i alvorlig strid med byens apoteker, Henrich Helms, som søndag den 24. okt. 1697 sad i sit stolesæde i Vor Frue kirke, da Schumacher kom og skubbede ham ud på kirkegulvet, rev parykken af hans hovede og kastede den på gulvet, brugte skældsord imod ham, løftede sin kæp imod ham og stødte ham den i brystet. Selv om Schumacher i første omgang ville benægte det skete, blev han, da Helms' påstande blev bevist ved de første vidner, af det kongelige konsistorium den 23. maj 1698 dømt til at gøre offentlig afbigt, men da han indankede dommen for overkonsistorialretten i Glückstadt, kom det den 31. marts 1699 til et forlig, og Schumacher måtte betale 200 mark i retsomkostninger⁷⁵); han må i øvrigt have været ilde berygtet, da han ofte omtales som fredsforstyrrer⁷⁶).
- Gift Rendsborg 6. okt. 1684 med *Cecilie Neve*, født Rendsborg 2. aug. 1664, død Haderslev 19. maj 1706, datter af borgmester og postmester i Rendsborg *Peter Røttger Neve* (1613–1685) og *Sophie Elisabeth Culemann* (1635–1686).
- Ti børn: Sjette slægtled, nr. 40–49.
35. f. *Anna Elisabeth Schumacher*, født Haderslev 1663⁷⁷), død Haderslev 1670.
36. g. *Adolph Schumacher*, født Haderslev, død før 1694, kornet i

kongelig tjeneste. Har været gift, arvingerne repræsenteres ved skiftet efter faderen ved Henny Feddersen⁷⁸).

37. h. *Wilhelm Heinrich Schumacher*, født Haderslev 18. juli 1669⁷⁹), død Stepping 1. sept. 1724⁸⁰), begr. 3. sept., student Haderslev 1684, immatrikuleret i Kiel 17. okt. 1684 og 24. jan. 1685, senere i Jena og i Leipzig 1689, sognepræst i Stepping og Frørup 1692, provst over Tyrstrup herreds provsti 1697.

Gift 15. nov. 1692 med *Ingeborg Nisdatter Petersen*, født 1664, død Hjerndrup 29. apr. 1749⁸¹), begr. Stepping 7. maj, datter af tingskriver i Haderslev herred *Nis Petersen Mann* og hustru Thale; hun gift 1) 14. okt. 1687 med sognepræst i Stepping og Frørup *Claus Lorenzen* (1636–1691).

To børn: Sjette slægtled nr. 50–51.

SJETTE SLÆGTLED

I

Rådmand i Itzehoe Christian Albert Schumachers børn med Catharina Queissers (nr. 28).

38. a. *Salome Schumacher*, døbt Itzehoe 25. marts 1692.

39. b. *Lisabeth Schumacher*, døbt Itzehoe 7. febr. 1696.

II

Postmester i Rendsborg senere rådmand i Haderslev Andreas Schumachers børn med Cecilie Neve (nr. 34).

40. a. *Salome Eleonore Schumacher*, født Rendsborg 9. nov. 1685, død København 3. sept. 1727.

Gift København, Garnisons, tysk, 13. sept. 1716 med studiosus *Anthonius Christian Toftmann*, født Haderslev, student Haderslev 1709, immatrikuleret Kiel 6. apr. 1709, Rostock 20. jan. 1710.

41. b. *Sophie Elisabeth Schumacher*, født Rendsborg 3. dec. 1686, død Rendsborg 30. dec. 1686.

42. c. *Gottfried Andreas Schumacher*, født 9. marts 1688, død Haderslev 25. sept.⁸²) 1733, begr. 1. okt.⁸³), kom til København 1703, sekretær hos baron Løvendal 1709, efter længere rejser ekstraordinær revisor i generalpostamtet i København 20. maj 1721, postmester i Frederikstad 5. aug. 1723, postmester i Haderslev 5. aug. 1726⁸⁴).

Gift Slesvig 3. sept. 1717 med *Maria Rosina Seywald*, født Presburg i Ungarn 1699, død Frederiksborg 28. okt. 1746, søg-

te 1737 om skattefrihed, men magistraten i Haderslev oplyste, at hun modtog en pension på 60 rdl. årlig og desuden fra Rehewalds legat 17 rdl. 16 sk. årlig, og kunne derfor ikke anbefale, at der meddeltes hende fritagelse for indkvartering⁸⁵).

Ti børn: Syvende slægtled nr. 52–61.

43. d. *Röttger Schumacher*, født 20. apr. 1689, død Wien 22. jan. 1733⁸⁶), student Haderslev 1708, immatrikuleret Wittenberg 22. okt. 1708, prøjsisk gesandt i Wien, sekretær hos geheimeråd Brave.

44. e. *Arndt Schumacher*, født 22. juni 1690, død 22. okt. 1690.

45. f. *Paul Gerhard Schumacher*, født Haderslev 16. juli 1692, død København 11. juli 1729, ansattes da Det kongelige oktroierede Sø-Assurance-Kompagni den 26. apr. 1726 åbnede sine kontorer som bogholder, leder af kontorets forretninger, for en gage af 300 rdl., hvortil kom 50 rdl. til en dreng, men allerede 1. jan. 1727 fik han efter ansøgning et løntillæg på 100 rdl. årligt; i 1729 oplystes det, at han skyldte kompagniets kasse 1532 rdl. 16 sk., og da han døde henstod der endnu 702 rdl.

16 sk., men beløbet blev på et møde den 9. jan. 1731 eftergivet på grund af enkens slette vilkår⁸⁷). Det kejserlige diplom, hvorved Griffenfeld blev rigsgreve var i hans eje⁸⁸), men er brændt, da hans store samlinger til Griffenfelds historie gik til grunde i branden 1728.

Gift København tyske menighed omkring 16. maj 1724⁸⁹) med *Abel Sophie Kopper*, datter af sværdfejer i København *Hein Kopper* og *Anna Carstensdatter* (1665–1753); hun gift anden gang København, St. Petri, 28. apr. 1733 med stadsadjutant *Johan Friedrich Andreassen* (død 1737).

Fire børn: Syvende slægtled, nr. 62–65.

46. g. *Sophie Elisabeth Schumacher*, født 13. aug. 1694, død ung.

47. h. *Arendt Schumacher*, født 16. maj 1696, død Haderslev 4. febr. 1707⁹⁰), »verlor sein Leben auf dem Eyss«.

48. i. *Barbara Maria Schumacher*, født Haderslev 17. juni 1700⁹¹).

Gift 7. jan. 1733 med *Christian Andresen*, slotsforvalter på Vallø.

49. j. Dødfødt datter Haderslev 3. sept. 1702.

III

Sognepræst i Stepping og Frørup *Wilhelm Heinrich Schumachers* børn med *Ingeborg Nisdatter Petersen* (nr. 37).

50. a. *Claus Schumacher*, født Stepping 1693, død Stepping 26. maj 1738⁹²), begr. 4. juni, student Sommersted⁹³), immatrikuleret Jena 25. maj 1712, Wittenberg 4. febr. 1713, København 27. apr. 1723, kandidat 3. maj 1723, personel kapellan i Stepping og Frørup 1724, sognepræst samme år, kaldet til sognepræst ved Nikolaj kirke i København 1738.
 Gift Stepping 1. maj 1727 med *Christine Marie Hoyer*, født Hellevad 21. juni 1695⁹⁴), død Stepping 25. apr. 1736, datter af sognepræst i Hellevad og Egvad Peter Hoyer (1664–1728).
 Fire børn: Syvende slægtled, nr. 66–69.
51. b. *Gottfried Schumacher*, født Stepping 1695, død Vejstrup 20. feb. 1745, begr. 2. marts, student Sommersted⁹⁵), immatrikuleret Jena 25. maj 1712, senere i Wittenberg, adjungeret herredsfogeden i Tyrstrup hrd. 11. dec. 1726, hrdsfgd. 1727⁹⁶).
 Gift Vejstrup 19. maj 1727 med *Frederikke Christiane Rosbach*, født Grønninghoved 1703, døbt Vejstrup 19. jan., død Vejstrup 1750, begr. 31. juli, datter af herredsfoged i Tyrstrup herred *Christian Rosbach* (1672–1727) og *Cathrine Magdalene Schell* (død 1725).
 Et barn: Syvende slægtled, nr. 70.

SYVENDE SLÆGTLED

I

Postmester i Frederikstad og Haderslev Gottfried Andreas Schumachers børn med Maria Rosina Seywald (nr. 42).

52. a. *Andreas Gottfried Schumacher*, født Stralsund 22. aug. 1718, død Ribe 1762, begr. Catharinæ 29. jan., exam. juris 12. juli 1745⁹⁷), prokurator i Ribe.
 Gift med *Dorothea Treschow Rhold*, døbt Nakskov 8. okt. 1721, begr. Stokkemærke 18. aug. 1807, datter af rektor i Nakskov, senere sognepræst i Hunseby *Knud Albertsen Rhold* (1690–1756) og . . . *Gregersdatter Sidelman*. Dorothea Schumacher frasiger sig 13. maj 1762 arv og gæld⁹⁸).
 Fem børn: Ottende slægtled, nr. 71–75.
53. b. *Dorothea Cæcilia Schumacher*, født Stralsund 8. nov. 1719, død 11. april 1720.
54. c. *Johann Jacob Schumacher*, født Slesvig ⁹⁹) 29. jan. 1721, død Batavia 1764, første sår læge.
55. d. *Aron Schumacher*, død som spæd.

56. e. *Aron Schumacher*, død som spæd.
57. f. *Poul Gerhard Schumacher*, født Frederikstad 27. juni 1725, lever i 1769, privatsekretær i Konstantinobel hos en minister fra 1755¹⁰⁰).
58. g. *Dorothea Rosina Schumacher*, født Haderslev 11. sept. 1726, død 3. jan. 1768, jomfru hos enkedronningens hofdamer. Gift København (Slotskirken) 7. dec. 1765 med *Carl Christoph Plüer*, født Hiddersdorf i Hannover 28. dec. 1725, død Altona 21. apr. 1772, anden kompastor ved Trefoldighedskirken i Altona og fra 1766 tillige inspektør ved Waisenhussskolen, søn af degn *Just Wilhelm Plüer*, han gift 2) 9. marts 1769 med *Anna Katharina Paulsen* fra Altona.
59. h. *Claus Detlev Schumacher*, født Haderslev 28. dec. 1727, død Haderslev 23. marts 1728.
60. i. *Cecilie Marie Schumacher*, født Haderslev 3. juni 1729, død Haderslev 20. nov. 1730¹⁰¹).
61. j. *Wilhelm Heinrich Schumacher*, født Haderslev 20. apr. 1732, død Haderslev 26. apr. 1732¹⁰²).

II

Bogholder i København Paul Gerhard Schumachers børn med Abel Sophie Kopper (nr. 45).

62. a. *Cecilie Schumacher*, født København 7. marts 1725, død 11. marts 1768¹⁰³).
63. b. *Andreas Schumacher*, født København 26. aug. 1726, død Segeberg 12. jan. 1790, sekretær i tyske kancelli og legationssekretær i Rusland 7. okt. 1757, chargé d'affaires 30. jan. 1761 til 22. maj 1761, legationsråd 15. jan. 1762¹⁰⁴), etatsråd 1765, kabinetssekretær 21. nov. 1767, medlem af kommissionen til at forbedre landvæsenet 24. nov. 1767, af generallandvæsenkollegiet 30. marts 1768 og af landkommissionen 19. nov. 1770, tillige deputeret i danske kancelli 20. marts 1771 og chef for dets 2. danske departement fra 1. maj s. å., konferensråd 29. jan. 1768, amtmand i Segeberg 18. jan. 1773, dr. jur. h. c. i England 1768, æresmedlem af kunstakademiet 1772, r. af Dbg. 1. maj 1782¹⁰⁵).
- Gift Bramstedt 13. okt. 1779 med *Sophia Hedevig Rebecca Weddi*, født Wardenburg i Oldenburg 30. juni 1752, død Altona 30. okt. 1822, datter af sognepræst *Johann Arnold Weddi* (1723–1754) og *Dorothea Elisabeth Wildberger* (1716–1768),

hun gift 1) 1773 med hofråd Johann Wilhelm Büsching i Varel (ca. 1722–1776).

To børn: Ottende slægtled, nr. 76–77.

64. c. *Gottfried Schumacher*, død 1746 af børnekopper.

65. d. *Johann Schumacher*, død 1746 af børnekopper.

III

Sognepræst i Stepping og Frørup Claus Schumachers børn med Christine Marie Høyer (nr. 50).

66. a. *Wilhelm Hinrich Schumacher*, født Stepping 23. jan. 1729, død Stepping 1729, begr. 30. oktober.

67. b. *Wilhelm Peter Schumacher*, født Stepping 3. sept. 1730, død Stepping 1740, begr. 4. dec.

68. c. *Peter Henrich Schumacher*, født Stepping 21. marts 1733, død Stepping 1740, begr. 14. dec.

69. d. *Ingeburg Christine Schumacher*, født Stepping 11. jan. 1736, død Stepping 1736, begr. 12. aug.

IV

Herredsfoged i Tyrstrup herred Gottfried Schumachers barn med Frederikke Christiane Rosbach (nr. 51).

70. a. *Ingeborg Catharine Schumacher*, født Grønninghoved 1738, døbt Vejstrup 6. juni, død Sønderborg 12. aug. 1799.

Gift Kolding 22. juli 1752 med *Hans Christian Jantzen*, født på Drenderupgård, Ødis sogn, o. 1720, død Sønderborg 1. april 1769, søn af forpagter *Christian Jantzen* (1693–1753) og *Sophie Amalie Rosbach*, søster til Ingeborg Schumachers mor. Jantzen var vagtmester, men købte efter tidens skik for 800 rdl. sin kornetbestalling, som meddeltes ham 31. marts 1751, premierløjtnant ved 1. fynske regiment 5. marts 1755 og fra 1765 ved oldenborgske kyradseregiment med garnison i Wilster, da regimentet opløstes, sattes han fra 1. juli 1767 på ventepenge og tog bopæl i Sønderborg. Ægteskabet havde voldt betydelige vanskeligheder, da bruden kun var et barn; formynderne havde ganske vist ikke noget imod partiet, men ønskede, at der skulle ventes til bruden var fyldt 16 år, og da de uanset, at der blev udstedt kongelig bevilling den 30. juni 1752 til ægteskabet, vedblev at vægre sig mod ægteskabet, bortførte Jantzen sin brud¹⁰⁶).

OTTENDE SLÆGTLED

I

Prokurator i Ribe Andreas Gottfried Schumachers børn med Dorothea Treschow Rhold (nr. 52).

71. a. *Dorthea Christine Sophie Schumacher*, døbt Hunseby 14. aug. 1746, lever 1762¹⁰⁷).
72. b. *Isidore Margrete Schumacher*, døbt Hunseby 6. marts 1748, død før jan. 1762.
73. c. *Gottfried Schumacher*, døbt Maribo 3. okt. 1749, lever 1762.
74. d. *Fredericha Maria Schumacher*, født Ribe domsogn ca. 18. nov. okt., lever 1762.
75. e. *Andrea Maria Schumacher*, født Ribe domsogn ca. 18. nov. 1761¹⁰⁸).

II

Amtsmand i Segeberg Andreas Schumachers børn med Sophia Hedevig Rebecca Weddi (nr. 63).

76. a. *Heinrich Christian Schumacher*, født Bramstedt 3. sept. 1780, død Altona 28. dec. 1850, student Altona, immatrikuleret i Kiel og i Göttingen, huslærer i Livland 1804, juridisk docent i Dorpat 1805, dr. jur. Göttingen 1806, søgte derefter uddannelse i astronomi dels i Göttingen og dels i Altona, blev 1810 ekstraordinær professor i København, men fik tilladelse til at fortsætte sin virksomhed ved observatoriet i Hamborg, direktør for observatoriet Mannheim 1813, ordinær professor i København 1815, fik 1816 den danske gradmåling overdraget og fik i den anledning Frederik 6. til at oprette et observatorium i Altona, hvor han derefter tog varigt ophold, og blev i 1821 fritaget for sine professorpligter¹⁰⁹).
Gift Altona 17. aug. 1813 med *Christine Magdalene von Schoon*, født Altona 18. okt. 1789, død Altona 2. maj 1856, datter af senator i Altona *Jens Georg Eggert von Schoon* (1750–1813) og *Dina Magdalena Beets* (ca. 1753–1795).
Syv børn: Niende slægtled, nr. 78–84.
77. b. *Andreas Anton Frederik Schumacher*, født Segeberg 22. febr. 1782, død København (Garnisons) 3. jan. 1823, divisionsadjutant, premierløjtnant i ingeniørkorpset 1809, kaptajn og chef for raketfabrikken og raketkompagniet 1812, chef for 1. raketdivision 1813, for raketkorpset 1816, r. af Dbg. 1810, kammerjunker 1814, DM 1817.

Gift 1) 1811 med *Elisabeth Cathrine Svendsen*, født 12. marts 1781, død 13. okt. 1838¹¹⁰), datter af inspektør ved klasselotteriet *Peter Nicolaj Svendsen* og *Maria Paulsen*, ægteskabet opløst.

To børn: Niende slægtled, nr. 85–86.

Gift 2) *Frederiksværk* 6. sept. 1817 med *Karen Marie Tscherning*, født *Frederiksværk* 18. sept. 1794, død *Hillerød* 2. okt. 1858, datter af oberst *Eilert Peter Tscherning* (1767–1832) og *Marie Lützow* (1767–1830).

Fire børn: Niende slægtled, nr. 87–90.

NIENDE SLÆGTLED

I

Astronom *Heinrich Christian Schumachers* børn med *Christine Magdalene von Schoon* (nr. 76).

78. a. *Heinrich Andreas Schumacher*, født *Mannheim* 21. febr. 1815, død ved den afrikanske *Guineakyst* 11. juni 1846, slesvigsk juridisk eksamen ved *Kiels overapellationsret* 1843¹¹¹), første *gouvernements-sekretær*.

Gift. Ingen børn.

79. b. *Johannes Schumacher*, født *København* (*Frederiks tyske kirke*) 4. apr. 1820, død *Buenos Aires*, helligede sig i 1840 i *København* arkitekturen, maleriet og skulpturen, men vendte tilbage til *Altona*, hvor han omgikkes talrige kunstnere; udvandret til *Argentina*.

80. c. *Sophie Schumacher*, født *Altona* 10. maj 1822, død *Altona* 31. maj 1869.

Gift *Ottensen* 2. sept. 1854 med mægler *Boy Paulsen*, født *Altona* 12. nov. 1820, død *Altona* 2. juni 1891.

81. d. *Marie Schumacher*, født *Altona* 5. apr. 1824, død ca. 1860.

Gift 19. juni 1847 med notar i *Hamborg*, dr. *Charles Henry de Drusina*, født *Stoke Newington Middlesex* (*England*) ca. 1811, død *Hamborg* 5. maj 1857.

82. e. *Richard Schumacher*, født *Altona* 19. januar 1827, død *Kiel* 24. febr. 1902, besøgte en privatskole i *Altona* 1847, medhjælper ved *landmålingen* på *Samsø*, studerede *astronomi* i *Königsberg* 1851–53, *observator* ved *Altona observatorium* 1854, i *Santiago* i *Chile* 1859, *assistent* i *Kiel* 1874¹¹²).

Gift. Ingen børn.

83. f. *Sigismund Wilhelm Schumacher*, født Altona 10. aug. 1829, død Altona 13. maj 1830.
84. g. *Johanna Schumacher*, født Altona 2. okt. 1831, død Altona 28. dec. 1866. Ugift.

IIa

Kammerjunker Andreas Anton Frederik Schumachers børn med Elisabeth Cathrine Svendsen (nr. 77).

85. a. *Hedvig Maria Schumacher*, født København (Garnisons) 16. aug. 1808, død 31. jan. 1879¹¹³).
 Gift med sognepræst i Borre *Christian Frederik West*, født København 21. maj 1800, død 1. maj 1881¹¹⁴), søn af murermester og kaptajn i brandkorpset *Johann Christian West* (død 1816) og *Maren Schou Grønlund* (død 1853).
86. b. *Christian Andreas Schumacher*, født Tjørnelund, Finderup sogn, 6. sept. 1810, død Kolding 4. aug. 1854, ritmester, skovrider Åbenrå skovdistrikt 1851, men fik allerede 1853 sin afsked på grund af svagelighed.
 Gift København (Garnisons) 12. jan. 1849 med *Louise Marie Jørgensen*, født København (Trinitatis) 14. marts 1823, død København 14. apr. 1905, datter af postbud *Jens Lykke Jørgensen* (ca. 1793–1831) og *Margrethe Stob* (1786 – tidligst 1855)¹¹⁵).
 Et barn: Tiende slægtled, nr. 91.

IIb

Kammerjunker Andreas Anton Frederik Schumachers børn med Karen Marie Tscherning (nr. 77).

87. c. *Frederik Frantz Schumacher*, født Frederiksværk 5. nov. 1818, sekondløjtnant i artilleriet, 1841 i jægerkorpset, afsked 1. apr. 1847, falden i den nordamerikanske borgerkrig ved Perryville 3. okt. 1882, major i amerikansk tjeneste (nordstaterne)¹¹⁶).
 Gift med *Doris Dittman*.
 Tre børn: Tiende slægtled, nr. 92–94.
88. d. Udøbt datter, født Frederiksværk 18. dec. 1819, begr. Frederiksværk 2. febr. 1820.
89. e. *Marie Sofie Schumacher*, født Frederiksværk 21. juni 1821, død 3. apr. 1903¹¹⁷).
 Gift med vejinspektør *Franz Ludvig Lahde*.

90. f. *Antonie Kirstine Elisabeth Schumacher*, født Arresødal, Vinderød, 14. dec. 1822, død København (Garnisons) 26. maj 1900. Gift Flensborg, St. Marie, 4. okt. 1846 med *Johann Caspar Christiansen*, født Flensborg (St. Nikolaj) 25. maj 1821, død København (Garnisons) 6. jan. 1892, søn af agent i Flensborg *Christian Andreas Christiansen* (1780–1831) og *Rachel Jeanette Kulenkampff* (1784–1867); Johan Caspar Christiansen var sekondløjtnant og købmand i Flensborg, blev medlem af Notabelforsamlingen 1851, amtsforvalter for Assens amtstuedistrikt 26. nov. 1863, for Roskilde amtstuedistrikt 9. apr. 1885, r. af Dbg. 26. juni 1850, DM 19. aug. 1891¹¹⁸).

TIENDE SLÆGTLED

I

Skovrider Christian Andreas Schumachers barn med Louise Marie Jørgensen (nr. 86).

91. a. *Johannes Andreas Alexander Julius de Meza Schumacher*, født Nr. Stenderup ved Kolding 17. sept. 1853, død København 13. marts 1932, besøgte Haderslev latinskole blev farmaceut og drev senere sprogstudier, redaktør af forskellige ugeblade. Gift København (Johannes) 24. juni 1886 med balletdanserinde ved Det Kongelige Teater *Viktoria Eleonora Wieck*, født København (Fødselsstiftelsen) 2. okt. 1859, datter af arbejdsmand senere høker *Peter Jørgensen Wieck* (ca. 1808–72) og *Karen Kirstine Sonne* (1825–1905)¹¹⁹).

II

Major Frederik Frans Schumachers børn med Doris Dittmann (nr. 87).

92. a. *Georg Schumacher*, født 1. febr. 1848.
 93. b. *Franklin Schumacher*.
 94. c. *Johanne Schumacher*.

KILDER OG HENVISNINGER

Kilder:

Møllers stamtavler i Flensborg byarkiv, nr. 189 I–V.

Andreas Schumacher: Genealogische Tabellen und Nachrichten von seinen und des Grafen von Griffenfelds Vorfahren 1769 i Flensborg byarkiv, 189 VIII (I. del følgende A.S.).

Otto Vaupell: Rigskansler Grev Griffenfeld. Anden del. Kbh. 1882, s. 214–16: Bidrag til Schumachernes stamtavle.

- Th. O. Achelis: Haderslev bys borgmestre. I PersHist T 9 rk. V, s. 129–45. (I det følgende Achelis).
- Otto Fr. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten, I–III. Kbh. 1932.
- J. Niemeyer: Heinrich Christian Schumacher 1780–1850. I Mitteilungsblatt des Vermessungsamts Hamburg. 1951, s. 11–13.
- Inger Marie Plum: Anetavle for 9 søskende Christiansen fra Flensborg. Kbh. 1959.
- Olav Christensen: Bidrag til Haderslev-slægten Schumachers genealogi. I Haderslev Samfundets årsskrift 1959, s. 5–11.
- Thomas Otto Achelis: Matrikel der schleswigschen Studenten 1517–1864, I–III. Kbh. 1966–67.

Henvisninger:

- 1) Nic. Møller: Chronologia. Hamborg 1615, s. 60. 2) Åstrup kirkebog. Indførselen er senere tilføjet efter Dnica 22. post Tri.: Wilhelmy schomager sepultus est die Jovis, dvs. den 31. okt. Achelis' angivelse i PersHist T 9 rk. V, s. 145 er derfor gal. 3) A. Fahne: Die Westphalen in Lübeck. Köln 1855, s. 50 f. 4) A. S., som også oplyser, at Wilhelm og Bodel Schumachers billeder endnu i 1730 fandtes i Vor Frue kirke. Det lyder dog lidet sandsynligt, da kirkens inventar blev ødelagt ved branden i 1627, men kan måske skyldes en forveksling med billederne af borgmester Gottfried Schumacher og hustru. 5) T. O. Achelis: Haderslev i gamle dage. Bd. 1, Haderslev 1926, s. 48 f. 6) Haderslev Rådstuearkiv, acta 12 C A 1. 7) Haderslev Provstearkiv, Haderslev by. 1585–1664. Fortegnelse over begravelser i Haderslev kirke. 8) Den i Vaupells ovennævnte stamtavle anførte tolder på Gottorp *Johan Schumacher* er ikke søn af Wilhelm Schumacher, jfr. Haderslev-Samfundets årsskrift 1959, s. 6. 9) Poematium nuptiale in honorem nuptiarum ornatissimi viri Antonii Bate pharmacopolæ Hatherslebiensis: & pudicæ virginis Mettæ Wilhelmi Schomakers ibidem consulis filiæ scriptum a Georgio Schomakero spohsæ fratres. Witebergæ 1571, dvs. Bryllupsdigt til ære for den meget fornemme mands, apoteker i Haderslev Antonius Bates bryllup med den ærbare jomfru Mette, datter af borgmester Wilhelm Schumacher sammesteds, skrevet af Georg Schumacher, brudens broder. 10) Åstrup kirkebog, jfr. Schr Sch-H KirchGesch 2. rk., 7. bd., s. 450. 11) T. O. Achelis: Haderslev Hjorte-Apoteks Historie. Haderslev 1933, s. 8 ff. 12) Afskrift i Hjorte Apotekets arkiv i Haderslev byhistoriske arkiv. 13) Ame er et rummål anvendt til flydende varer, især vin, og rummer omternt 4 ankere. 14) Joh. Grundtvig oplyser i Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872, s. 165, at Georg Schumacher er død 17. jan. 1607, men da kongen allerede 16. jan. 1607 giver generalsuperintendenten i Fyns stift, magister Hans Knudsen, forleningsbrev på det ved Georg Schumachers død ledigblevne kanikedømme i Roskilde domkirke, må han være død før denne dato. (KancBrevb. 1603–08, s. 508). Måske er 17. januar begravelsesdagen. 15) H. Friis: Danske Studenter i Wittenberg 1560–1660. PersHist T 14. rk. III, s. 141. 16) Vello Helk: Slesvigske Studenter. PersHist T 15. rk. II, s. 187. 17) Holger Fr. Rørdam: Københavns Universitets Historie III, s. 144. 18) Joh. Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872, s. 165, jfr. samme 1873–76, s. 187. 19) L. Laursen: Danmarks-Norges Traktater 1523–1750. Bd. 2 1561–1588, Kbh. 1912, s. 651 og 653, jfr. Kanc Brevb 1584–88, s. 533. 20) Kanc Brevb 1584–88, s. 533. 21) Emil Marquard: Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. Kbh. 1952, s. 35, 42 og 49. 22) Kanc Brevb 1593–96, s. 414 og

624. 23) Kanc Brevb 1593–96, s. 560. 24) H. N. A. Jensen: Zur Geschichte des Schleswiger Domkapitels besonders nach der Reformation. Arch St KGesch bd. 2, s. 482. 25) Holger Fr. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie III, s. 347 f og IV, nr. 392, jfr. Kanc Brevb 1603–08, s. 39 f. 26) Kanc Brevb 1596–1602, s. 45. 27) Kanc Brevb 1624–26, s. 517. 28) Iflg. Achelis, hvis kilde ikke har kunnet findes. Var i alt fald rådmænd i 1615, jfr. Nic. Møller: Chronologia, Hamborg 1615, indledningen, og endnu i oktober 1625, jfr. Kanc Brevb 1624–26, s. 517. 29) A. S. oplyser, at Wilhelm Schumacher er blevet borgmester 1616, men han er ikke overbevist om denne oplysningens tilforladelighed, og han har ikke overtydet sig om rigtigheden. Det er ikke lykkedes mig at få oplysningen bekræftet, og det er da også tvivlsomt, om Wilhelm Schumacher i det hele taget har været borgmester. Christopher Boldich, der er død før 21. marts 1626, var første borgmester endnu i 1625, og Lorentz Hanssen, der omtales som anden borgmester i 1623, var i alt fald første borgmester 10. nov. 1626, da Iver Ankersen var anden borgmester. Har Wilhelm Schumacher derfor været borgmester, kan det kun være fra Boldichs afgang til sin død den 5. marts 1626, og han må i så fald flyttes op foran Iver Ankersen i Achelis's række af Haderslev bys borgmestre (PersHist T 9. rk. V, s. 133). Sønnen Oluf Schumacher skriver i sine optegnelser, at hans fader var »Wilhelm Schomacker, Radssverwandt«, vi kan derfor sikkert slette ham af borgmesterrækken. 30) Haderslev retsprotokol 14. maj 1631. 31) Årstallet 1642 efter sønnen Oluf Schumachers optegnelser, jfr. Haderslev Samfundets Årsskrift 1959; tallet 1647 på Søren Abildgårds tegning fra 1776 af en nu forsvunden ligsten i Vor Frue kirke i Haderslev skyldes sikkert en fejllæsning fra Abildgaards side, idet dødsåret 1642 passer med aldersangivelsen »lhres Alters 82 Jar«, jfr. Sjøy Årb 1906, s. 139 f. 32) Kanc Brevb 1593–96, s. 128. 33) Se note 30. 34) Kanc Brevb 1588–92, s. 189. 35) Kanc Brevb 1588–92, s. 189, 813, 815 og 1593–96, s. 128. 36) Kanc Brevb 1588–92, s. 815. 37) Se note 30. 38) Arnold Hansen: Træk af Haderslev Hjorte Apoteks Historie i Jy Saml 4. rk. IV, s. 249. 39) E. Dam og A. Schæffer: De danske apotekers historie, bind 2, 1923, side 136–138. 40) F. Wolfhagen: Beschreibung der Stadt Tønning i N St Mag bd. 4, s. 738. 41) Haderslev rådstuearkiv. Skattelisterne. 42) SSt., jfr. note 7. 43) Se note 41. 44) Olav Christensen: Et borgerhus gennem 350 år. I Haderslev Amts Museum 10, 1953, s. 32 ff. 45) Da Kirk Sønderjylland, s. 166–69. 46) T. O. Achelis: Haderslev i gamle Dage, bd. 1, 1926, s. 127. 47) Se note 41. 48) T. O. Achelis: Haderslev i gamle Dage, bd. 2, 1929, s. 426. 49) Gengivet i uddrag af Olav Christensen i Haderslev Samfundets Årsskrift 1959, s. 7–9, og i Sjøy MSkr 1960, s. 227. 50) Da Kirk Sønderjylland s. 166, jfr. Sjøy Årb 1906, s. 140. 51) Om Gottfriedt Schrøders efterslægt se PersHist T 15. rk., IV, s. 27–34. 52) Se note 30. 53) Se henholdsvis note 30 og 7. 54) Kanc Brevb 1624–26, s. 517 og 619. 55) Se note 30. 56) Se note 51. 57) Tønning rådstuearkiv. A 950, nr. 1. 58) Iflg. Møller. Vaupell har 9. aug. Han er i alt fald død før 9. september, jfr. retsprotokollen 1672–78. 59) T. O. Achelis: Så mangen søn af Slesvigs sletter i PersHist T 10. rk., III, s. 100. 60) Fr. Olsen: Den danske Postetat 1624–1927. Kbh. 1929. 61) Møller. T. O. Achelis: Haderslev i gamle dage, bd. 2, 1929, s. 96, har 1651. 62) Se note 46. 63) Retsprotokollen 1665–69. 64) Sst. 65) Da Kirk Sønderjylland, s. 154, 166–69 og 2882. 66) Se note 7. 67) Møller og A. S. har »død 1702 på Møn«, men da han ikke findes i retsprotokollen 11. jan. 1694 blandt faderens arvinger, må han være død før denne dato. 68) Retsprotokollen 20.6.1674, hvor rådmændene Just Lauenstein og Mathias Jensen giver Oluf

fødselsbrev. 69) Hirsch: Fortegnelse over danske og norske officerer fra 1648–1814. 70) Moller har navnet Brigitta, A. S. derimod Birthe. 71) Claus Wulf: Das dänische Postwesen in Rendsburg und seine Postmeister von 1624–1864. I Jahrb Rendsb 1957, s. 47. 72) Retsprotokollen. 73) I retsprotokollen nævnes han sidste gang at have givet møde i rådet 1. oktober 1715, men han kan have været medlem til 15. oktober, idet der her kun står: »Præsente toto Senatu«. 74) Haderslev Rådstuearkiv. Acta XVII B 3, s. 15. 75) Arnold Hansen: Træk af Haderslev Hjorte Apoteks historie i Jy Saml 4. rk. IV, s. 247 ff og T. O. Achelis: Haderslev Hjorte Apoteks historie. Haderslev 1933, s. 36 f. 76) Erasmus Lautrup: Chronik und Monographie der Stadt Hadersleben. Haderslev 1844, s. 174. 77) Efter Moller. Achelis har 1669, men det skyldes sikkert en trykfejl. 78) Retsprotokollen 11.1. 1694. Han findes ikke hverken hos Moller eller A. S. 79) A. S. har 9. maj 1670, medens Moller har begge datoer, men da han ved sin død var 55 år og 6 uger gammel, må 18. juli 1669 være rigtig. 80) P. Rhode: Haderslev Amts Beskrivelse. Kbh. 1775, s. 346. Moller og A. S. har 24. maj og 1. september. 81) Olav Christensen: Bidrag til Sønderjyllands præstehistorie. I Sjø MSkr 1952, s. 122. 82) Efter Moller. Vor Frue kirkeregnskaber har 26. sept. 83) Åstrup kirkebog. 84) Fr. Olsen: Den danske Postetat 1624–1927. Kbh. 1929. 85) Haderslev Rådstuearkiv. Relationsprotokoller 1730–38, cod. 41, s. 685 f og 725 f. 86) Efter Moller og A. S. Vaupell har hhv. 20. januar 1689 og 22. juli 1733. 87) Chr. Thorsen: Det kongelige oktroierede Sø-Assurance-Kompagni 1726–1926. Kbh. 1926, s. 100 og 499 f. 88) H. J. Huifeldt-Kaas: Anecdoter fra 17de og 18de århundrede, optegnede af etatsråd H. D. Monrad. I PersHist T 3. rk. II, s. 78. 89) Holger Malling: Københavnske Vielser 1720–24. I PersHist Tidsskr. 8. rk. I, s. 166. 90) Efter Moller. Vor Frue Kirkeregnskaber har 5. febr. 1707: Hr. Andreas Schumachers søn. Haderslev Dam har gennem århundreder jævnligt krævet sit offer. 91) Haderslev Rådstuearkiv. Acta VII B 3, kopskatten 1717, s. 15, hvor det anføres, at Andreas Schumacher har et barn boende hos sig, såfremt det ikke var Barbara, må der have været endnu et barn i ægteskabet. 92) Se note 81. 93) P. Rhode; Samlinger til Haderslev Amts Beskrivelse. Kbh. 1775, s. 346, jfr. PersHist T 8. rk. IV, s. 243. 94) Se note 81. 95) Se note 93. 96) J. Smith: Nordslesvigske herredsfogeder. I PersHist T 14. rk. II, s. 91 f. 97) A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: Candidati og examinati juris m. v. IV Kbh. 1958. 98) Ribe Rådstuerets justitsprotokol 1745–81. 99) Fødestedet efter Moller, A. S. har København. 100) Ikke i Emil Marquard: Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. Kbh. 1952. 101) Vor Frue kirkeregnskaber. Moller og A. S. har 30. nov., men kirkeregnskaberne må her være den primære kilde, da døden i alt fald ikke kan være indtrådt efter den deri anførte dato, men nok før. 102) Vor Frue kirkeregnskaber: 29. apr. 1732, 6 dage gammelt, altså død den 26. 103) Efter Moller og A. S.; Vaupell har 4. marts. 104) Emil Marquard: Dansk gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914. Kbh. 1952, s. 322 og 334 f. 105) Albert Fabritius: Hvide riddere (De kgl. danske Ridderordener og Medailler 1965, s. 62). 106) A. Jantzen: Efterretninger om familien Jantzen fra Drederupgård. Kbh. 1911, 5 f. og 39 f. 107) Ribe Skifteprotokol 1755–73, p. 323b ff, hvor de fire børn anføres. 108) Alderen angives i skiftet den 27. jan. 1762 at være 10 uger. 109) Da Biogr Leks XXI. 110) Bricka Da Biogr Lex bd 15, s. 355, V. Richter: 100 års dødsfald har 12. oktober. 111) H. C. Roede: Fortegnelse over kandidater med »slesvigsk juridisk« eksamen 1796–1863. I PersHist T 6. rk. I, s. 199. 112) Eduard Alberti: Lexikon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen

Schriftsteller von 1866–1882. 113) Richter: Dødsfald. 114) Richter: Dødsfald. 115) Da Biogr Leks XXI. 116) V. Richter: Den danske Landmilitæretat 1801–94, Kbh. 1897. 117) Jul. Bidstrup: Dødsfald i Danmark 1903. Tillæg til PersHist T 5. rk. I. 118) Harald Hatt: Danmarks amtsforvaltere 1848–1932. I PersHist T 9. rk. VI, s. 74. 119) Da Biogr Leks XXI.

ILLUMSTUDIER

Om beboerne på øen Illum og deres efterslægt

AF PALLE GRAVESEN

IV. Iver Hansen og hans efterkommere

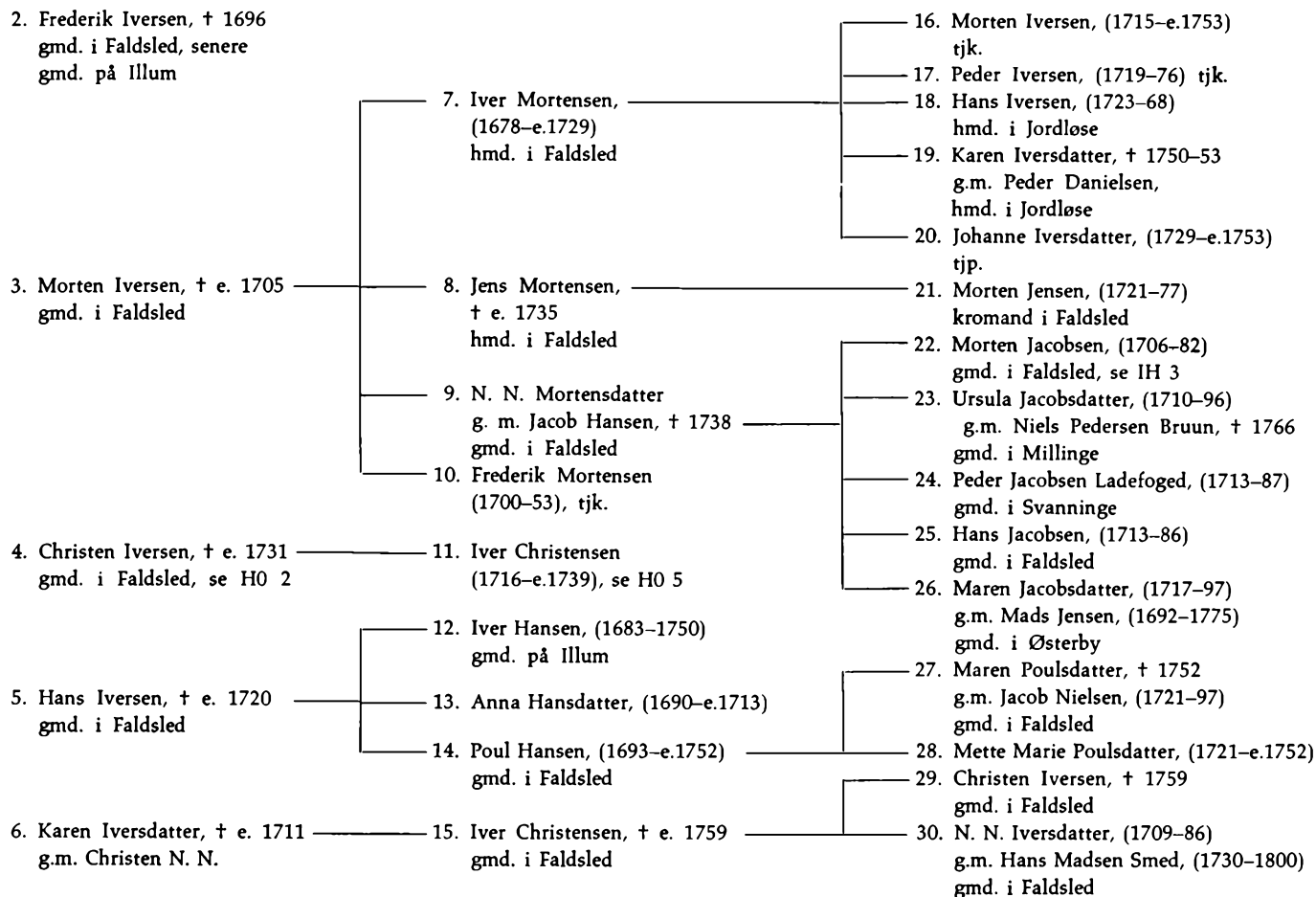
1. Iver Hansens nedstamning

Iver Hansens farfar var gårdmand i Faldsled Iver Smed, hvis kendte børn, børnebørn og oldebørn er sammenstillet i omstående diagram. Her er Iver Hansens børn dog udeladt. Om de enkelte slægtsmedlemmer kan flg. oplysninger gives:

1. *Iver Smed* (el. Schmidt) var 1662 fæster i Faldsled af gården matr. 2 (1688) under Damsbo gods¹), men ses ikke optaget i Nyborg lensregnskabers lister over ekstraskatter, hvoraf den sidst bevarede er fra 1656. Død efter 1672, men før 1677.
2. *Frederik Iversen* havde 1677 overtaget fæstet af faderens gård i Faldsled, der nu hørte under *Søbygård*²), men han flyttede allerede året efter til Illum, hvor han overtog fæstet af gården matr. 1 (1688), som han beholdt til sin død, der ved hjælp af daterede præstemantal kan tidsfæstes til intervallet 18.12.1695–15.6.1696⁶⁻⁷). Hans hustru, Maren, var muligvis datter af den forrige fæster Peder Pedersen Mall. Ingen livsarvinger kendes.
3. *Morten Iversen* overtog 1678 fæstet af fødegården, matr. 2 efter broderen *Frederik*³). I dec. 1695 havde han en steddatter *Birthe Pedersdatter* hjemme i gården⁶). I matriklen 1688 er gårdens hartkorn 6–2–1–0, og ejeren *Søbygård*. Der er dog nogen uklarhed om ejerforholdet, idet gården efter den til matriklen hørende modelbog, som er dateret okt. 1682, tilhører *Brobygård*, der også er anført som ejer 1692 og 1700^{5, 9}). 1704 hører gården under *Hvedholm*, men 1710 under *Damsbo*^{10, 11}). Endnu 1705 havde MI fæstet, men 1710 var dette overtaget af *Mads Pedersen*, der må have ægtet MIs enke, eftersom sønnen *Frederik Mortensen* betegnes som hans stedsøn¹¹).
4. *Chrisen Iversen*, gårdfæster i Faldsled af en ryttergård, matr. 9 (1688). Se HO 2¹⁶).
5. *Hans Iversen* fæstede ca. 1688 en ryttergård i Faldsled, matr. 6 med hartkorn 4–2–1–0 efter *Peder Hansen*^{4, 11, 14}). Dette fæste havde han endnu 1713¹³), men 1720 var det overtaget af sønnen *Poul Hansen*.

6. *Karen Iversdatter* boede 1710 og 1711 hos sin søn Iver Christensen og betegnes som gammel og aflægs^{11. 12}). Ægtemanden, der ikke synes at have boet i Faldsled, er ukendt.
7. *Iver Mortensen*, hmd. i Faldsled, f. ca. 1678, død e. 1729. Tjente 1710, 32 år gl., hos Christen Iversen, nr. 4¹¹).
8. *Jens Mortensen*, hmd. i Faldsled, viet Jordløse 2.4.1720 Karen Lauridsdatter, søster til gmd. i Jordløse Rasmus Lauridsen Håstrup. Begge var i live, da sidstnævnte døde 1735¹⁹).
9. *N. N. Mortensdatter*, navn, fødsel og død ukendte, viet ca. 1704 Jacob Hansen, gårdfæster i Faldsled, matr. 1 (1688) under Steensgård, ant. søn af gmd. sst. Hans Jensen og h. Maren, død 1738 el. senere. Faderen, Hans Jensen, afstod ca. 1695 gården til sønnen Jens Hansen, men fra ca. 1704 var den beboet af brødrene Jens og Jacob Hansen, og sidstnævnte har overtaget fæstet en gang efter 1713^{10. 11. 12. 13. 5. 6}).
10. *Frederik Mortensen*, tjenestekar, ungar, f. 1700¹¹), død 1753 hos broderdatteren Maren Jacobsdatter i Østerby, nr. 26, skifte 3.4.1753²⁸).
11. *Iver Christensen*, f. i Faldsled sept. 1716. Se HO 5¹⁶).
12. *Iver Hansen*, gmd. på Illum, f. 1683. Se næste afsnit.
13. *Anna Hansdatter*, f. 1690, boede hjemme 1713. Betegnes 1710 som svagelig^{11. 13}).
14. *Poul Hansen*, gårdfæster i Faldsled, matr. 6 (1688) under Steensgård, f. ca. 1693, død efter 1752. Han overtog ca. 1720 fæstet af fødegården efter faderen, men ses ikke i Steensgårds fæsteprotokoller. Var gift 2. med Anna Rasmusdatter, som måske var datter af hmd. i Faldsled Rasmus Jensen og døde 1741, skifte 7.7.²⁴). Hans 1. hustru NN beg i Svanninge 6.2.1719⁴⁶).
15. *Iver Christensen*, fæster af en ryttergård i Faldsled, matr. 3 (1688), død e. aug. 1759, viet Fåborg 5.10.1711 Mette Lauridsdatter, data ukendte. IC fæstede 7.10.1709 en halvgård i Faldsled efter Hans Rasmussen¹⁵), som på sin side 1.8.1699 havde overtaget fæstet efter Jacob Christensen.
16. *Morten Iversen*, født i Faldsled 1715, død før juni 1776 uden livsarvinger³¹). Tjente 1753, 38 år gl. i Jordløse²⁸).
17. *Peder Iversen*, tj. i Faldsled, ungar, f. sst. 1719 (1714?), beg. i Svanninge 28.6.1776, 63 år gl. Ved skiftet efter farbroderen Frederik 3.4.1753 var hans alder imidlertid 34 år. Skifte 25.6.1776³¹). Kun børnene af broderen Hans, nr. 18, og søsteren Karen, nr. 19, er nævnt i skiftet.

IVER SMEDS EFTERKOMMERE

18. *Hans Iversen*, hmd. i Faldsled, senere i Vartovhuset i Jordløse, som han fæstede 13.2.1764 efter Søren Fisker²¹), f. i Faldsled 1723, død 1768, skifte 9.8.²⁰), viet ca. 1760 Kirsten Jørgensdatter, f. ca. 1742, dt. af hmd. i Millinge Jørgen Sørensen, hvis hustru var datter af Hans Hansen Krogh i Faldsled og h. Anna Andersdatter, død efter 1.2.1801⁴⁴).

Vartovhuset nævnes første gang, såvidt vides, i en jordebog over Damsbo hovedgårds jordegods dat. 20.2.1661⁸), hvor det anføres, at der til huset »er bevilget den jord på Strandby og Jordløse mark langs med stengærdet indtil gårdens led, seks alen i bredden, som det findes afpælet«. Dets første beboer var Jørgen Jensen Alsing. Senere beboere af Vartovhuset er nævnt under HO 97 og HO 299.

19. *Karen Iversdatter*, død 1750–53, men ikke i Jordløse, viet ca. 1746 Peder Danielsen, hmd. i Jordløse ca. 1747–50, hvis livskæbne kun delvis er kendt. I april 1753 sad han i Nyborg arrest²⁸), men i juni 1777 angives han at være borttrømt³¹). En søn, Daniel Pedersen, f. i Jordløse 20.7.1742, var senere husmand i Miang, Hørup på Als.
20. *Johanne Iversdatter*, f. i Faldsled 1729, død før juni 1776 uden livsarvinger. Tjente 1753 i Jordløse hos gmd. Christen Mortensen^{28. 31}).
21. *Morten Jensen*, privilligeret kromand i Faldsled under Brahetrolleborg gods, f. i Faldsled 1721, beg. Svanninge 15.4.1777, skifte 14.4.⁴²), hustru Anne Margrethe Jensdatter, f. sst. 1725, datter af hmd. Jens Knudsen og h. Maren Hansdatter²³), død i Faldsled 22.1.1781, beg. Svanninge 25.1., skifte 24.1.⁴³), viet 2. Svanninge 23.7.1777 Hans Hansen, som overtog fæstet af kroen, f. sst. 1745, søn af gmd. Hans Jacobsen og h. Maren Hansdatter, se nr. 25, beg. Svanninge 12.5.1800.

Morten Jensen fik 3.—1744 efter ansøgning fra grev Conrad Ditlev Reventlow til Brahetrolleborg og anbefaling af stiftamtmand greve Christian Rentzau kongelig bevilling til i Faldsled at »holde et kro- og værtshus samt for en billig betaling at betjene de rejsende med logemente samt spise- og drikkevarer«. Bevillingen omfattede også retten til at brygge øl og brænde brændevin, alt mod en årlig afgift af 4 rdl til den kgl. kasse. Bevillingen blev 22.6.1744 tinglæst ved Sallinge herredsting og kort tid efter, den 26.6.1744 ved Brahetrolleborg birkeret. Den originale af Christian den VI på Hirschholm slot underskrevet

bevilling er bevaret, idet den findes i rigsarkivet⁴⁸). Efter kongens død i 1746 blev den nemlig indsendt til og konfirmeret af Frederik V den 19.5.1747⁴⁹). Kroen nedbrændte natten mellem 15. og 16. juli 1851. Branden var påsat af en gammel, fordrunken skrædder som en hævnakt, fordi kromanden havde nægtet at sælge ham brændevin. Han havde den forrige nat, da porten til kroen stod åben, fordi der den følgende dag var marked i Odense, stjålet en flaske brændevin i kroen, og derpå næste nat sat ild på et hæs lige ved gården med en »friktionssvovestikke«⁵⁰).

Hans Hansen viet 2. V. Häsinge 30.5.1781 Anne Margrethe Hansdatter, db. sst. 21.5.1758, dt. af Hans Pedersen Skytte, Søbo, og h. Maren Justdatter, død i Faldsled 1.5.1835, beg. Svanninge 7.5. Maren Justdatter var født i Østrup, Håstrup sogn 14.5.1721, datter af Just Hansen og h. Marie Hansdatter. De indviklede familieforhold er udførlig dokumenteret i skiftet efter Anne Margrethe Jensdatter, der ikke efterlod sig børn, og hvis arvinger derfor i henhold til testamentarisk bestemmelse blev hendes mange fættre og kusiner.

Om Just Hansens familieforhold se skifte efter hans søstersøn Therkild Rasmussen, gmd. i Snave, Dreslette sogn, død der 18.5.1786, skifte⁴⁵).

22. *Morten Jacobsen*, gårdfæster i Faldsled, f. sst. 1706, hustru Anna Iversdatter, se senere IH nr. 3.
23. *Ursula Jacobsdatter*, f. i Faldsled 1710, beg. i Svanninge 27.5. 1796 som enke efter gmd. i Millinge Niels Pedersen Bruun, der døde 1766, skiftte 15.9.²⁹), og efterlod sig 4 sønner.
24. *Peder Jacobsen Ladefoged*, gårdfæster i Svanninge, f. i Faldsled 1713, død i Svanninge 21.4.1787, beg. 26.4., skifte 21.4.⁴⁰), hustru Maren Christensdatter, f. 1723, beg. Svanninge 9.2. 1787 – 63 år gl. PJJ fæstede 4.5.1752 Lars Bruuns gård i Svanninge⁴¹). Han tjente ved overtagelsen som ladefoged på Østrupgård hovedgård i Håstrup sogn.
25. *Hans Jacobsen*, gårdfæster i Faldsled, matr. 1 (1688), f. sst. 1713, beg. Svanninge 24.11.1786, viet ca. 1738 Maren Hansdatter, f. ca. 1712, beg. Svanninge 22.11.1795. HJ ses ikke i Brahesmindes fæsteprotokoller, men har ant. overtaget gården efter faderen samtidig med ægteskabets indgåelse. Han afstod den 28.10.1778 til sønnen Søren Hansen, se HO 33³²). En datter, Maren Hansdatter var gift med Mikkel Marcussen, se HO 18.

26. *Maren Jacobsdatter*, f. i Faldsled ca. 1717, beg. Svanninge 3.1.1797, 79 år gl., viet ca. 1740 Mads Jensen (2. ægt.), fæster af en gård i Østerby, Svanninge s., matr. 2 (1688) htk. 6-2-3-2, f. ca. 1692, søn af gmd. sst. Jens Madsen, beg. Svanninge 3.12.1775, skifte 12.2.1777³⁰). Mads Jensens 1. hustru, Abalone Poulsdatter, som døde 1740, skifte 10.8.²²), var datter af gmd. Poul Hansen, Svanninge, og søster til Jacob Poulsen¹⁷), der var gift 1. med Mads Jensens søster Maren Jensdatter.
27. *Maren Poulsdatter*, død 1752, skifte 24.11.²⁶), gift med Jacob Nielsen, gmd. i Faldsled matr. 6 (1688), f. i Millinge 1721, søn af hmd. Niels Jørgensen og h. Maren Hansdatter²⁷), beg. Svanninge 29.10.1797, viet 2. Karen Hansdatter, f. ca. 1727, beg. Svanninge 30.12.1803. JN overtog gårdfæstet i Faldsled efter svigerfaderen Poul Hansen 6.12.1751³⁷) og afstod det 31.1.1795 til sønnen Niels Jacobsen^{33, 39}). Der var ingen børn i Jacob Nielsens ægteskab med Maren Poulsdatter. I sidste ægteskab var der 4 børn, hvoraf nr. 2 var en søn, Hans Jacobsen (1759-1817), senere gmd. på Illum.
28. *Mette Marie Poulsdatter*, f. i Faldsled 1721, død efter 24.11.1752²⁶). Skæbne ukendt.
29. *Christen Iversen*, ungarl, gårdfæster i Faldsled, matr. 3 (1688), død 1759. Han fæstede gården 5.11.1741, men skulle først overtage den, når faderen døde eller frivillig ville afstå den³⁶).
30. (*Anne Dorthea*) *Iversdatter*, f. i Faldsled 1709, beg. Svanninge 18.8.1786, viet ca. 1759 Hans Madsen Smed, som 27.8.1759 overtog fæstet af hendes fødegård i Faldsled³⁸). Han var f. i Håstrup 3.9.1730, søn af smed og hmd. Mads Jørgensen og h. Anna Hansdatter²⁵), beg. Svanninge 28.6.1800, skifte 23.7.³⁴). Efter hustruens død ægtede han 2. Svanninge 29.11.1786 Sidsel Nielsdatter, db. Svanninge 9.10.1768, datter af gmd. i Faldsled Niels Nielsen og 2. h. Anna Rasmusdatter, død i Faldsled 1.3.1817, beg. Svanninge 4.3., skifte 1.3.³⁵). Hun var gift 2. med Peder Hansen Storm¹⁸).

Kildehenvisninger:

- 1) Rentekammeret, 311.83 Matriklen 1662, s. 224. 2) Nyborg amtsregnskaber, Svanninge sogn, konsumtions- og folkeskatten pr. 1.1. og 1.6.1677, præstemandtal nr. 44-45. 3) Ibid., ekstraskatteregnskaber, kop- og kvægskatten 1678, s. 531 of. 4) Ibid., ekstraskatteregnskaber, kop- og ildstedskatten 1688, bilag 30. 5) Ibid., ekstraskatteregnskaber, kop- og ildstedskatten 1692, bilag 35. 6) Ibid., ekstraskatte-

regnskaber, familie- og folkeskatten, jan. termin 1696, bilag 30, præstemandtal dat. 18.12.1695. 7) Ibid., juli termin 1696, bilag 30, præstemandtal dat. 15.6.1696. 8) Rentekammeret 311.24. 9) Ibid., ekstraskatteregnskaber, kopskatten 1700, præstemandtal. 10) Ibid., ekstraskatteregnskaber, kopskatten 1704, bilag 47. 11) Ibid., ekstraskat efter forordn. af 22. 9. 1710, præstemandtal. 12)) Ibid., kontribution til artilleriheste efter fordn. af 26.1.1711. 13) Ibid., ekstraskat efter forordn. af 20.1.1713. 14) Jordebog over det fynske ryttergods 1696, RA sikekrhedsfilm 26451, s. 52. 15) Fæsteprotokol, fynske ryttergods II, 132. 16) Pers. Tidsskr. 1971, nr. 1, 34. 17) Pers. Tidsskr. 1967, nr. 3, 93. 18) Personallhist. Tidsskr. 1967, nr. 3, 96. 19) Damsbo godsskifteprotokol s. 31. 20) Damsbo godsskifteprotokol s. 232. 21) Damsbos fæsteprotokol s. 92. 22) Steensgård godsskifteprotokol I, 407. 23) Ibid. I, 412. 24) Ibid. I, 430. 25) Ibid. I, 593. 26) Ibid. I, 656. 27) Ibid. I, 658. 28) Ibid. I, 689. 29) Ibid. I, 816. 30) Ibid. I, 956. 31) Ibid. I, 976. 32) Ibid. II, 5. 33) Ibid. II, 132. 34) Ibid. II, 163. 35) Ibid. II, 288. 36) Steensgård fæsteprotokol I, 113. 37) Ibid. I, 140. 38) Ibid. I, 181. 39) Ibid. II, 4. 40) Østrupgård godsskifteprotokol II, 579. 41) Østrupgård fæsteprotokol I, 67. 42) Brahetrolleborg godsskifteprotokol II, 483. 43) Ibid. II, 862. 44) Folketælling 1.2.1801, Jordløse sogn, 31. fam. 45) Løgismose godsskifteprotokol II, 1. 46) Rentekammeret 2244.266. Specifikationer over hvad sorter ligkister, der er forbrugt ved kirker i Fyns stift 1719, Svanninge sogn. 47) Rentekammeret 2211.106. Relations- og resolutionsprotokol, nr. 149, 3.6.1744. 48) Rentekammeret 2212.97. Bilag til konfirmationsbevillinger 1746–54, nr. 141. 49) Rentekammeret 2212.96. Konfirmationsbevillingsprotokol 24.10.1746–29.1.1754, fol. 176 nr. 21, 19.5.1747. 50) Sallinge herreds politiprotokol 1848–52, fol. 35.

2. Iver Hansens efterslægt

FØRSTE SLÆGTLED

1. *Iver Hansen*, gårdfæster på Illum, f. ca. 1683¹⁾, søn af gmd. i Faldsled *Hans Iversen*, død på Illum omkring årsskiftet 1749–50, skifte 2.1.1750¹⁸⁾.

Viet 1. ca. 1708 *Anna Rasmusdatter*, ant. datter af gmd. i Faldsled *Rasmus Ipsen*, Mall 11⁴⁾, død på Illum 11.3.1718, skifte 12.3.17¹⁷⁾, men ifl. en anden kilde beg. i Svanninge 13.2.1718 i en fyrrekiste¹⁷⁾. Viet 2. Drejø 19.6.1718 *Birthe Rasmusdatter*, f. ca. 1690, (dåben ses ikke indskrevet i Drejø kb., datter af gmd. på Drejø *Rasmus Nielsen* (1663–1730) og h. *Margrethe Andersdatter*^{6, 8)}, beg. i Svanninge 24.8.1777, 87 år. gl.

Iver Hansen tjente allerede som dreng på Illum, idet han er opført der i præstemandtallene for årene 1696–97. Han fæstede 28.10.1708 gården matr. 1 efter Hans Pedersen, af amtsforval-

ter Jens Christensen og fik 8.6.1719 nyt fæstebrev af dennes søn Frederik Hein⁹). Gården nedbrændte totalt 4.8.1748, medens Iver Hansen med hustru og datter var i kirke. Alt indbo, redskaber, forråd og dokumenter gik tabt. I den anledning fik han dagen efter udstedt et tingsvidne, som skulde vedlægges en ansøgning hos øvrigheden om tilladelse til at tigge brandstød²). Som følge af branden fik han bevilget 2 års skattefrihed. Ved skiftet ca. halvandet år senere var der genopbygget 12 fag stuehus, og 6 fag ladehus, men der manglede at genopføres 24 fag ladehus til en værdi af 120 Rdl. Af den grund var der et stort underskud i boet, således at der ingen arv blev til børnene.

Som så mange andre bønder på Sydvestfyn var Iver Hansen indviklet i smugleri. År 1718 måtte han udrede 30 Rdl. i mulkt til tolderen Niels Frausing, som havde fundet noget salt i Iver Hansens lade³). I skiftet nævnes Birthe Rasmusdatters broder *Niels Rasmussen Banke*, hmd. i Dyreborg, Horne sogn, db. Drejø 26.2.1708, beg. Horne 9.1. 1781⁸⁷). Hun drev som enke selv gården, indtil fæstet 23.12.1754 blev overtaget af svigersønnen *Christian Christensen*, se nr. 8.

Børn i 1. ægteskab: se nr. 2–5, i 2. ægteskab: se nr. 6–8

ANDET SLÆGTLED

Iver Hansens børn i 1. ægteskab med Anna Rasmusdatter, (se nr. 1), fødselsår efter skiftet¹⁷):

2. a. *Maren Iversdatter*, f. på Illum 1710, død i Gummerup, beg. Køng. (Båg herred) 17.11.1785.

Viet 1. ant. Svanninge ca. 1729 *Christopher Christensen*, enke-mand, bødker og bmd. i Gummerup, født i Lynghuset i Ø. Hæsinge sogn ca. 1682, søn af bmd. *Christen Christophersen*²⁵), som senere flyttede til Gummerup, hvor han fæstede et bolsted under Arreskov gods og blev begravet 12.4.1720, 77 år gl. *Christopher Christensen* beg. Køng 18.7.1753, skifte 4.8.²⁸), viet 1. Køng 13.2.1718 *Karen Pedersdatter*, f. i Køng 1689, dt. af *Peder Clausen* og h. *Anna Laursdatter*, beg. Køng 1.1.1729, skifte 7.2.²⁷). I dette ægteskab var der 9 børn, hvoraf de 5 var dødfødte, medens de øvrige 4 døde i spæd alder. *Christopher Christensen* fæstede 27.6.1712 faderens bolsted, matr. 10 i Gummerup med htk. 1–6–1–2, idet denne afstod det p. g. af

alderdom og svaghed²⁴). Stedet købtes 20.6.1723 af kronen og lagdes under det fynske ryttergods^{26. 115}). Da kronen senere realiserede ryttergodset, overtoges alle de tilhørende ejendomme i Gummerup, Køng sogn, af frk. Christiana de Stockfleth til Krengerup, Brahesholm og Søholm¹¹⁶).

Om Christopher Christensens ejendom oplyses i en jordebog fra 1722¹²⁰), at huset havde 30 fag. Udsæden var 2½ tdr. rug, 1½ tdr. byg og 2½ tdr. havre, og besætningen på 3 bæster, 3 køer, 1 fæ og 6 får. Desuden var der græsning til 4 heste og 4 køer eller stude. Avlen omfattede foruden korn 4 læs god hø og 2 læs slet hø. Gårdens tilstand betegnes som god.

Maren Iversdatter viet 2. Køng 7.12.1753 *Niels Hansen Beck*, som 8.1.1754 overtog fæstet af bolet²⁹), db. Verninge 24.11.1715, søn af *Hans Beck* i Bregnemose og h. *Karen Pedersdatter*, beg. Køng 8.8.1772. Dette ægteskab var barnløst.

Maren Iversdatters børn med Christopher Christensen: se nr. 9–17.

3. b. *Anna Iversdatter*, f. på Illum 1712, beg. Svanninge 5.10.1783, viet ca. 1731 ant. Svanninge *Morten Jacobsen*, gmd. i Faldsled, f. sst. ca. 1706, søn af gmd. *Jacob Hansen* og ,h. *N. N. Mortensdatter*, se Iver Smeds efterk. nr. 9, beg. Svanninge 20.2.1782, 76 år gl.

MJ fæstede 4.5.1731 gården, matr. 9 (1688) i Faldsled efter *Christen Iversen*, se HO 2, på g. a. dennes alderdom og svaghed iflg. Steensgård fæsteprotokol¹¹). Dette er dog ikke helt korrekt, idet *Jacob Christensen* fra Assens forinden havde haft fæstet af gården i et års tid fra 2.6.1730¹⁰). Om der er nogen slægtsforbindelse mellem disse 2 fæstere, vides ikke. Den omstændighed at MJ slap for at betale indfæstning, tyder derpå. Gårdens tilliggende formindskedes ved denne lejlighed med 3 »hauger«: Lille og Store Rønnemose samt Mellemlaugen, hvorved hartkornet reduceredes fra 9–6–3–4 til 6–2–0–0. Gårdfæstet overtoges 12.9.1764 af MJ's søstersøn *Peder Nielsen Bruun*, som 2.4.1768 flyttede til Millinge, hvor han overtog fæstet af svigerfaderen, *Rasmus Andersens* gård ^{14, 15}), medens gården i Faldsled overtoges af ladefoged på Damsbo *Jørgen Nielsen*¹⁶). Børn: se nr. 18–25.

4. c. *Elisabeth Iversdatter*, f. på Illum 1715, død i Dyreborg, beg. Horne 4.12.1767, skifte 9.1.1768⁸²).

Viet 1. ant. Svanninge 1741 *Rasmus Rasmussen* kaldet *Dyre-*

borg, enkemand, hmd. og fisker i Dyreborg, Horne sogn, f. sst., db. Horne 9.3.1692 gl. st., søn af *Rasmus Madsen Voxen* og h. *Kirsten Ormsdatter*, beg. Horne 8.5.1748, skifte 5.6.⁸¹).

Viet 2. Horne 20.12.1748, trol. 28.11., *Rasmus Hansen (Øster)*, fisker og hmd. i Dyreborg, db. Horne 21.8.1718, søn af *Hans Hansen Dyreborg* og h. *Kirsten Rasmusdatter Pilegård*⁸⁴), beg. Horne 23.1.1792, skifte 24.2.⁹¹).

Begge ægtemændene var 2 gange gift. Rasmus Rasmussen Dyreborg viet 1. Horne 12.11.1724, trol. 6.8., *Maren Jørgensdatter*, ved vielsen kaldet *Maren Bjørns*, db. Horne 28.2.1697 gl. st., dt. af *Jørgen Christensen* i Bøjden, beg. Horne 4.6.1740, skifte 21.4.1741⁸⁰). I dette ægteskab var der 4 børn: *Rasmus Rasmussen Dyreborg*, db. 24.10.1728, borger i Fåborg, gift med *Anne Marie Pedersdatter*, HO 9, *Jørgen* db. 16.2.1732, *Peder* db. 3.1.1735, beg. 17.10.1738 og *Ingeborg* db. 6.1.1739.

Rasmus Hansen (Øster) viet 2. Horne 8.7.1768, trol. 27.1., *Mette Rasmusdatter*, db. sst. 20.3.1735, dt. af *Rasmus Andersen*, Horne, beg. sst. 21.5.1808. I dette ægteskab var der 5 børn: *Hans* db. 20.11.1768, *Anna Elisabeth* db. 13.5.1770, *Rasmus* db. 7.7.1771, *Johanne* db. 13.3.1774 og *Maren* db. 16.6.1776.

Rasmus Rasmussen fæstede 22.12.1746 et hus i Dyreborg efter *Jørgen Ibsen*, som døde⁶⁹), og fæstet af dette hus overtoges 12.5.1749 af *Rasmus Hansen*⁷⁰).

Elisabeth Iversdatters børn i 1. ægteskab: se nr. 26–29, i andet ægteskab: se nr. 30.

5. d. *Hans Iversen*, f. på Illum 1717, død 1739²³).

Iver Hansens børn i 2. ægteskab med *Birthe Rasmusdatter*, (se nr. 1):

6. e. *Rasmus Iversen*, tj. på Illum, f. sst. 1720, beg. Svanninge 24.4.1794, ugift. I det udførlige skifte efter ham dat. 22.4.1794²²) opregnes alle hans hel- og halvsøskende og disses børn.

7. f. *Anna Iversdatter*, f. på Illum 1723, beg. Svanninge 24.10.1792, skifte 21.10.²¹). Var blind fra fødselen.

8. g. *Margrethe Iversdatter*, f. på Illum 1726, beg. Svanninge 30.8.1798, skifte 6.9.²⁰), testamente af 9.10.1793, konfirmeret 8.11. s. å.³⁰), viet ca. 1755 ant. i Svanninge *Christian Christensen*, gmd. på Illum, f. på Drejø, db. sst. 2.5.1723, søn af bmd. *Christen Hansen* og h. *Kirsten Christensdatter*⁴⁸), beg. Svanninge 2.1.1793. CC fæstede gården på Illum matr. 1 23.12.1754

efter svigermoderen, *Birthe Rasmusdatter*¹²⁾, idet han havde fået fripas fra Egeskov gods. Selv om der var forløbet 6 år efter branden, var genopførelsen af gården langt fra afsluttet. Der var rejst et 18-fags stuehus, men dette manglede lofter, vinduer og døre. CC måtte forpligte sig til på egen bekostning dels at færdiggøre stuehuset, dels at opføre et 32 fag ladehus. Desuden måtte han betale 200 Rdl. i indfæstning og årlig udføre 2–3 rejser med båd. Hertil kom de årlige afgifter for landgilde og hovning, 1 td. smør in natura og 14 Rdl. kontant. Ejeren af gården, Susanne Brahe, bevilgede dog som hjælp til genopførelsen 2 egetræer, som han selv måtte fælde, save og transportere til Illum. Der var ingen børn i ægteskabet, og boet tilfaldt ifølge testamentet gmd. på Illum *Hans Nielsen*, HO 34, og hustru og *Hans Rasmussen Dyreborg* på hans afdøde datter *Marens vegne*, se nr. 77.

TREDIE SLÆGTLED

Christopher Christensens børn med *Maren Iversdatter*, (se nr. 2), ministerialia Køng (Båg herred):

9. a. *Karen Christophersdatter*, db. 6.4.1730, død i Assens 22.9.1805, beg. 26.9., skifte 23.9.³⁴⁾, viet 6.4.1767 *Christen Eliasen*, vognmand m. m. i Assens, db. 6.1.1732, søn af skrædder i Køng *Elias Eriksen* og h. *Maren Christensdatter*, død i Assens 26.4.1794, beg. 2.5., skifte 3.6.³³⁾, testamente dat. 26.4.1794³¹⁾. Svigerforældrene viet Køng 16.3.1710, *Elias Eriksen* beg. sst. 5.11.1755, 67 år gl., *Maren Christensdatter* beg. sst. 28.3.1749, 60 år gl. Ægteskabet var barnløst. I det udførlige skifte efter *Karen Christophersdatter* opregnes ægtefællernes søskende og disses børn.
10. b. *Christen Christophersen »Bødker«*, selvejerbolsmand i Gummerup, Køng sogn matr. 10 (1688) med htk 1–6–1–2¹¹⁸⁾, under Frederikslund gods, nu Krengerup, db. 2.2.1732, beg 19.6.1804, viet ant. Køng ca. 1772, (lakune i kbg. 26.11. 1769–16.5.1772), *Anna Hansdatter*, db. 30.3.1747, dt. af gmd. i Glamsbjerg *Hans Hansen Kræmer* og h. *Karen Mortensdatter*, død i Gummerup 5.2.1821, beg. 12.2., skifte 10.2.⁴²⁾.
Om *Anna Hansdatters* forældre kan følgende oplyses: *Hans Hansen Kræmer* gmd. i Glamsbjerg matr. 7 (1688) under Frederikslund gods¹¹⁸⁾, beg. Køng 10.7.1757, 51 år gl., *Karen*

Mortensdatter beg. sst. 20.11.1782, 78 gl., skifte 23.12.¹⁰⁶). Hun var 3 gange gift.

Viet 1. Ørsted 10.6.1725 *Jacob Hansen*, beg. Køng 30.3.1739, 57 år gl.

Viet 3. Køng 2.12.1757 *Anders Hansen Kræmer*, beg. Køng 7.5.1801, skifte 31.10.¹⁰⁷). Hans Hansen Kræmers søster, *Maren Hansdatter*, beg. i Flemløse 31.3.1779, 81 år. gl., var gift med gmd. i Voldtofte *Hans Pedersen*, beg. Flemløse 30.10.1795⁵²). Hun efterlod sig ingen livsarvinger, og i skiftet efter hende⁵¹) opregnes hendes 4 søstre og 3 brødre eller disses børn. Anna Hansdatters eneste helbroder var møller i Glamsbjerg *Jacob Hansen*, db. Køng 5.4.1744, beg. sst. 15.7.1811 uden livsarvinger, skifte 11.7.¹⁰⁸).

Børn: se nr. 31–37.

11. c. *Iver Christophersen*, db. 19.7.1733, beg. 6.7.1759. Han døde ifl. kirkebogen »som følge af et vådeskud, som Peter Groth skød, efter 5 døgn's store smerter« og var ved dødsfaldet tjk. i Stridshave.

12. d. *Niels Christophersen*, db. 31.3.1737, bg. 29.9.1741.

13. e. *Hans Christophersen*, selvejerhusmand og hjulmand i Gummerup, Køng sogn, Båg herred, matr. 9 (1688) under Frederikslund gods¹¹⁸), db. 16.10.1740, beg. 21.12.1811, skifte begyndt 31.12.⁴⁰). Var 2 gange gift.

Viet 1. Brylle 19.9.1768, trol. 1.7., *Anna Pedersdatter*, db. Brylle 4.2.1742, dt. af bmd. i Render *Peder Hansen Tørres* og h. *Karen Madsdatter*, beg. Køng 30.7.1799.

Peder Hansen Tørres, der ant. var f. i Bellinge, beg. Brylle 22.6.1758, 40 år gl., skifte 1.7.¹¹⁰), viet sst. 2.11.1740 *Karen Madsdatter*, db. sst. 10.9.1719, dt. af *Mads Hansen* i Render og h. *Kirsten Pedersdatter*, beg. Køng 14.5.1788. Mads Hansen beg. Brylle 23.9.1722, skifte 19.10.¹⁰⁹).

Hans Christophersen viet 2. Hårby 22.10.1801 *Margrethe Pedersdatter* af Slæntorn, db. Hårby 13.3.1774, dt. af hmd. i Strandby *Peder Adamsen* og h. *Ane Rasmusdatter*, søster til *Adam Frederik Pedersen*, se under nr. 44, beg. Køng 18.6.1812, skifte 15.6.⁴¹).

Børn i 1. ægteskab: se nr. 38–44, i 2. ægteskab: se nr. 45–49.

14. f. *Rasmus Christophersen*, postridder og vognmand i Assens, senere vægter og fattigfoged sst., db. 9.6.1743, død i Assens 20.11.1802, beg. 26.11., viet Nyborg 3.11.1783 *Anna Dorthea*

Jørgensdatter, f. ca. 1753, ant. datter af musketer *Jørgen Conrad Wederkinck* og h. *Anne Margrethe Jensdatter*, død i Assens 22.4.1841, beg. 26.4.

Jørgen Conrad Wederkinck og *Anne Margrethe Jensdatter* viet Nyborg 18.11.1756, han beg. sst. 25.1.1777, 52 år gl., hun beg. sst. 9.6.1776, 49 år gl. Ved vielsen betegnes *Christopher Rasmussen* som svensk postrytter. *J. C. Wederkinck* tilhørte prins *Frederiks* gew. infanteriregiment.

Børn: se nr. 50–54.

15. g. *Niels Christophersen*, db. 17.1.1745, beg. 28.8.1757.

16. h. *Anne Christophersdatter*, db. 30.1.1746, beg. 20.3. s. å.

17. i. *Jørgen Christophersen*, kådner i Klingbjerg, Svenstrup sogn, Als, db. 30.6.1748, beg. Svenstrup 25.1.1801, skifte 4.6.1802¹¹²), viet sst. 8.2.1791 *Anna Maria Christensdatter*, enke, db. Svenstrup 12.3.1749, dt. af *Christen Kromand* af Klingbjerg, beg. Svenstrup 29.3.1802, skifte se ¹¹²).

Anna Maria Christensdatter viet 1. Svenstrup 31.10.1767 *Christen Lauritzen*, kådner i Klingbjerg, beg. Svenstrup 1.1.1784, skifte 5.2.1791¹¹¹). I dette ægteskab var der 4 børn: *Lorentz Christensen*, db. 25.12.1768, overtog kådnerstedet, *Christen Christensen*, db. 11.8.1771, beg. 20.1.1801, *Ellen Christensdatter*, db. 13.12.1775, *Anna Maria Christensdatter*, db. 25.4.1779.

Datter: se nr. 55.

Morten Jacobsens børn med *Anna Iversdatter*, (se nr. 3), alle født i Faldsled, Svanninge sogn:

18. a. *Anna Mortensdatter*, f. ca. 1735, beg. Svanninge 13.4.1770, skifte 15.5.¹⁹), viet ca. 1764 ant. Svanninge *Niels Hansen*, skrædder i Millinge, f. sst. ca. 1727, beg. Svanninge 22.11.1807.

Niels Hansen viet 2. sst. 18.11.1770 *Anna Andersdatter*, f. ca. 1742, dt. af gmd. i Faldsled matr 8 (1688), *Anders Rasmussen Bruun* og h. *Maren Hansdatter*¹¹⁹, søster til *Johanne*, se nr. 19, beg. Svanninge 19.3.1811. NH fæstede 25.9.1759 et gadehus i Millinge efter *Hans Jensen*¹⁸).

Børn: se nr. 56–57.

19. b. *Jens Mortensen*, indsidder og slagter i Millinge, f. ca. 1738, beg. Svanninge 18.10.1806, viet før 1768 *Johanne Andersdatter*, f. ca. 1746, datter af gmd. i Faldsled *Anders Rasmussen*

- Bruun* og h. *Maren Hansdatter*, søster til *Anna*, se nr. 18, beg. Svanninge 16.9.1812.
Børn: se nr. 58–63.
20. c. *Kirsten Mortensdatter*, f. ca. 1741, død i Svanninge 25.5.1822, beg. 29.5., viet sst. 23.7.1775, trol. 18.4., *Hans Jørgensen Due*, hmd. og indsidder i Svanninge, f. ca. 1745, død i Svanninge 1.1.1825, beg. 14.1.
Børn: se nr. 64–65.
21. d. *Jacob Mortensen*, daglejer og indsidder i Millinge, f. ca. 1744, beg. Svanninge 2.5.1784, viet sst. 13.7.1777, trol. 13.4., *Anna Olesdatter Brandt*, f. ca. 1753, død i Svanninge hospital 28.1.1836, beg. 2.2.
Børn: se nr. 66–67.
22. e. *Karen Mortensdatter*, f. ca. 1746, død i Horne hos *Lars Michelsen*, se nr. 23, beg. Horne 2.8.1803, viet Svanninge 24.9.1786 *Rasmus Jensen*, fisker i Faldsled, f. ca. 1743, beg. Svanninge 11.10.1806.
23. f. *Birthe Mortensdatter*, f. ca. 1747, død i Horne 28.5.1814, beg. 2.6., viet Svanninge 24.10.1793, trol. 21.9., *Lars Michelsen*, enkemand, skrædder i Horne, db. sst. 7.11.1723, søn af *Michel Laursen Bødker*, død sst. 15.10.1803. Hans første hustru *Dorthe Davidsdatter* beg. Horne 13.3.1793, 76 år gl., skifte 8.4.⁸⁹). LM fæstede 21.1.1747 faderens hus i Horne⁸⁶). Ægteskabet var barnløst, men *Birthe Mortensdatter* havde 2 sønner uden for ægteskab: med *Lars Olesen*, se nr. 68A, med *Erik Andersen*, se nr. 68B.
24. g. *Hans Mortensen*, daglejer i Horne, f. ca. 1750, død i Bøjden 23.12.1829, beg. Horne 28.12., skifte 23.12.¹⁰¹), viet sst. 3.6.1783, trol. 26.4., *Maren Olufsdatter*, db. sst. 14.2.1751, dt. af *Oluf Svendsen*, død i Horne 28.3.1833, beg. 31.3.
Hans *Mortensen* fæstede 19.4.1783 svigerfaderens hus i Horne⁷³).
Ingen livsarvinger.
25. h. *Rasmus Mortensen*, hmd. og fisker i Dyreborg, Horne sogn, f. ca. 1757, død i Dyreborg 13.6.1833, beg. Horne 19.6., skifte 15.6.¹⁰³), viet sst. 27.4.1790, trol. 25.1., *Kirsten Jensdatter*, db. sst. 16.9.1761, dt. af hmd. i Dyreborg *Jens Hansen* og h. *Anna Hansdatter*, død i Dyreborg 24.8.1827, beg. 27.8., skifte 22.9.¹⁰⁰). Hendes fader var broder til *Rasmus Hansen (Øster)*, se nr. 4.

RM fæstede 2.8.1788 svigerfaderens hus i Dyreborg⁶⁸).
Børn: se nr. 69–74.

Rasmus Rasmussen Dyreborgs børn med Elisabeth Iversdatter, (se nr. 4), ministerialia Horne (Salling herred):

26. a. *Hans Rasmussen Dyreborg*, fisker og hmd. i Dyreborg, db. 1.1.1742, beg. 13.1.1810, viet 27.10.1768 *Margrethe Nielsdatter*, db. 14.8.1735, dt. af hmd. i Dyreborg *Niels Rasmussen Banke* og h. *Maren Hansdatter*, søster til Rasmus, se nr. 27, død i Dyreborg 20.2.1825, beg. 25.2., skifte 21.2.⁹⁹).
Niels Rasmussen Banke (1708–81) var broder til Iver Hansens 2. hustru *Birthe Rasmusdatter*, se nr. 1.
Hans Rasmussen fæstede 6.1.1774 et nyt hus i Dyreborg⁷¹).
Børn: se nr. 75–79.

27. b. *Maren Rasmusdatter*, db. 17.2.1743, beg. 27.6.1782, skifte 4.11.⁸⁸), viet 19.1.1769, trol. 21.1.1768, *Rasmus Nielsen Banke*, fisker og husmand i Dyreborg, db. 27.1.1737, søn af *Niels Rasmussen Banke* og h. *Maren Hansdatter*, broder til *Margrethe*, se nr. 26, død i Dyreborg 8.5.1812, beg. 13.5., skifte 9.5.⁹⁷).

Rasmus Nielsen Banke fæstede 5.2.1781 faderens hus og sted i Dyreborg⁷²). Han ægtede 2. 21.11.1782 *Maren Rasmusdatter*, db. 30.12.1759, dt. af *Rasmus Hansen* i Bjerne, død i Dyreborg 28.10.1837, beg. 2.11., skifte 28.10.¹⁰⁴). I *Rasmus Bankes* sidste ægteskab var der 4 børn: *Jørgen*, db. 19.7.1789, hmd. i Dyreborg, *Maren* db. 5.2.1792, g.m. hattemager *Chr. Pedersen* i Kalundborg, *Anna Kirstine*, db. 3.8.1794 g. m. *Jens Rasmussen*, se nr. 70, og *Gertrud Marie*, db. 5.1.1798, beg. 11.1. s. å.
Børn: se nr. 80–83.

28. c. *Anna Kirstine Dyreborg*, db. 1.8.1745, død i Fåborg 18.9.1829 kl. 10 aften, beg. sst. 25.9. Var ugift. Testamente oprettet 4.2.1810, konfirmeret 15.3.1811³²), ændret 11.6.1826, skifte begyndt 19.9.1829⁴⁷). *A. K. Dyreborg* var i mange år husbestyrerinde for kancelliråd, inspektør ved Frederiks hospital i København *Søren Tilleman Hempel*, der som enkemand og pensionist boede og døde i Fåborg uden at efterlade sig livsarvinger, og efter hvem hun arvede et betydeligt beløb.

29. d. *Christen Rasmussen Voxen*, hmd. og fisker i Dyreborg, Horne sogn, db. 7.4.1748, beg. 6.12.1803, skifte 9.2.1804⁹⁴).
Viet 1. 27.6.1776, trol. 6.3., *Sidsel Hansdatter*, enke efter *Jeppe*

Rasmussen Voxen, hvis hus han fæstede 23.1.1776⁶⁷), og hvis navn han overtog. Hun blev døbt 1.11.1737, dt. af *Hans Larsen Svarre* og h. *Marie Larsdatter*, beg. 11.12.1789, skifte 8.12.⁹⁰).

Jeppe Rasmussen Voxen drukkede 8.12.1775 under hjemrejse fra Fåborg ifl. skiftet efter ham, som påbegyndtes 28.12.1775⁸⁵). Han var søn af *Rasmus Rasmussen Voxen* og h. *Kirsten Ibsdatter*⁷⁹). Hans første hustru *Karen Rasmusdatter*, med hvem han havde sønnen Jørgen, se under nr. 75, blev beg. 13.8.1768, 43 år gl., skifte 31.10.⁸³).

Christen Rasmussen Voxen viet 2. 27.4.1790, trol. 25.1., *Kirsten Rasmusdatter*, db. 29.1.1756, dt. af *Rasmus Rasmussen Voxen*, som var broder til Jeppe, og h. *Karen Hansdatter*, beg. 22.11.1803, skifte 3.2.1804⁹³).

Børn i 1. ægteskab: se nr. 84–86, i 2. ægteskab: se nr. 87–89.

Rasmus Hansens barn med Elisabeth Iversdatter, (se nr. 4):

30. e. *Kirsten Rasmusdatter*, db. Horne 1.1.1751, beg. sst. 6.8.1795, viet sst. 26.11.1792 *Peder Christensen Lykke*, enkemand, snedker i Horne Kirkeballe, db. Horne 10.12.1730, søn af *Christen Nielsen Ladefoged* og 2. hustru *Karen Pedersdatter*, beg. sst. 23.1.1807.

Peder Lykke var først gift med *Augusta Louise Friederichsdatter*, som blev beg. i Horne 20.9.1792, 47 år gl., skifte 17.10.⁹²). Han ægtede 3. i Horne 24.11.1795 *Anna Hansdatter*, db. sst. 19.12.1758, dt. af hmd. *Hans Jensen* i Bøjden og h. *Kirsten Madsdatter*, død i Horne 25.4.1823, beg. 29.4.

Peder Lykke havde 4 børn i sit første ægteskab: *Karen*, db. 19.12.1773, *Mette Kathrine*, db. 17.2.1776, *Friederich*, db. 12.4.1778 og *Niels*, db. 15.8.1783, beg. 18.10.1801. Ægteskabet med *Kirsten Rasmusdatter* var barnløst. I det sidste ægteskab var der flere børn.

FJERDE SLÆGTLED

Christen Christophersens børn med *Anna Hansdatter*, (se nr. 10), ministerialia Køng:

31. a. *Christopher Christensen*, tjenestekarl i Gummerup, db. 19.12.1773, død sst. som ungarl og almisselem 11.2.1840, beg. 16.2.

- Han havde i mange år ophold hos søsteren Maren, se nr. 34⁴⁵).
32. b. *Hans Christensen*, db. 26.5.1776, beg. 2.6. s. å.
33. c. *Hans Christensen*, db. 8.6.1777, beg. 8.7.1799.
34. d. *Maren Christensdatter*, db. 21.11.1779, død i Gummerup 22.5.1838, beg. 29.5., skifte 26.7.⁴⁴), viet 10.2.1802 *Rasmus Andersen*, bmd. i Gummerup, db. 30.4.1761, søn af *Anders Hansen* i Gummerup og h. *Anna Mortensdatter*, som blev begravet samme dag, sønnen blev døbt, død 9.12.1831, beg. 17.12. Efterlod en søn.
35. e. *Karen Christensdatter*, db. 9.6.1782, beg. 16.6.1804, viet 4.5.1803 *Christian Hansen*, bmd. i Holte, Køng sogn, senere selvejer sst., f. ca. 1777, søn af hmd. i Holte *Hans Madsen* og h. *Else Kirstine Mortensdatter*, død i Holte 8.5.1835, beg. 14.5. Hans dåb ses ikke indført i Køng kirkebog, men herkomsten fremgår af lægdsrullen⁵⁷).
- Han ægtede senere hustruens søster Anne Marie, se nr. 37. Ingen børn.
36. f. *Iver Christensen*, db. 5.3.1786, beg. 22.6. s.å.
37. g. *Anne Christensdatter*, også kaldet Anne Marie, db. 18.5.1788, død i Køng 9.5.1872, beg. 15.5. Boede jan. 1854 på Frøbjerg mark⁴⁶), viet 22.10.1804 svogeren *Christian Hansen*, se nr. 35, selvejerbolsmand i Holte, hvor han ved skøde tinglæst 6.2.1810 købte en mindre ejendom. Der var 10 børn i ægteskabet.

Hans Christophersens børn i 1. ægteskab med Anna Pedersdatter, (se nr. 13), ministerialia Køng:

38. a. *Kirsten Hansdatter*, db. 4.12.1768, død på Illum, beg. Svanninge 27.5.1809, viet Køng 13.3.1797 *Hans Nielsen*, gmd. på Illumø, Svanninge sogn. Se HO 34⁵).
39. b. *Anna Hansdatter*, beg. 8.12.1776, 8 år gl., dåb ses ikke indført i kirkebogen.
40. c. *Maren Hansdatter*, db. 20.12.1772, beg. 25.3.1784.
41. d. *Peder Hansen* kaldet *Mose*, hmd. i Bøjden, Horne sogn, db. 7.1.1776, død i Bøjden 19.9.1831, beg. Horne 22.9., skifte 19.9.¹⁰²), viet Horne 20.11.1807 *Anna Marie Andersdatter*, db. sst. 23.1.1780, dt. af hmd. i Dyreborg *Anders Jeppesen* og h. *Maren Nielsdatter*, død i Bøjden 20.9.1836, beg. Horne 26.9., skifte 21.9.⁹⁸). Han ses ikke i Hvedholm fæsteprotokoller.
42. e. *Christopher Hansen*, db. 20.5.1778, tvilling med nr. 43, beg. 21.4.1779.

43. f. *Mette Hansdatter*, db. 20.5.1778, tvilling med nr. 42, beg. 10.1.1779.
44. g. *Karen Hansdatter*, db. 16.4.1780, død i Slåentorn 5.4.1838, beg. Hårby 12.4., skifte 7.4.⁴³). *Karen Hansdatter* var gift 5 gange og efterlod sig voksne børn i de 4 ægteskaber.
- Viet 1. Køng 23.10.1801 *Adam Frederik Pedersen*, hmd. i Slåentorn, Hårby sogn, db. Hårby 17.6.1776, søn af hmd. i Strandby *Peder Adamsen* og h. *Ane Rasmusdatter*, broder til *Margrethe Pedersdatter*, som dagen forinden havde ægtet hans svigerfader *Hans Christophersen*, se nr. 13. AFP beg. Hårby 31.5.1802, skifte 15.9.³³). Efterlod en søn, *Rasmus Adamsen*, hmd. i Ståby.
- Viet 2. Hårby 1.12.1802 *Peder Hansen*, hmd. i Slåentorn, db. Hårby 2.10.1774, søn af gmd. i Hårby *Hans Pedersen Beck* og h. *Kirsten Nielsdatter*, død som soldat ved fynske inf.reg. i november 1803⁵⁸).
- Ingen ligsarvinger.
- Viet 3. ant. Hårby 1804. *Søren Adamsen*, hmd. i Slåentorn, db. Hårby 1.9.1748, søn af hmd. i Strandby *Adam Pedersen* og h. *Margrethe Pedersdatter*⁵⁰), farbroder til ægtemand nr. 1. død ca. 1807, skifte 12.12.1807⁵⁴). Ejendommenligt nok er hverken vielse eller begravelse indført i kirkebogen for Hårby sogn.
- Efterlod en søn *Adam Frederik Sørensen*, hmd. i Bellinge.
- Viet 4. Hårby 14.1.1808 *Hans Jensen*, hmd. i Slåentorn, db. Hårby 24.12.1769, søn af hmd. i Brohuset i Sarup *Jens Hjerssen* og h. *Karen Nielsdatter*, beg. Hårby 31. 5. 1809, skifte 30.5.³⁹). Efterlod en søn *Peder Hansen*, bmd. i Vittinge.
- Viet 5. Hårby 6.10.1809 *Anders Pedersen*, bmd. i Slåentorn, db. Køng 2.3.1777, søn af gmd. i Højrup *Peder Andersen*, død i Slåentorn 1.7.1857, beg. Hårby 6.7.
- I dette ægteskab var der 5 børn.

Hans Christophersens børn i 2. ægteskab med *Margrethe Pedersdatter*, (se nr. 13), ministerialia Køng:

45. h. *Anna Hansdatter*, db. 21.2.1802, konf. Hårby 1816, boede da i Strandby, død i Akkerup 14.12.1876, beg. Hårby 21.12., viet sst. 13.11.1824 *Anders Jensen*, postbud og daglejer i Akkerup, db. Hårby 18.3.1798, søn af *Jens Andersen* og h. *Else Jensdatter*, død i Akkerup 27.5.1879, beg. Hårby 3.6. I ægteskabet fødtes 9 børn.

46. i. *Maren Hansdatter*, db. 2.10.1803, konf. i Hårby 1818, boede da i Slæntorn, død i Håstrup 4.1.1857, beg. 10.1., viet sst. 22.7.1826 *Christen Mortensen Madsen*, indsidder og daglejer i Håstrup, f. sst. 11.3.1793, db. 17.3., søn af husfæster *Mads Christensen* og h. *Maren Mortensdatter*, død i Håstrup 30.3.1865, beg. 5.4. Der var 5 børn i ægteskabet.
47. k. Dødfødt søn beg. 11.2.1806.
48. l. *Anne Marie Hansdatter*, db. 11.10.1807, konf. Nørre Broby 1822, viet Bellinge 11.6.1831 *Hans Pedersen Kræmer*, bmd. i Bellinge 1831–37, bmd. i Bondebjerg, Højme mark, Sanderum sogn 1837–1846, db. Verninge 12.1.1800, søn af hmd. og kræmmer *Peder Hansen* i Frydenlundhus, Nårup skov og h. *Maren Pedersdatter*. Familien, omfattende forældre og 5 børn, flyttede 10.12.1846 til København.⁴⁹⁾
- 49.m. *Kirsten Hansdatter*, db. 20.1.1811, beg. 10.8. s. å.

Rasmus Christophersens børn med Dorthea Jørgensdatter, (se nr. 14):

50. a. *Christopher Rasmussen*, færgekarl i Assens, f. i Nyborg 13.9.1783, db. 16.9., konf. Assens 20.4.1798, død ved drukning i Lillebælt 11.1.1808⁶¹⁾, skifte 10.2.1808³⁵⁾. Viet Assens 2.2.1805 *Ane Nielsen*, db. i Barløse 18.7.1784, dt. af hmd. sst. *Niels Andersen* og h. *Karen Johansdatter*, død efter 1.2.1845, men ikke i Assens.
Ane Nielsdatter viet 2. Assens 15.7.1808 *Rasmus Jørgensen Hårby*, avlskarl i Assens, f. sst. 14.5.1777, db. 16.5., søn af jordbruger *Jørgen Jørgensen Hårby* og h. *Abelone Jensdatter*, død sst. 23.1.1830, beg. 29.1., skifte 27.7.³⁶⁾
51. b. *Jørgen Rasmussen*, færgekarl i Assens, f. sst. 15.12.1786, db. 9.3., død i Assens 27.2.1837, beg. 3.3., skifte 5.5.³⁸⁾, viet sst. 25.7.1813 (*Ane*) *Kirstine Pedersen*, død i Assens 29.1.1857, 73 år gl., beg. 3.2. Ved folketællingerne 1834, 1840 og 1845 opgives hendes alder til henh. 47, 53 og 58 år. Iflg. folketællingerne skal hun være født i Assens, men iflg. kirkebogen ved dødsfaldet født i Sønderborg. Begge steder er hendes fødsel forgæves eftersøgt.
52. c. *Niels Peder Rasmussen*, f. 16.9.1791, db. 23.9., død 19.7.1796, beg. 22.7.
53. d. *Ane Margrethe Rasmusdatter*, f. 11.4.1794, db. 17.4., død i Assens 26.8.1833, beg. 30.8., viet sst. 5.2.1819 *Daniel Nicolai Krüger*, malermester i Assens f. i Wandsbeck 1.1.1789, db.

5.1., søn af gartner hos etatsråd Stengelién *Irdam Christoph Krüger* og h. *Margaretha Magdalena Krakhack*, død i Assens 12.2.1873, beg. 20.2.

D. N. Krüger viet 2. Assens 8.8.1834 *Maren Frederiksen*, db. Gamtofte 29.3.1804, dt. af *Frederik Marcussen* i Aborg og h. *Hendrikjette Hansdatter*, død efter ægtemanden, men ikke i Assens.

Skifte efter Ane Margrethe Rasmusdatter, se ³⁷⁾.

54. e *Maren Rasmusdatter*, f. 30.12.1796, db. 24.1.1797, konf. 26.4.1811. Hun tjente i april 1819 hos J. Chr. Dreyer i Assens. Senere skæbne ukendt. Hendes vielse eller død ses ikke indført i Assens kirkebøger.

Jørgen Christophersens datter med Anna Maria Christensen, (se nr. 17)

55. a. *Anna Jørgensdatter*, som senere brugte tilnavnet *Grau*, f. i Klingbjerg 15.7.1792, db. Svenstrup, Als 28.7.1792, død i Torup 11.3.1858, beg. Svenstrup 17.3., viet 1. Svenstrup 29.5.1825 *Lauritz Jacobsen*, enkemand, kådner i Tor(u)p, Svenstrup sogn på Als, db. Egen 27.9.1761, søn af skomager i Elstrup *Jacob Lauritzen* og h. *Maren Erichsdatter*, (sidstnævnte viet i Egen 2.2.1754), død i Torup 26.11.1842, beg. Svenstrup 2.12.1819, Lauritz Jacobsen viet 1. Notmark 14.4.1787 *Maren Beck*, db. sst. 13.1.1754, dt. af *Peder Beck* i Hunslev, død i Torup 17.3.1819, beg. Svenstrup 24.3.

Anna Jørgensdatter viet 2. Svenstrup 16.6.1843 *Hans Hansen*, enkemand, som overtog kådnerstedet, f. i Himmark 1.9.1794, db. Svenstrup 7.9., søn af inderste *Hans Henrik Petersen* og h. *Kirstine Marie Hansdatter*, død i Torup 6.5.1857, beg. Svenstrup 10.5.

Hans Hansen viet 1. Svenstrup 6.10.1827 *Helene Jacobsen*, 27 år gl., enke efter snedker *Jørgen Larsen*. Hun døde i Hørup 14.2.1830, beg. Svenstrup 19.2.

I skiftet efter fasteren *Karen Christophersdatter* i Assens, nr. 9, er Anna Jørgensdatters navn fejlagtigt anført som Maren. Hendes arvepart Rdl. 21-5-2 5/8 indbetalt i Assens overformyndendis kasse¹¹³⁾.

Niels Hansens børn med Anna Mortensdatter (se nr. 18):

56. a. *Jørgen Nielsen*, hmd. i Nårup, Verninge sogn, f. i Millinge ca. 1765⁵⁵⁾, død i Nårup 31.7.1827, beg. Verninge 4.8., viet Jord-

løse 9.5.1801 *Pernille Madsdatter*, db. sst. 7.8.1770, dt. af hmd. *Mads Holst* og h. *Johanne Ibsdatter*, død i Nårup 17.1.1834, beg. Vemminge 24.1. Jørgen Nielsen boede 1801 i Jordløse, flyttede 1803 til Hårby og 1806 til Vemminge sogn.

57. b. *Hans Nielsen*, f. i Millinge 1767, beg. Svanninge 5.9.1779.

Jens Mortensens børn med Johanne Andersdatter, (se nr. 19), ministerialia Svanninge:

58. a. *Anna Jensdatter*, db. 26.12.1771, død i Millinge 6.10.1844, beg. 11.10., viet 21.11.1801 *Jens Pedersen*, hmd. i Millinge, db.

16.5.1779, søn af hmd. i Østerby *Peder Jørgensen* og h. *Anne Marie Jørgensdatter*, død i Millinge 14.12.1819, beg. 17.12.

59. b. *Morten Jensen*, ungkarl, daglejer, db. 9.10.1774, beg. 24.4. 1807. Iflg. lægdsrullen var han halt og en overgang ansat hos købmand Simon Ploug i Fåborg¹¹⁴).

60. c. *Jens Jensen*, db. 16.3. 1777, beg. 17.8.1779.

61. d. *Maren Jensdatter*, db. 24.5.1779, beg. 22.9. s. å.

62. e. *Anders Jensen*, db. 10.9.1780, beg. 30.4.1786.

63. f. *Peder Jensen*, hmd. og slagter i Millinge, db. 2.2.1783, død i Millinge 23.10.1857, beg. 29.10., viet 26.11.1814 *Mette Nielsdatter*, db. 4.5.1783, dt. af kreaturhandler *Niels Them(me)sen* og h. *Karen Hansdatter*, død af vattersot 28.7.1846, beg. 31.7.

Hans Jørgensen Dues børn med Kirsten Mortensdatter, (se nr. 20):

64. a. *Anne Hansdatter*, f. 1771 (ses ikke i Svanninge kirkebog), konf. i Svanninge 23.4.1786, 15 år. gl., senere skæbne ikke kendt med sikkerhed. Ifølge skiftet efter morbroderen *Hans Mortensen*¹⁰¹), nr. 24, 23.12.1829 boede hun i Jordløse hospital, men hun ses ikke død i dette sogn. Ved folketællingen 1834 boede en enke, *Anne Hansdatter*, 63 år gl. i Håstrup hospital. Muligvis blev hun viet i Jordløse 30.7.1803 *Jens Rasmussen Smed*, som fik en datter *Anne Marie Jensdatter* døbt sst. 16.11.1806. Sidstnævnte var gudmoder, da *Anne Hansdatters* søn med tj. *Mads Pedersen*, *Morten Madsen*, gmd. i Svanninge, fik en søn *Hans* døbt i Svanninge 6.3.1825.

65. b. *Maren Hansdatter*, db. Svanninge 16.11.1777, konf. sst. 7.4. 1793. Ved folketællingen 1801 tjente hun sammen med faderen hos gmd. *Jens Madsen* i Millinge, men p. g. a. navneligheder og de mange muligheder har det ikke været muligt at identifi-

cere hende senere. Hun eller hendes evt. børn er ikke nævnt i skiftet efter morbroderen Hans Mortensen, nr. 24¹⁰¹).

Jacob Mortensens børn med Anna Olesdatter Brandt, (se nr. 21):

66. a. *Morten Jacobsen*, db. Svanninge 9.8.1778, beg. sst. 14.5.1785.
 67. b. *Niels Jacobsen Brandt*, røgter i Horne præstegård, db. Svanninge 25.5.1783. Han tog sit eget liv ved at drukne sig i Horne præstegårds dam 21.5.1844, beg. Horne 24.5., viet sst. 10.6, 1815 *Maren Rasmusdatter*, db. Horne 31.10.1779, dt. af inds. *Rasmus Rasmussen* og h. *Birthe Pedersdatter*, død i Bjerne 7.9. 1840, beg. Horne 12.9.

Birthe Mortensdatters barn med tjk. Lars Olesen fra Als (se nr. 23):

- 68A.a. *Morten Larsen*, f. i Faldsled, db. Svanninge 26.4.1778, beg. sst. 18.7.1779.

Birthe Mortensdatters barn med hmd. Erik Andersen fra Bøjden, (se nr. 23):

- 68B.b. *Anders Eriksen*, barber og spillemand i Horne, db. Svanninge 3.8.1788, død i Horne hospital 14.10.1859, beg. 20.10., viet Horne 16.11.1809 *Maren Mortensdatter*, db. Horne 13.7.1788, dt. af ug. *Kirsten Knap* og *Morten Rasmussen*, død i Horne 6.4.1846, beg. 10.4.

Rasmus Mortensens børn med Kirsten Jensdatter, (se nr. 25), ministerialia Horne:

69. a. *Anne Marie Rasmusdatter*, db. 7.8.1791, død 24.9.1821, beg. 27.9., viet 24.9.1814 *Hans Henrik Christensen »Sorø«*, skomager og slagter i Horne, f. i Sorø 1785, søn af skomager *Christen Pedersen* og h. *Kirstine Gregersdatter*, død i Horne 28.10. 1867, beg. 1.11. HHC var ved vielsen underofficer i kronens reg., 2. battl., 7. komp. Han ægtede 2. i Horne 17.2.1822 *Karen Poulsdatter*, f. i Horne Vesterballe 27.6.1802, db. 29.6., dt. af inds. *Poul Hansen* og h. *Anna Pedersdatter*, død i Horne 28.9.1885, beg. 1.10.
 70. b. *Jens Rasmussen*, hmd. og fisker i Dyreborg, db. 7.4.1793, død 2.8.1863, beg. 5.8., viet 5.3.1816 *Ane Kirstine Rasmusdatter*, db. Horne 3.8.1794, dt. af *Rasmus Nielsen Banke* og 2. hustru *Maren Rasmusdatter*, se under nr. 27, død 14.2.1875, beg. 20.2. JR fæstede 19.12.1829 et nyt hus i Dyreborg efter faderen⁷⁷).

- 71 . c. *Morten Rasmussen*, hmd. og fisker i Dyreborg, db. 6.4.1795, død 18.12.1870, beg. 22.12., viet 1. Horne 16.12.1815 *Anne Cathrine Offersdatter*, f. i Kværndrup 7.6.1791, db. 13.6., dt. af indsidder *Offer Madsen* og h. *Maren Hansdatter*, søster til *Hans Offersen*, se nr. 72, død 19.9.1832, beg. 23.9.
Morten Rasmussen viet 2. Horne 18.2.1834 *Sidsel Larsdatter*, f. 9.8. 1808, db. 14.8., dt. at hmd. i Dyreborg *Lars Hansen* og h. *Anna Elisabeth Christensdatter*, se nr. 86, død 28.8.1867, beg. 31.8.
72. d. *Anne Kirstine Rasmusdatter*, db. 23.4.1797, død på Egeskov mark 19.6.1869, beg. Kværndrup 26.6., viet sst. 22.11.1818 *Hans Offersen*, gårdfæster på Egeskov mark, f. i Kværndrup 10.4.1797, db. 11.4., søn af indsidder *Offer Madsen* og h. *Maren Hansdatter*, broder til Ane Cathrine, se nr. 71, død på Egeskov mark 25.3.1864, beg. Kværndrup. 1.4.
Han fæstede gården, matr. 6 (1844), 22.12.1840 efter den forrige fæster *Peder Pedersen*⁷⁾.
73. e. *Maren Rasmusdatter*, db. 2.2.1800, død i Fåborg 1.3.1885, beg. 6.3., viet 1. Horne 27.11.1819 *Hans (Henning) Hansen*, slagter, skomagerm., Fåborg, f. sst. 28.7.1800, db. 3.8., søn af slagter *Henning Hansen* og h. (*Anna*) *Cecilia (Nielsdatter) Munch*, død i Fåborg 13.1.1841, beg. 18.1.
Viet 2. Fåborg 11.1.1850 *Hans Jensen*, maler sst., f. i Horne 23.9.1822, db. 29.9., søn af *Jens Hansen* og ug. *Maren Hansdatter*, død i Fåborg 13.8.1894, beg. 16.8.
74. f. *Hans Jacob Rasmussen*, fisker og skovfoged i Dyreborg, db. 7.4.1803, død 12.1.1871, beg. 17.1., viet Horne 12.11.1829 *Karen Rasmusdatter*, db. Diernæs 15.3.1807, dt. af *Rasmus Madsen* i Tillebækshuset og h. *Abigael Hansdatter*, død 3.1. 1867, beg. 10.1.
HJR fæstede 31.12.1847 et nyt hus i Dyreborg efter *Jesper Hansen*, som døde⁷⁸⁾.

Hans Rasmussens børn med Margrethe Nielsdatter, (se nr. 26), ministerialia Horne:

75. a. *Maria Elisabeth Hansdatter*, db. 13.5.1770, død i Dyreborg 24.7.1844, beg. 29.7., skifte 25.7.¹⁰⁵⁾. Hun var 3 gange gift:
Viet 1. 21.4.1789 *Jørgen Jeppesen Voxen*, hmd. og fisker i Dyreborg, db. 30.1.1768, søn af *Jeppe Rasmussen Voxen* og 1. h. *Karen Rasmusdatter*, se under nr. 29, beg. 21.12.1803, skifte

27.2.1804⁹⁵). JJV fæstede 27.12.1788 et hus i Dyreborg efter farbroderen *Rasmus Rasmussen Voxen*⁷⁴).

Viet 2. 12.4.1804 *Søren Jørgensen Banke*, hmd. og fisker i Dyreborg, db. 11.3.1764, søn af gmd. i Bøjden *Jørgen Mortensen Kortermænd*⁸⁶) og h. *Maren Sørensdatter*, død 3.11.1810 ifl. skifte af 31.1.1811⁹⁶). Han antog tilnavnet Banke efter sin stedfader *Hans Nielsen Banke* og fæstede 30.12.1804 huset efter *Jørgen Jeppesen Voxen*⁷⁵).

Viet 3. 19.2.1812 *Jens Nielsen*, hmd. i Dyreborg, db. Diernæs 6.11.1785, søn af *Niels Jensen*, Lucienhøj, og h. *Marie Pedersdatter*, død i Dyreborg 22.6.1862, beg. 27.6.

Jens Nielsen overtog 1.2.1813 et nyt hus i Dyreborg efter *Søren Jørgensen Banke*⁷⁶).

Der var 5 børn i 1. ægteskab, 2 i 2. og 1 i 3.

76. b. *Rasmus Hansen*, db. 13.10.1771, beg. 6.11.1779.

77. c. *Niels Hansen*, db. 16.5.1773, død 1796, ant. ved drukning⁸⁰).

78. d. *Maren Hansdatter*, db. 21.9.1774, beg. 22.10.1796.

79. e. *Hans Hansen*, db. 24.11.1776, beg. 26.1.1780.

Rasmus Nielsen Bankes børn med *Maren Rasmusdatter*, (se nr. 27), ministerialia Horne:

80. a. *Rasmus Rasmussen Banke*, sætteskipper i Dyreborg, senere hmd. i Ulbølle Strandhuse, db. 20.8.1769, død i Strandhusene 25.2.1847, beg. Ulbølle 3.3., viet *Avernakø* 6.10.1802 *Karen Larsdatter*, db. sst. 15.1.1775, dt. af gmd. *Lars Rasmussen* og h. *Karen Lorensdatter*, død i Ellehøj, Ulbølle Strandhuse 1.5.1855, beg. Ulbølle 8.5. Hun var halvsøster til *Lars Hansen*, nr. 86.

RRB fik søpatent i 1802 og førte som sætteskipper jagten »Håbet⁵⁹), men flyttede senere fra Dyreborg til Strandhusene, hvor han blev hmd. og fisker⁶²), idet han 1.8.1809 fæstede et hus der under Rødkilde hovedgård efter skibsbygger *Jens Hansen*.

81. b. *Niels Rasmussen Banke*, db. 25.3.1771, druknet 18.2.1794⁵⁶).

82. c. *Anders Rasmussen Banke*, bådfører i Fåborg, db. 3.9.1775, død i Fåborg 14.9.1830, beg. 18.9., viet sst. 29.11.1802 *Cecilie Gedde*, db. Assens 6.7.1779, dt. af snedker *Hans Jensen Gedde* og h. *Marie Cathrine Clausdatter*, død i Fåborg 10.9.1867, beg. 13.9.

83. d. *Hans Rasmussen Banke*, bådfører i Fåborg, db. 16.6.1782, død 13.2.1833 ved drukning på en rejse til Als⁶⁵), viet Fåborg 21.12.1804 *Anna Cathrine Rasmusdatter*, db. Diernæs 29.9.1776, dt.

af *Rasmus Pedersen* i Kalleko og h. *Anna Nielsdatter*, død i Diernæs 11.5.1854, beg. 17.5.

Christen Rasmussen Voxens børn i 1. ægteskab med Sidsel Hansdatter, (se nr. 29), ministerialia Horne:

- 84. a. *Rasmus Christensen Voxen*, db. 2.2.1777, søfarende, beg. 4.1.1804.
- 85. b. *Anna Elisabeth Christensdatter*, db. 9.8.1778, beg. 5.12.1779.
- 86. c. *Anna Elisabeth Christensdatter*, db. 10.9.1780, død i Dyreborg 23.5.1824, beg. 27.5., viet 22.4.1804 *Lars Hansen*, hmd. og fisker i Dyreborg, db. Avernakø 12.4.1778, søn af gmd. *Hans Gregersen* og h. *Karen Lorensdatter*, halvbroder til *Karen Larsdatter*, se nr. 80, død 12.1.1845, beg. 17.1.

Christen Rasmussen Voxens børn i 2. ægteskab med Kirsten Rasmusdatter, (se nr. 29), ministerialia Horne:

- 87. d. *Rasmus Christensen Voxen*, styrmand, senere skipper, db. 6.3.1791, ses ikke død i Horne sogn eller i Fåborg. Iflg. lægdsrullerne var han skipper fra Fåborg toldsted og boede i Dyreborg, men han ses ikke i folketællingerne fra Horne sogn 1834–50. 1847 betegnes han som ugift, og 1850 blev han slettet af rullen^{63. 64}).
- 88. e. Dødfødt søn, f. 26.7.1794, beg. 27.7.
- 89. f. *Sidsel Christensdatter*, db. 21.8.1796, beg. 30.10.1803.

Kildehenvisninger:

- 1) Nyborg amts ekstraskatteregnskaber, Svanninge sogn, præstemandtal, pr. 15.6.1696, bilag 31 vedr. januar, bilag 32 vedr. juli termin. 2) Sallinge herreds tingbog 1743–55, fol. 301. 3) Ibid. 1710–23, fol 270, 9.5.1718. 4) Pers. Tidsskrift 1969, s. 148. 5) Ibid. 1971 nr. 1, s. 42. 6) Egeskov fæsteprotokol I, 4 og II, 106. 7) Ibid. 1791–1916, 431. 8) Egeskov godsskifteprotokol IV, 405. 9) Steensgård fæsteprotokol I, 30. 10) Ibid. I, 60. 11) Ibid. I, 63. 12) Ibid. I, 153. 13) Ibid. I, 183. 14) Ibid. I, 204. 15) Ibid. I, 216. 16) Ibid. 218. 17) Steensgård godsskifteprotokol I, 5. 18) Ibid. I, 572, 575. 19) Ibid. I, 861. 20) Ibid. II, 154. 21) Ibid. II, 508, 518. 22) Ibid. II, 519. 23) Steensgård overformynderi protokol 1739–86, 6. 24) Arreskov fæsteprotokol. 25) Matriklen 1688 nr. 1809, fol. 298b. 26) Rentekammeret 2215. 184–5, jordebog over landgildeydelse pr. 1.1.1733, fol 370. 27) Ryttergodset, Fyn, skifteprotokol VIII, 423. 28) Ibid. XIII, 257. 29) Ryttergodset, Fyn, fæsteprotokol VI, 189. 30) DK, fynske register 1793, 274. 31) Ibid. 1794, nr. 95. 32) DK, 5. dep., reg. nr. 5, s. 41. 33) Assens købstads skifteprotokol, 1762–98, 603. 34) Ibid. 1798–1822, 114, 125. 35) Ibid. 146, 150. 36) Ibid. 1822–38, 301, 318. 37) Ibid. 446, 448. 38) Ibid. 564, 569. 39) Båg herreds skifteprotokol 1809–17, 2, 10. 40) Ibid. 97.

113, 148, 150. 41) Ibid. 158, 190. 42) Ibid. 1817–24, 196, 205. 43), Ibid. 1836–42, 185, 200. 44) Ibid. 188, 207. 45) Ibid. 336. 46) Ibid. 1851–58, 180, 203, 240. 47) Fåborg købstads skifteprotokol 1827–35, 135, 142, 166, 176, 183. 48) Flintholm godsskifteprotokol 1733–38, 23, 19.5.1734. 49) Sanderum kirkebog, afgangslister, s. 293, nr. 185–91, 10.12.1846. 50) Løgismose godsskifteprotokol, I, 107. 51) Løgismose godsskifteprotokol I, 176, 27.3.1779. 52) Ibid. II, 95, 99, 24.11.1795. 53) Assens-Hindsgavl amters skifteprotokol 1799–1805, 189. 54) Ibid. 1805–09, 234. 55) Lægdsrulle, Nyborg amt 1790, 19. lægd nr. 62. 56) Ibid. 1792, 18. lægd, nr. 355. 57) Lægdsrulle Assens amt, 1791, 9 lægd nr. 143. 58) Ibid. 1801, 1. lægd nr. 165. 59) Lægdsrulle Svendborg amt 1809, 18. lægd nr. 69. 60) Sørrulle Nyborg amt, 1796, 18 lægd nr. 315. 61) Sø-hovedrulle, Assens købstad, 1808 nr. 25. 62) Sø-extrarulle, Svendborg amt, 1816, 2 lægd nr. 29. 63) Sø-hovedrulle, Svendborg amt, 18 lægd, 1821 nr. 21, 1824 nr. 18. 64) Sø-extrarulle, Svendborg amt, 18 lægd, 1830 nr. 11, 1836 nr. 10, 1842 nr. 8, 1844 nr. 6, 1847 nr. 5. 65) Sø-extrarulle, Fåborg købstad, 1829 nr. 2. 66) Hvedholm fæsteprotokol I, 48. 67) Ibid. I, 82. 68) Ibid. I, 89. 69) Ibid. II, 48. 70) Ibid. II, 57. 71) Ibid. II, 102. 72) Ibid. II, 115. 73) Ibid. II, 122. 74) Ibid. II, 141. 75) Ibid. II, 249. 76) Ibid. III, 30. 77) Ibid. III, 165. 78) Ibid. III, 406. 79) Hvedholm godsskifteprotokol II, 75, 80. 80) Ibid. III, 270. 81) Ibid. III, 348. 82) Ibid. IV, 60. 83) Ibid. IV, 75. 84) Ibid. IV, 402, 11.3.1771. 85) Ibid. IV, 152. 86) Ibid. IV, 191. 87) Ibid. IV, 204. 88) Ibid. IV, 238. 89) Ibid. IV, 438. 90) Ibid. IV, 344. 91) Ibid. IV, 392. 92) Ibid. IV, 413. 93) Ibid. V, 267. 94) Ibid. V, 268. 95) Ibid. V, 271. 96) Ibid. V, 375. 97) Ibid. V, 383, 400. 98) Ibid. 1835–50, 25, 56. 99) Ibid. 1819–35, 170, 231. 100) Hvedholm godsskifteprotokol 1819–35, 254. 101) Ibid., 382. 102) Ibid., 472. 103) Ibid., 530. 104) Ibid. 1836–50, 74. 105) Ibid. 396, 475, 512. 106) Brahesholm godsskifteprotokol II, 60. 107) Ibid. II, 408, 422. 108) Ibid. III, 9, 11. 109) Ryttergodset, Fyn, skifteprotokol VII, 1719–26, 454. 110) Ibid. XIV, 1756–59, 349. 111) Als norrø og Egen herreders bibog III, 1785–92, 474. 112) Egen herreds skifteprotokol 1797–1812, 153. 113) Assens købstads overformynderiprotokol 1760–1828, værgemål nr. 113. 114) Lægdsrulle Svendborg amt 1803, 19 lægd nr. 87. 115) Fynbo landstings skødebog 14, 171, ifl. Kronens skøder IV, 472. 116) Kronens skøder, V. 1731–65 ved S. Nygård, s. 582. 117) Rentekammeret 2244.266. Specifikationer over hvad sorter kister, der er forbrugt ved kirker i Fyns stift 1718, Svanninge sogn. 118) Rentekammeret 313.21. Hartkornspecifikationer, dt. 11.12.1789 vedr. Frederikslund gods. 119) Damsbo godsskifteprotokol side 126, 28.6.1757. 120) Rentekammeret 2215.166. Hovedkrigs- og portionsjordebog vedr. Fyns distrikt, dat. 31.3.1722, fol. 178b.

RETTELSE OG TILFØJELSE TIL ILLUMSTUDIER

Indledningen (15. rk. III bd. 1969)

- S. 145 nr. 5 Tabel 1b, læs: 1697–1708.
 S. 149 lin. 6 Jørgen Rasmussen, død 1722, hustru Karen Hansdatter, skifte Østrupgård godsskifteprotokol 27.2.1736, I, 119. Hun var gift 2. med Ole Madsen.
 nr. 14 3. lin. læs: Den 1.7.1677.
 S. 147–148 Peder Pedersen Mall og Hans Pedersen er nævnt i lensregnskaber-

- nr. 2-3 ne fra Hagenskov len. 1612-13 købte de træ fra Helnæs skove. 1616-17 havde Peder Mall oldensvin på Helnæs. 1617-18 købte han vindfælder på Helnæs. 1620-21 købte Peder Mall 12 læs vindfælder og Hans Lauridsen fra Illum 6 læs vindfælder på Helnæs. 1621-22 købte Peder Mall og Hans Pedersen på Illum 12 læs vindfælder.

II Frants Pedersen Illum og hans efterkommere

(15. rk. III bd. 1969)

- S. 150 nr. 2 Kirsten Pedersdatter, død i Fåborg 26.3.1739, beg. 2.4.
 S. 151 lin. 2-3 Bemærkningen om en søster Anna Kirstine er urigtig.
 S. 152 nr. 13 Niels Madsen Illum søgte 27.2.1745 om at måtte blive konstitueret som obervisiteur ved Københavns toldkammer i obervisiteur Krag's forfald 48). Hans hustru, Inger Jørgensdatter, fik 29.7.1757 beneficium paupertatis i anledning af en retssag imod justits- og kancelliråd Jacob Friederich von Aspern angående betaling af 101 Rdl. for et tingsvidne, som denne havde udarbejdet til brug ved en retssag mellem hende og hendes mand, endskønt denne sag forinden var blevet forliget 49).
 S. 154-5 nr. 18 Anna Jeppesdatter var datter af hmd. i Dyreborg Jeppe Andersen og h. Anna Nielsdatter 50). En broder, Niels Jeppsen, db. Horne 6.8.1752, var hmd. i Jordløse og gift 3 med Anne Jeppesdatter, se PM 81 (51).
 S. 157 nr. 24 Jens Stadels moder, Karen Jensdatter Dejgård, f. i Velling, Hind herred, 9.5.1706, hj.db. 10.5., fremstillet i kirken 13.5., datter af gmd. i Dejgård Jens Christensen og h. Inger Nielsdatter.
 S. 158 efter nr. 28 tilføjes: Mads Nielsen Illum beg. Holmens 29.3.1747, 3/4 år gl. tvillingerne
 Mads Nielsen Illum db. Holmens 25.10.1747, beg. 29.12. s. å.
 Maria Nielsdatter Illum db. Holmens 25.10.1747. død før 27.7. 1750.
 S. 163 nr. 57 Navnet Hingegård forekommer i folketællingerne, men ifl. slægtsmedlemmerne er det korrekte navn »Tingskrivergården«.

III Hans Olufsen og hans efterkommere

(15. rk. V bd. nr. 1, 1971)

- S. 33 nr 1 Hans Olufsen og hustru var 17.10.1707 sammen med to andre beboere af Illum, Hans Pedersen og Hans Jensen indkaldt som vidner i en retssag, hvor kaptajn Christian Corfitz Rosenkrantz til Damsbo på Sallinge herredsting havde stævnet to mænd fra Faldsled, Hans Danielsen og Hans Krogh for at have dræbt en ham tilhørende kronhjort. Hans Olufsen bekræftede med sin ed, at han sammen med Hans Danielsen havde set hjorten komme til Illum via Vigø og Horsehoved. Her løb den hen over enghaven og videre over markerne, men han havde ikke set Hans Danielsen eller Hans Krogh befatte sig med den. På lignende måde forklarede de andre vidner. Herpå blev der optaget tingsvidne¹). Hans Olufsen beg. Svanninge 25.2.1719 i en fyrrekiste 53).

- S. 34 nr. 2 Christen Iversen levede 4.5.1731, da gården blev fæstet af Morten Jacobsen, IH3²⁾). Karen Ipsdatter var ifl. skiftet søster til smed på Helnæs Bild Ipsen, se 42).
- S. 35 nr. 8 Gertrud Hansdatter db. 27.1.1765. Peder Andersen fæstede 1.5.1769 Hans Mogensens gård, matr. 1 med htk. 6-2-1-0³⁾).
- S. 37 nr. 15 Niels Hansen Illum var en foregangsmand inden for biavl og fik 2 gange tildelt præmie af det kgl. danske landhusholdnings-selskab for sin indsats. Første gang i 1795, hvor han blev tilkendt 10 Rdl. for 39 bistader, som han ejede i fællesskab med andre. Anden gang i 1799, hvor han fik en præmie på 20 Rdl. for »66 veloverfødte bistader«, som i 1797 havde givet ham 55 sværme. En del af disse stader var udplaceret i Svanninge hos bønder og andre, hvem han havde givet den fornødne undervisning i biernes behandling (12,13,14,15). Kildegård overtoges 1.10.1824 af Morten Madsene, db. Svanninge 13.9.1795, søn af Anne Hansdatter, IH 64, og tj. Mads Pedersen⁴⁾).
- S. 38 nr. 17 Peder Sørensen f. 1775, læs 1755.
- nr. 20 Jørgen Hansen fæstede 22.6.1797 Lars Larsens hus i Håstrup⁵⁾. Skifte efter Lars Larsen 29.10.1796 17). I ægteskabet var der også en udøbt søn, f. 15.8.1797, beg. 20.8.
- S. 39 nr. 21 Peder Rasmussen fæstede 15.10.1789 en gård i Trunderup efter Niels Jensen⁶⁾).
- nr. 22 Peder Hansen var født i Allerup, S. Broby sogn, men døbt i Jordløse 27.2.1757⁷⁾. Gertrud Hansdatter db. i V. Hæsing 27. 1. 1765.
- nr. 23 Anders Christensen fæstede 31.12.1788 et hus i Stenderup efter Johan Casper⁸⁾). Han måtte betale 4 Rdl. i årlig afgift og desuden 4 gange årlig rejse med bud fra Søbo til Fåborg.
- S. 40 nr. 24 Hans Hansen fæstede 11.1.1802 gården i Tørringe, matr. 8 (1688) med htk. 9-4-2-2 efter Niels Jørgensens enke Johanne Jørgensdatter og ægtede hendes søsterdatter⁹⁾). Rasmus Offersen overtog fæstet 4.11.1826¹⁰⁾).
- nr. 26 Anders Hansen fæstede 29.7.1813 Rasmus Hansen Greves gård i Jordløse med htk. 7-1-1-2¹¹⁾).
- nr. 27 Axel Johansen Livonius var i lære i Flensborg, men var senere en overgang søfarende. 1.8.1782 forhyredes han med briggen »Enigheden«, som lå i Søderhamn i Sverige og førtes af kaptajn Niels Mahl, se PM 18. Han fremstillede også lim af garveriaffald og var på sine gamle dage pogeskolelærer.
- Slægten Livonius' danske stamfader var Axel Livonius' farfader, skomager i Fåborg Johann Livonius, f. i Malchin i Mecklenburg, db. 27.8.1697, søn af Amtsschuster Johann Livonius og h. Elisabeth Brunschwig. Han døde senere i København ved et ulykkestilfælde, idet han satte sig på en bænk, hvorpå der stod et ølglas, der gik itu, hvorved stumpene trængte ind i hans lår, hvilken skade fremkaldte hans død. Han tog 15.8.1724 borger-skab som skomager i Fåborg og ægtede sst. 6.7.1725 Karen Rasmusdatter Brønnick, f. i Fåborg 24.-25. maj 1701, db. 27.5., tvil-

- ling med Jørgen, datter af skomager Rasmus Sørensen Brønnick og 2. h. Mette Jørgensdatter. Rasmus Brønnick beg. i Fåborg 5.7.1715 – 72 år gl., Mette Jørgensdatter død sst. 16.5.1739 og Karen Rasmusdatter Brønnick død i Fåborg 29.10.1753 45, 46). En søn i ægteskabet var Johan Daniel Lefoli, skipper i Fåborg (7.2.1726 – 31.10.1803), viet i 1. sst. 8.1.1756 Anne Marie Axeldatter (19.2.1727–5.6.1781), dt. af slagter Axel Andersen og h. Karen Jørgensdatter.
- Navnet Livonius, på tysk udtalt Lifonius, er afledt af det latinske navn for Lifland Livonia eller Livonium. I kirkebøger og andre arkivalia fra Fåborg er navnet, antagelig på grund af fejlhøringer, forvansket til Lefoli, Lefolii, Lefolio, Lefornius, Livoni, Levoni og Levonium¹⁶).
- S. 41 nr. 28 Birthe Rasmusdatter Bostrup, læs: Rastrup, var datter af Rasmus Rastrup, som var født 1713 i Rastrup, Marslev sogn, og h. Anna Larsdatter 43).
- nr. 31 Niels Holm fæstede Treå mølle 25.8.1800¹⁸).
- S. 43 nr. 36 Peder Nielsen Illum betalte i indfæstning 500 Rdl DC, i årlig afgift 15 Rdl for hovning samt 1 td smør in natura. Desuden måtte han forrette 2 a 3 rejser med båd.
- S. 45 nr. 48 Christen Jørgensen fra Horne fæstede 15.9.1797 et hus i Svaninge efter Rasmus Madsen, hvis enke han ægtede¹⁹).
- nr. 49 Peder Sørensen fæstede 1.9.1813 Mads Johansens gård i V. Skerlinge, matr. 2 (1844) med htk. 5–4–1–²⁰).
- S. 46 nr. 56 Hans Hansen fæstede 30.12.1822 en gård i Stenderup med htk. 4–1–1–²¹).
- efter nr. 58
tilføjes: Niels Pedersen, f. 17.6.1802, beg. 9.12.1806.
- nr. 59 Jørgen Rasmussen fæstede 24.6.1838 et hus i Trunderup med htk.
- S. 47 efter nr. 60 0–2–3–1.5 efter Rasmus Jensen²²).
- tilføjes: Gertrud Pedersdatter, f. 14.3.1812, db. 15.3., død 15.6.1821 af skarlagensfeber, beg. 15.3.
- Niels Pedersen, f. 7.10.1813, db. 8.10., død 15.11.1817, beg. 23.11.
- S. 49 nr. 74 Rasmus Dyreborg Livoni kom som 12-års dreng i skrædderlære i Sønderborg. Han døde i Kliplev 24.7.1865, beg. 28.7.
- nr. 76 Johann Christoph Stöckler, maler i Gråsten, udnævntes 6.5.1796 til skarpretter i Sønderborg by og amt samt Nordborg²³). Om slægten Stöckler se ²⁴).
- S. 52 nr. 85C Jens Hansen Hyllested fæstede 14.3.1824 Treå mølle²⁵). Else Marie Jensdatter levede 3.3.1864, da hendes moder, Anne Mortensdatter fik bevilling til at sidde i uskiftet bo efter faderen Jens Andersen Bachmand, som døde 8.12.1863 44).
- S. 54 nr. 93 Frederik Sørensen fæstede 31.12.1847 et hus på Horne mark efter Hans Hansen træskomand²⁶).
- nr. 94 Peder Hansen financierede sit skibsbyggeri i Faldsled ved lån hos omegnens velhavere, bl. a. hos møller Svend Jørgen Larsen, Hødens mølle, og proprietær Christen Hansen, Løgismose^{27, 28}). Sammen med sønnen Hans Illum solgte han 14.12.1844 en jagt

- »Lykkens Prøve« til skipperne Casper Larsen og Rasmus Jørgen Hansen af Thurø for 500 Rdl.²⁹).
Ved skøde af 23.3.1847 købte han for 2000 Rdl. et bolsted på 12 tdr. land, matr. 12d og 12f, Skrillinge mark, af gårdfæster Hans Hansen, Fønsskov Ellegård³⁰).
- S. 56 nr. 99 Hans Thor Hansen måtte i indfæstning betale 1000 Rdl, i landgilde 15 Rdl sølv samt 3 tdr. rug, 3 tdr. byg og 2 tdr. havre, men dette korn skulle betales i rede penge efter kapiteltakst. Desuden måtte han årlig udføre 4 rejser på 3–4 mil. med båd. Gårdens hartkorn var efter matriklen af 1844 6–7–2–2,5.
- S. 58 nr. 111 Mads Jensen viet 1. Nyborg 4.11.1848 Jensine Kathrine Jøpmund, f. sst. 28.9.1822, db. 15.10., dt. af skibsmand Hans Jøpmund og h. Grethe Hansdatter, død i Nyborg 30.8.1852, beg. 3.9
- S. 59 nr. 116 Jagten »Det gode Håb« var bygget 1855 i Kiel af N W. Lagoni. Anders Andersen Wahl var f. i Fåborg 1.9.1766, søn af skipper Anders Andersen Wahl og h. Mette Sophie Lefoli, som var søster til Johan Daniel Lefoli, se foran under nr. 27.
- S. 60 nr. 119 Frederik Vilhelm Nielsen Illum ejede og førte 1853–54 jagten »Maren Johanne« af Fåborg, drægtig 8 kommercelæster³¹).
- S. 64 nr. 150 Anne Kirstine Rasmusdatter, død i Strandby 5.12.1874, beg. Hårby 11.12. Lars Hansen var senere skovarbejder i Håstrup med bopæl i Fuglesangshuset, hvor han døde 14.2.1894, beg. Håstrup 20.2. Viet 2. sst. 24.5.1879 Hansine Madsen Voxen, f. sst. 7.10. 1852, db. 12.12., dt. af snedker Mads Hansen Voxen og h. Karen Madsdatter, død i Håstrup 25.12.1880, beg. 30.12.
- S. 66 nr. 54
før nr. 161
tilføjes:
- Maren Larsdatter, f. 12.2.1825, db. 4.4., død i Jordløse 24.12. 1909, viet Håstrup 3.11.1854 Jens Madsen Beck, gårdfæster, Beckgården i Jordløse, f. sst. 15.7.1818, db. 16.8. søn af gårdfæster Mads Jensen Beck og h. Maren Hansdatter, død i Jordløse 26.8. 1893, beg. 31.8.
- efter nr. 161
tilføjes:
- Ole Larsen, f. 24.4.1829, db. 17.5., død 28.11.1833, beg. 4.12.
Niels Larsen, f. 9.2.1832, db. 8.4., død 27.1.1834, beg. 1.2.⁵⁴).
Desuden havde Lars Olesen endnu en datter med ug. Birthe Pedersdatter: Maren Larsdatter, f. i Håstrup 29.8.1824, db. 12.9., viet sst. 13.5.1845 Anders Christian Hanse, n 26 år gl., på Søbo. Moderen, Birthe Pedersdatter indgik senere ægteskab med kurvemager Anders Hansen Greve i Håstrup.
- S. 67 nr 171 Rasmus Jørgensen havde i 15 år tjent hos Mads Pedersen i Trunderup, se nr. 61, men rejste 30.4.1868 til Vemmetofte for at lære drøning³²).
- S. 68 nr. 176 Jens Rasmussen flyttede 1865 til Bjerreby sogn og året efter til Odense, hvor han endnu boede 1878³³).
- S. 69 nr. 178 Niels Jørgensen fæstede 20.10.1870 et hus, matr. 26, på Jordløse mark efter Jens Rasmussen³⁴).
- nr. 179 Niels Christian Rasmussen viet S. Broby 14.7.1886 Kirstine Marie

- Bondo (Bonde?), f. sst. 3.12.1842, db. 26.1.1843, dt af lærer og kirkesanger Peder Bonde og h. Johanne Jørgensdatter. Ved folketællingen 1890 var han hmd. i Graderup, Brenderup sogn (liste 26). Ved tællingen 1901 ejede han et hus der, matr. 1b, men boede der ikke.
- S. 70 nr. 189 Hans Madsen, død i Hårby 21.5.1932, beg. 26.5., viet Ulkebøl 16.5.1878 Dorothea Eleonora Ernestine Jessen, f. i Sundsmark 11.5.1856, db. Ulkebøl 8.6.1856, dt. af gæstgiver Christian Jessen på Cathrinelyst og h. Cathrine Marie Byllemose, død i Vindeby, Bregninge sogn 30.10.1943, beg. Hårby 3.11.
- S. 71 nr. 200 Peder Larsen Hvid, død i Nr. Broby 18.9.1924, beg. 22.9. Christiane Axeline Majbom, død i Odense 17.5.1902.
- S. 74 nr. 217 Efter nr. 217 tilføjes:
Niels Joachim Majbom, f. 12.11.1820, død ved drukning under skøjteløb 30.12.1830.
- S. 75 nr. 221 Efter nr. 221 tilføjes:
Peter Axel Christensen, f. 7.5.1816, død 6.8.1821.
- nr. 225 Johan Jørgen Livoni tog 1861 borgerskab som skibsfører i Sønderborg, men var senere landmand i Kliplev og døde som rentier i Augustenborg 30.4.1892, beg. 7.5. Hans hustru Christine Oline Collin død sst. 31.7.1903, beg. 3.8.
- S. 76 nr.229 Rosina Murbach var datter af Heinrich Murbach og h. Afra Kublin, død i Oberengstringen, Kanton Zürich, 29.9.1894, Gottlieb Johnsen, skal være Johann Gottlieb Johannsen, f. i Flensburg 15.8.1819, db. 19.9., søn af sølv- og guldsmedsvend Johann Johannsen og h. Caroline Adolphine Hartmann.
- S. 77 nr. 232 Niels Peter Axel Nielsen var garver i Nørresundby og tog senere ophold hos en søn i Ålborg.
- nr. 233 Hans Peder Knudsen begyndte sin forretning 10.10.1847, men udtog først borgerskab 27.11. s.å.^{35, 36}).
- nr. 234 Niels Outzen var fra ca. 1870 lærer i Vejlø, Hammer herred, tog 1896 ophold i Lille Næstved, hvor han døde 13.8.1902, beg. på Vejlø kgd. 18.8.1902.
- nr. 235 Hattemager Ernst Kollmann døde i Lunde skole 17.1.1860, beg. Åstrup 23.1. 86 2/3 år gl. En datter, Augusta Theresia Vilhelmine Kollmann var gift med adjunkt ved Metropolitanskolen i Århus, Johan Frederik Anton Martinus Carø.
- nr. 236 Emil Jørgensen, læs: Jürgensen, flyttede til København og havde ifl. Kraks vejviser 1890 adresse Gyldenløvesgade 8⁴.
- nr. 237 Vilhelmine Augusta Nielsen, død i Silkeborg 1.7.1896, beg. 6.7.
- S. 80 nr. 252C Christen Andersen Baltzar, død på Robstrup mark 20.8.1867, beg. Gammel sogn 27.8. Ane Cathrine Jensdatter viet 2. Hammelev kirke (Gammel sogns kirkebog) 15.2.1868 Jens Jensen Knold, gmd. i Robstrup, senere i Obdrup, Lyngby sogn, f. i Veggerslev 15.3.1840, db. 15.5., søn af gmd. Jens Christensen Knold og h. Birgitte Jensdatter, død i Lyngby sogn, Djurs s.h., 14.12.1875, beg. 20.12. Familien flyttede 27.9.1869 fra Robstrup til Thorsø mølle³⁷) men boede 1.2.1870 i Obdrup.

- S. 85 nr. 277 Hans Illum overtog ved skøde af 30.11.1848 moderens ejendom på Skrillinge mark matr. 12d og 12f³⁸). 14.12.1849 tilkøbte han matr. 12b sst. på 8¹/₂ tdr. land af gmd. Nicolaj Rasmussen, Lundbjerggård³⁹), og 15.6.1858 matr. 12c, 12e og 12g, ialt 33 tdr. land af gmd. Peder Hansen, Blankholm, Roerslev sogn⁴⁰).
- S. 89 nr. 283 På Peder Hansen Pedersen Illums skibsværft byggedes bl. a. flg. skibe: skonnerterne Hesiana (1866) og Andreas Linnemann (1868), skonnertbriggerne Wedele (1867), Hans Christian Ørsted (1871), Thyco Brahe (1873) og Dagmar (1874)⁴⁷).
- S. 90 nr. 287 Familien boede i »Krukkenbjerg«, et flerfamiliehus i Svanninge. Hans Larsen, kaldet Post, død i Svanninge 18.9.1903, beg. 24.9. Abalone Nielsdatter overlevede ham, men ses ikke død eller begravet i Svanninge sogn.
- S. 92 nr. 299 Hans Larsen fæstede 20.2.1880 Vartovhuset efter svigermoderen⁴¹).
- nr. 301 Peder Johansen Illum tog borgerskab som skibsfører i Middelfart 3.5.1870 og førte skonnerten »Hans Illum«, bygget i Fåborg 1875–76 af farbroderen Hans Illum, nr. 277. Dens drægtighed var 47,44 tons. Den forliste 6 sømil nv for Sjællands rev. d. 20. 4.1911 under en sejlads fra Halmstad til Eckernförde med en last sten.
- S. 94 l. 11 f. n. læs: 103.
- S. 98 nr. 334 August Franz Christopher Demuth, død i Lübeck 7.3.1894, viet sst. (Jacobi) 22.12.1867 Engel Catharina Elisabeth Kruse, f. i Lübeck 26.5.1832, dt. af »Blockdrechsler« Daniel Kruse og h. Catharina Elisabeth Moll, død sst. 18.1.1906, viet 1. 1853 Johann Joachim Lorenz Brandt, drejermester i Lübeck, død der 22.12.1863. Sønnen Louis Friedrich Franz Demuth, f. i Lübeck 13.9.1868, hustru Adelheid Johanne Maria Eckert, f. i Strassbourg 3.1.1875⁵⁵).

Kildehenvisninger:

- 1) Sallinge herreds tingbog 1698–1710, fol. 430. 2) Steensgård fæsteprotokol I, 63.
- 3) Søbo fæsteprotokol s. 79. 4) Østrupgård fæsteprotokol II, 16. 5) Steensgård fæsteprotokol II, 12. 6) Søbo fæsteprotokol s. 119. 7) Lægdsruller, Nyborg amt, 1790 lægd 5 nr. 177, 1792 lægd 5 nr. 168. 8) Søbo fæsteprotokol s. 118. 9) Ibid. s. 149. 10) Ibid. s. 173. 11) Damsbo fæsteprotokol s. 212. 12) Sallinge herreds tingbog 1789–1801, fol. 355, 25.9.1797. 13) Det kgl. danske landhusholdningselskabs arkiv, J. nr. 30/1793 og 193/1797. 14) Adresse Comptoirets Efterretninger nr. 254/1795. 15) Tillæg til Berlingske Tidende nr. 6/1799. 16) Stamtavle over slægterne Livonius, Livoni og Lefoli udarbejdet af rektor i Viborg Hans Henrik Lefoli (1819–1908), tilhørende tandtekniker Lilli Livoni, Rønne. 17) Steensgård skifteprotokol II, 148. 18) Mejlgård fæsteprotokol 1777–1850, 85b–87b. 19) Østrupgård fæsteprotokol I, 144. 20) Arreskov fæsteprotokol II, 235. 21) Søbo fæsteprotokol s. 164. 22) Ibid. s. 192, 221. 23) Tyske kancellis forestillinger 1791–1807, s. 721. 24) Pers. Tidsskr. 1970, 2. halvbind, s. 153. 25) Mejlgård fæsteprotokol 1777–1850, 154–57. 26) Hvedholm fæsteprotokol 1808–52, s. 405. 27) Sallinge herreds skødeprotokol 1838–43, 260. 28) Ibid. 1843–46, 152, 441. 29) Ibid. 1843–46, 151.

30) Vends herreds skødeprotokol bd. 15, 763. 31) Handels- og Søfartsmuseets kartotek. 32) Jordløse kirkebog, afgangsliste 1868 nr. 6, tilgangsliste 1869 nr. 24. 33) Lægdsrulle III-56, Q42, III-145, Y223. 34) Damsbo fæsteprotokol II, 82. 35) Vordingborg Dagblad 27.11.1922. 36) Præste Amtsavis og Avertissementstidende 10.10.1847. 37) Gammel sogns kirkebog, afgangsliste 1869. 38) Vends herreds skødeprotokol bd. 15, 824. 39) Ibid. 16, 193. 40) Ibid. 19, 379. 41) Damsbo fæsteprotokol II, 107. 42) Boernes slægtsbog ved Lars Boe Thomsen, s. 143. 43) Oplysning fra civiling. Hans Kr. Nielsen, Hjallesø. 44) Nørre og en del af Sønder herreds skifteprotokol 1863-67, 24, 76. 45) Fåborg skifteprotokol I, 160. 46) Ibid. I, 297. 47) F. Holm-Petersen og A. Rosendahl: Fra sejl til diesel, II, 199. 48) Rentekammeret 2214.25, kammerkollegiets journal 1744-46, s. 207. 49) Sjællandske register bd. 65, 1757-59, nr. 297. 50) Hvedholm godsskifteprotokol IV, 187, 8.4.1778. 51) PM = Peder Ipsen Malls efterkommere, afsnit V i serien ILLUM-studier. 52) Oplysning fra kapelmester E. Illum Petersen, Silkeborg. 53) Rentekammeret 2244.266, specifikationer over hvad sorter ligkister, der er benyttet i Fyns stift 1719, Svanninge sogn. 54) Lægdsrulle, Svendborg amt 1833, 20 lægd nr. 163. 55) Oplysning fra Erich Gercken, Moltkestrasse 20, D-2400 Lübeck.

SMÅ MEDDELELSER

JOHANN LUDWIG VON ERLACH

En schweizisk officer i den danske flåde

Under mine studier over dansk-schweiziske forbindelser har jeg ofte benyttet den oversigt, der for næsten 50 år siden blev udarbejdet af den schweiziske konsulerebbedsmand Dr. Carl Benziger.

I Benzigers skrift¹), som nævner mange schweizere, der i tidens løb har virket i Danmark, omtales, at den i Bern fødte *Johann Ludwig von Erlach* havde en »glänzende Laufbahn« som søofficer i Danmark. Det hedder herom, at Erlach, der var født i 1648, som ganske ung forlod sin fødeby for sammen med en slægtning at drage til Danmark, hvor han ville søge en fremtid på søen. »Unter einem der hervorragendsten Seehelden seiner Zeit, dem berühmten Admiral Niels Juel zum Kriegshandwerk ausgebildet, zeichnete sich Erlach schon früh durch seine grosse Tüchtigkeit aus. 1672 belohnte ihn König Christian V. für seine guten Dienste bereits mit dem Oberbefehl über eine Flottenabteilung, die ihre Operationsbasis speziell gegen Schweden hatte. Seine tapfere Taten riefen in der Heimat berechtigte Bewunderung hervor; der Reiz einen Seehelden unter den schweizerischen Söldnern zu haben, gab Anlass, Erlach allerlei Würden und Taten zuzuschreiben, die er weder besessen noch begangen hat«.

Den sidste bemærkning tyder på, at de i Schweiz forefundne oplysninger om Erlachs karriere ikke er meget fyldestgørende. Benziger var åbenbart klar over dette, men han har ikke selv foretaget en nærmere undersøgelse af de meddelte data, skønt f. eks. beretningen om en schweizer, der kun 24 år gammel overtog befalingen over en vigtig dansk eskadre, nok kunne give anledning til særlig skepsis.

Det er imidlertid muligt ved benyttelse af de tilgængelige danske kilder, som ikke er benyttet af Benziger og tilsyneladende heller ikke har været kendt af de schweizere, der tidligere har skrevet om v. Erlach, at finde frem til visse fakta, der i hvert fald ikke svarer til, hvad man finder hos Benziger og hans nærmeste hjemmelsmand.

Benziger selv nævner som kilde en publikation af R. von Steiger: *Les généraux bernois* (Bern, 1864). I denne bog hedder det (s. 29) om von Erlach:

»Né en 1648, il débuta comme page de Frédéric III, roi de Danemark. Il était lieutenant de vaisseau en 1665 et capitaine de haut-bord l'année suivante. Il devint vice-amiral en 1678, année où il contribua à la conquête de l'île de Rügen; il suivit l'amiral Tourbin aux sièges de Roses, de Palamos et de Barcelone. May, Girard et Leu le font mourir en 1680 d'une maladie de poitrine à l'âge de 32 ans. On l'a confondu avec un frère aîné de l'avoyer Jérôme, qui n'est positivement né qu'en 1661. Notre amiral ne peut être que le fils aîné de l'ainé des fils de l'avoyer Francois-Louis. Il était co-seigneur de Bümpliz et marié à Suzanne, fille de l'avoyer Daxelhofer. Chose curieuse, sa carrière paraît inconnue en Danemark«.

Denne summariske redegørelse vidner om betydelig usikkerhed, og von Steiger nævner bl. a. muligheden for en »forveksling« mellem Johann Ludwig (f. 1648) og

en anden v. Erlach (f. 1661). Endvidere siger han, at man i Danmark *ikke synes at kende noget til v. Erlachs karriere*.

Hvilke forudgående undersøgelser, der ligger til grund for den sidstnævnte påstand, vides ikke, men – som det vil ses af det følgende – er den i hvert fald helt urigtig.

De af von Steiger citerede kilder er i kronologisk rækkefølge:

Hans Jakob Leu: Allgemeines helvetisches eydgenössisches oder schweizerisches Lexikon, Bd. 6 (D-F), Zürich 1752, s. 402.

Jean François Girard: Histoire abrégée des officiers suisses, tome 1, Fribourg 1781, p. 214–15.

B. E. May (de Romainmotier): Histoire militaire de la Suisse, Bd. VII, Lausanne 1788, p. 505.

Leu nævner 1661 som året for Erlachs udvandring til Danmark, medens May taler om 1664. Medens både Girard og May angiver dødsåret 1680, siger Leu, at man efter erobringen af Rygen ikke har hørt videre om Erlach.

Den i Girards værk indeholdte biografi er følgende:

»Jean-Louis d'Erlach, Vice-amiral de Dannemark, fils aîné de *Jean-Rodolphe*, Seigneur de Riggisberg et Rumliguen, et de Susanne-Dorothee d'Erlach, fille de l'avoyer Francois-Louis, et de Jeanne de Grafenried, naquit en 1648. Un de ses parens l'amena en Dannemark, où il servoit à l'âge de douze ans, et le fit entrer parmi les Pages du Roi, qui le prit en affection, et dans le dessein de l'avancer à son service, le fit appliquer à l'étude de la marine. Son courage prématuré le porta à demander la permission de servir en 1665 sur la flotte hollandaise de l'amiral Tromp: l'ayant obtenue, il s'embarqua, et s'étant trouvé au combat de Bornholm, il s'y distingua de telle façon, que l'amiral Juel en fit un rapport très-avantageux à sa Majesté danoise, qui le nomma tout-de-suite Capitaine de haut-bord, et lui donna en 1666, le commandement d'un vaisseau du premier rang: Chef d'escadre en 1672, Contre-Amiral en 1676, il remplit ce poste avec tant de gloire, que Christian V l'éleva en 1678 au grade de Vice-Amiral de Dannemark. Il contribua cette année à la prise de l'île de Rugen, suivit l'amiral Tourbin en Espagne, et se trouva aux sièges de Roses, Palamos et Barcelone. Enfin une maladie de poitrine l'enleva en 1680 à l'âge de 32 ans. Ainsi mourut au printemps de son âge Mr. d'Erlach, couvert de gloire, et dessiné, s'il avoit vécu, à fournir la carrière la plus brillante dans un service absolument inconnu jusqu'alors à la Suisse, qui se fera toujours honneur de le compter parmi ses héros«.

Ifølge denne beretning skulle v. Erlach successivt have tjent i den hollandske, den danske og den franske flåde, inden han 32 år gammel afgik ved døden .

Et nyere skrift om schweizere, der har været i udenlandsk krigstjeneste: P. de Vailliére. Honneur et fidélité. Lausanne 1940, giver ingen data udover de ovenfor citerede.

– Da her er tale om et medlem af en kendt aristokratisk familie, måtte det ligge nær at søge fastslået, om der ikke i utrykte kilder skulle findes andre oplysninger.

Burgerbibliothek i Bern har velvilligst sendt mig en fotokopi af det pågældende afsnit i en udførlig Erlach-genealogi, som findes i biblioteket, og som er udarbejdet af Karl Ludwig Stettler (1773–1858). Afsnittet er kun på 16 linier og de tilhørende noter vidner om, at også Stettler har følt sig usikker med hensyn til visse punkter. Vigtigt er det imidlertid, at han nævner 1661 som fødselsår for Johann Ludwig von

Erlach. Angivelsen 1648 forkastes af Stettler under henvisning til, at Erlachs fader og hans moder var født henholdsvis 1634 og 1638, og at året 1648 alene af denne grund må være fejlagtigt. Med hensyn til Erlachs karriere i Danmark nævner også Stettler, mærkelig nok, at han i 1678 (altså som syttenårig!) skal være udnævnt til viceadmiral. 1680 angives som dødsår.

Herefter vil det være rimeligt at gå over til danske kilder.

I Topsøe-Jensens og Emil Marquards store værk: Officerer i den dansk-norske Søetat 1660–1814 (København 1935) omtales v. Erlach i bd. I, s. 337–38, hvor der trykkes et uddrag af Niels Juels »konduiteliste«. Originalen findes i Rigsarkivet (Søkrigskancelliet nr. 561, Hemmelige Sager), og listen i sin helhed var i øvrigt blevet aftrykt langt tidligere med nogle kommentarer (Tidsskrift for Søvæsen 1861, s. 168–93).

Med denne listes tilblivelse forholdt det sig således, at General-Admiral-Lieutenant Niels Juel, Admiral og Admiralitetsraad Christian Bielcke og Holmens Admiral Henrik Span den 25. marts 1690 fik kongelig befaling om »at indgive en fuldkommen Efterretning om de nu i Tjeneste staaende Sø-Officerer indtil Lærlinger incl., deres Capacité, Conduite etc.«. Listen blev indsendt den 7. maj 1690, og ikke blot Niels Juel men også hans kolleger havde således haft lejlighed til at give bedømmelse af hver enkelt officers kvalifikationer. Det afsnit, som indeholder Niels Juels bemærkninger om Johann Ludwig von Erlach har følgende ordlyd²⁾:

»Kaptlnt. I. L. v. E., født i Staden Bergen [Bern?] i Schweiz, 28 Aar gammel, ugift.

1672 blev Page hos Hs. Maj. Dronningen. 1675 kom at fare paa Flaaden hos Adm. Jens Rodstehn paa *Anna Sophie*. 1676, 1677 foer med Gen. Adm. Tromp paa *Christianus Stus*. 1678 foer med Hr. Adm. Markvor Rodstehn paa *Trekroner*, ligesaa 1679, samt antaget i Aarstjenesten for Ltnt. efter Kongl. allernaadigst Befaling. 1680 foer ad Elben med Skibet *Guldenlew* hos afg. Peter Carsten Vleugel. 1681 foer paa *Prins Georg* hos Kapt. Reyer Pie, derfra kommanderet over paa *Anthonette* hos Kapt. Linneberg. 1683 foer med Viceadm. Gedde paa *Mercurius*. 1684, 1685, 1686 gjorde 2de Rejser ad Vestindien med Kapt. Meyer paa Skibet *Fortuna*, der i Landet værende kommanderede han en Fregat paa 14 Stk. kaldet *Charlotte Amalie*. 1687 avancerede til Kaptlnt. i Aarstjenesten. 1688 foer med Hr. Adm. Span paa *Prins Friderich*. 1689 ligesaa, dernæst gik ad England med Transporten paa *Christianus 4tus* hos Schoutbynacht von Støcken. – Er en god dygtig Officer, noksom kapabel at avanceres, naar Eders kongl. Maj. det allernaadigst behager«.

Den sidste sætning giver således Niels Juels almindelige bedømmelse af v. Erlachs karakter og fremtidsmuligheder. Af de to admiralskolleger udtalte Bielcke (23. april 1690): »De, som han har faret med, giver ham et godt Lov, at han er en god Officer, passer vel paa, hvis han bliver befalet, og er Forhaabning at faa en bedre Officer af ham med Tiden«, medens Span sagde: »Er en Schweitzer og har Forstand nok, kunde vel gøre godt, om han vilde«.

– Foruden de i konduitelisten nævnte hovedpunkter i v. Erlachs karriere, indeholder arkiverne en række andre oplysninger, hvoraf de vigtigste skal fremdrages.³⁾

v. Erlach var lærling i flåden fra 1675. I 1677 omtales, at navigationslæreren Bagge Vandal fik bevilget midler til »matematisk Tøj at bruge i Navigations-skole for Pagen Erlach« og senere til »Glober og Instrumenter udi den store Seiladskunst for Pagen Erlach, som lærer Navigation«. I marts 1679 blev der bevilget v. Erlach 40 Rd. til skibsbeklædning. Efter at han den 8. april samme år var blevet udnævnt

til »Lieutenant réformé med Lieutenants Traktement«, aflagde v. Erlach den 14. april sin ed som løjtnant og kom i tjeneste på *Trekroner*. I december 1679 blev han »væragsig« (fik ret til at bære våben) og fik udbetalt 300 Rd. til udstyr.

I 1685–86 sejlede v. Erlach på Vestindien som 1. styrmand på *Fortuna* og var udset til stedfortræder for kaptajn Jørgen Meyer, hvis denne skulle få forfald. På den sidste af de to rejser forekom imidlertid en uheldig episode, som gav anledning til retssag mod Erlach. Han havde nemlig »paa Hjemreisen fra Vestindien forladt Skibet Fortuna under Hitland⁴⁾«, da det var i stor Fare, og er først 2 Dage senere, da det var reddet af den værste Fare, atter gaaet ombord. Skønt han beraaber sig paa, at han først forlod Skibet, da Kapt. Meyer kaldte paa ham, dømtes han af Underadministrationsretten 10.3.1687 til at have den Gage forbrudt, som han skulde have havt under Rejsen«. Kongen stadfæstede dommen den 20. marts s. å.

Trods forseelsen blev v. Erlach – som i 1686 »var sat som Nummer 1 af alle Løjtnanter« – den 31. maj 1687 udnævnt til kaptajnløjtnant med en årsgage på 250 Rd.

Efter krigens slutning i 1688 forblev v. Erlach i tjenesten i overensstemmelse med Niels Juels men mod admiral Spans votum. Han gjorde tjeneste på *Prins Friderich* og derefter på *Christianus Quartus* under troppekonvoj til England.

Det kan vel tænkes, at det var episoden på *Fortuna* og den følgende retssag, som var bestemmende for de af Span og Bielcke udtalte forbehold, hvori der nok kan ses en bebrejdelse for manglende konduite. Men som sagt hindrede den afsagte dom ikke, at v. Erlach to måneder senere blev forfremmet til kaptajnløjtnant.

Om von Erlachs forhold i tiden efter konduitelistens forelæggelse vides kun meget lidt. I 1690 gjorde han som ovenfor nævnt tjeneste på *Charlotte Amalie*, men allerede den 30. marts 1691 søgte han afsked »for atter at begive sig til sin slægt«, og næste dag blev afskeden officielt bevilget. Til sine overordnede havde v. Erlach udtalt, at »hans gamle Forældre ventede ham hjem med største Forlængsel«. Men det er vel også muligt, at han var blevet ked af tjenesten og ikke regnede med, at yderligere forfremmelse ville gå glat.

Således forlod v. Erlach den dansk flåde og Danmark. Når og hvor han døde vides ikke, men det er i hvert fald klart, at det ikke var denne Johann Ludwig von Erlach, der siges at være afgået ved døden i 1680 efter at have været i fransk krigstjeneste.

Vi ved, at den unge von Erlach langt fra nåede så vidt, at han blev »viceadmiral« eller noget i den retning i dansk tjeneste; om store bedrifter i søkrigen ved Bornholm eller Rygen taler de officielle akter heller ikke. Men i hvert fald er det da kuriøst, at en landkrabbe fra Bern i det syttende århundrede tjente i Danmark under Tromp og Niels Juel, og at han førte kommandoen over et dansk skib i så fjerne farvande som de vestindiske. Det er beklageligt, at Johann Ludwig von Erlach ikke har efterladt sig optegnelser, som (hvem ved?) kunne have givet interessante oplysninger om en schweizers indtryk af den danske flåde og dens mænd.

FINN FRIIS

NOTER

1) Die Schweiz in ihren Beziehungen zu Dänemark. Beilage Nr. 4 zum Schweizerischen Konsularbulletin (2. Jahrgang nr. 1, 1. Januar 1923) s. 4. Se også samme forfatters: Dänisch-schweizerische Beziehungen in der Vergangenheit. (Anzeiger für

Schweizerische Geschichte 1916, s. 235). 2) Her citeret efter Topsøe-Jensen og Marquard, der i nogen grad har normaliseret opstilling og retskrivning. 3) Meget af det nævnte er gengivet hos Topsøe-Jensen og Marquard, som yderligere har haft adgang til det af sø- og marinehistorikeren Johan Henrik Lützwow (1747-97) og marinehistorikeren H. D. Lind (1847-1924) tidligere indsamlede materiale. 4) Shetlandsøerne. Se bl. a. Søkartet offuer øster oc vester søen prentet i *Kiøbnehaffn aff Laurentz Benedict 1568 - Udg. af Tidsskrift for Søvæsen*. Kbh. 1915, s. 256.

SPØRGSMÅL OG SVAR

I Personalhistorisk Tidsskrift 1941, side 260, beder kontorchef Grønvold om oplysninger om CHRISTINE SCHMIDT's forældre; hun var gift med *Jens Udsen Høst*, slotsforvalter på Løvenborg.

Om end det er tredive år siden, spørgsmålet blev rejst, har det måske stadig interesse at få det besvaret, og vi forsøger hermed at give et bidrag dertil:

- Christine er datter af *Jacob Schmidt* (1706-92), ritmester ved Sjællandske Kyrasser Regiment, og *Anne Marie Kurentz* (1719-25. okt. 1771), og hun anføres i det skifte (Korsør registreringsprotokol 1772-77, fol. 232), der afholdtes 28. aug. 1776 efter hendes mormoder, *Apelone* (Friis), enke efter kaptajn (Johan) Kurentz; i dette skifte nævnes hun som barn nr. 3 (efter sine to brødre) således:
Christina Smith på Kalløe - før sin nedennævnte søster
Anna Elisabeth på Møn,
(og endnu to søstre, alle ugifte).
(Kalløe måske = Kalvø, Kalø eller Vallø?).
- Jomfru Christine Smidt fra Marienborg er fadder ved dåb 23 okt. 1778 i Damsholte (kirkeborg 1743-85) af Niels Holm's, forpagter på Marienborg (1748-3. juni 1815 i Odense) og Anna Elisabeth Schmidt's (juli 1754-...?) datter Anthonette Elisabeth. Christine er øjensynlig barnets moster.
- I folketællingen for Løvenborg (Buttrup sogn, Merløse herred, Holbæk amt) 1787 figurerer Christine således:

Jens Høst	Husbond	45	1. ægteskab	} Forvalter ved Vognserup på Baroniet
Louise Smidt	Hustru	38	1. ægteskab	
Thomasine	} Børn	6		
Frederik		4		
Christine Juditha		1		

(Det bemærkes, at hun er opført under navnet Louise og ikke Christine, hvad der må være en skrivefejl; ved dåben i Tønder kirke 23. april 1750 anføres hun som *Christine*, datter af løjtnant *Schmidt*, og hun har altså ikke to fornavne som de fleste af sine søskende).

4. Madame Christine Høst, født Smit og forvalter Høstes kæreste fra Løvenborg er bæremoder ved barnedåb 25. juni 1789 i Damsholte (kirkebog 1785–99). – Barnet Matthæe Henriette Holm er også datter af Niels Holm og Anna Elisabeth Schmidt.
(Mathie (Matthæe) Holm (juni 1789–28. okt. 1858 i Odense) gift med købmand Georg Friederich Brodersen (1786 Hohenwehstedt – 22. juli 1869 i Odense) er oldeforældre til undertegnede, Ingrid, f. Geitner-Andersen).
5. I folketællingen for Buttrup sogn 1801 er de ikke fundet, men:
Ude Jacob Høst 13 og
Ludvig Mathias Høst 9
bor som »pensionister« hos sognepræsten Bolbroe. Det må da formodes at være hendes sønner, og den yngste er sandsynligvis hr. Grønvolds oldefader.
6. *Jacob Schmidt* står naturligvis i Hirsch: Danske og norske officerer 1648–1814.
7. *Johan Curentz*, søn af Georg Kurentz og Anna . . . ? . . .
(P. T. 1883, side 305; Enkekassen G-203 og Hirsch).
8. *Anna Maria Kurentz* er som nævnt datter af Johan Curentz (Kurentz) (1685–1768) og Apellone Friis (1697–1776), og Apellone var datter af Capitain Lieutenant Axel Friis (P. T. 1883, s. 305).
9. Ifølge brev af 6. maj 1970, som vi har modtaget fra Hærens Arkiv, er der kun én kaptajnløjtnant Axel Friis (n. 1666, levede endnu 1713), der kan komme på tale som fader til Apellone, nemlig en søn af Sivert Friis (rødt eger) til Trinderup og Ane Galt Knudsdatter – og derfra går vi gennem Dansk Adels Aarbog ad kognatiske linier over i de tidlige danske og europæiske fyrsteslægter, hvad der jo ikke er noget særsyn. (P. T. 1924, s. 241, og Norsk Tidsskr. for Genealogi, 1926, s. 261 ff. og 438 ff.).

Det er, hvad vi mener at vide om Christina Schmidt's oprindelse, men bekræftelse gennem andre kilder – hvis de findes – vil give øget sikkerhed.

Vi har ikke fundet:

- Ritmester Jacob Schmidts (1706–92) forældre.
- Georg Kurentz' og hans kone Anna . . . ? . . .s oprindelse.
- Axel Friis' hustru.
- Marienburg-forpagteren Niels Holm's (1748–1815) fødsel og oprindelse.

Klampenborg, Drachmannsvej 2 A.

INGRID OG OLAF KONGSTAD RYOM

Søges: Fødested og herkomst for Birthe Maria Larsdatter Scherring, der 28/8 1782 i Vallø stifts kirke blev viet til Fr. Jensen Find, værtshusmand på Vallø. Hun er født o. 1752 og død 23/9 1814 som enke i Vallø stiftsamenighed og havde hos sig som kokkepige sin ugifte søster Dorothea Scherring, der 1815 rejste til Beldringe på Falster.

K. MONRAD,

fhv. assistent, 2100 Willemoesgade 54^b, København Ø.

ANMELDELSER

Pierre Durye: La généalogie. Paris (Presses Universitaires de France). 1971. 128 sider. 3. udgave (1. udgave 1961). Pris: NF 3,70 (ca. 7,75 kr.). (Collection Que sais-je? Bind nr. 917).

Forfatteren (chefkonservator ved Archives Nationales) siger i indledningen, at siden det 18. århundrede har de franske filosoffer kæmpet for individualismen, men dette har medført, at enhver franskmand siden da i god tro har ment, at man anfægtede dogmet om lighed ved at interessere sig for sin oprindelse, familiemæssigt eller socialt. Denne indstilling har medført, at genealogien er kommet i miskredit og dermed i forfald i Frankrig. Dog er denne tilstand nu ved at ændres, og forfatteren ønsker med sin bog at bidrage dertil.

Det første af bogens fire hovedafsnit handler om genealogiens oprindelse og udvikling. Det begynder med 1. mosebog og ender med omtale af værker, der er offentliggjort inden for de sidste 10 år, naturligvis med hovedvægten på franske forhold. Det, som Durye betegner som den genealogiske revolution, og som i Tyskland markeres af publikationen af Lorenz' lærebog i 1898, begynder først i Frankrig i fyrrerne i dette århundrede med offentliggørelsen af en række teoretiske værker, som i de næste to årtier følges af publikationen af de praktiske resultater af genealogiske undersøgelser, hvilket alt sammen har bevirket, at genealogien nu påny er ved at blive anerkendt i Frankrig.

Udtømmende kan en sådan oversigt naturligvis aldrig blive. Om danske forhold findes kun nævnt, at blandt de bedste teoretikere i Skandinavien findes »le Danois« (danskere) Albert Fabritius og Haraldhatt, som i 1943 offentliggjorde *sin* Haandbog i Slacpfsforskning (!). Trykfejl af denne slags hører dog til undtagelserne og er på ingen måde udtryk for bogens standard i øvrigt.

Genealogiens nytte er titlen på det andet hovedafsnit, som udgør omtrent en femtedel af bogen. Heri omtales genealogiens betydning for biologi og genetik, medicin, demografi, historie og socialhistorie. Af særlig interesse er forfatterens bemærkninger om demografi og socialhistorie.

Under afsnittet om demografi omtales Louis Henrys arbejder, og der henvises til hans vejledning i rekonstitution af alle familier inden for et afgrænset område til brug for demografiske undersøgelser over befolkningens frugtbarhed m. m. Sådanne undersøgelser benytter helt klart genealogiske arbejdsmetoder.

Det fremhæves under omtalen af socialhistorie, at det er nødvendigt at studere alle befolkningsgrupper, og forskellige nyere franske undersøgelser refereres, hvor hele sociale grupper er undersøgt genealogisk med henblik på deres oprindelse. Sådanne undersøgelser burde også her i landet kunne tiltrække genealogernes opmærksomhed.

Herefter beskrives under titlen praktisk genealogi de forskellige genealogiske

fremstillingsformer. Det er værd at lægge mærke til, at konsangvinitetstavlen (tableau de parenté) får udførlig omtale, og der gengives et brudstykke af en sådan tavle. Det synes dog, som forfatteren opfatter konsangvinitetstavlen som en anetavle plus en række af hinanden uafhængige efterslægtstavler i stedet for at centrere fremstillingen omkring en proband og sætte de forskellige grupper af slægtninge i relation til ham.

Det sidste hovedafsnit i bogen om undersøgelse af kilderne drejer sig om fremgangsmåden ved genealogiske undersøgelser. Der gennemgås praktiske eksempler fra udforskningen af »almindelige« menneskers slægt. I dette afsnit gives også en del oplysninger om genealogiske undersøgelser vedrørende personer fra de tidligere franske kolonier.

Endelig findes seks sider om genealogiske undersøgelser uden for Frankrig. For en række lande nævnes de vigtigste arkiver og genealogiske foreninger. Norge og Sverige er med her, men Danmark mangler!

Teksten indeholder talrige litteraturhenvisninger, og bogen slutter med en summarisk bibliografi på en enkelt side.

Bogen vil kunne tjene som en første orientering for den, som kunne tænke sig at gå i gang med at udforske sine franske aner, men til at danne grundlag for det rent praktiske arbejde egner den sig ikke, bl. a. fordi adresser på de omtalte arkiver mangler. Herudover giver bogen et interessant billede af genealogiens stilling i Frankrig i dag. Endelig er den af værdi på grund af de særlige synspunkter, der anlægges på genealogiens betydning (for demografi, socialhistorie m. m.).

K. ALBERTSEN

M. Hoffmann, A. Köbele og R. Wetekam: Von der Kirchenbuchverkartung zum Ortssippenbuch. Limburg a. d. Lahn (C. A. Starke Verlag). 1957. Genoptrykt 1971. 55 sider. (Aktuelle Themen zur Genealogie, hæfte 2). Pris DM 3,30 (ca. 10,10 kr.).

Kirchenbuchverkartung betyder udskrivning af indholdet af kirkebøger på kartotekskort, og en Ortssippenbuch betegner en bog, der indeholder genealogiske oplysninger om *alle* et sogns beboere gennem et vist tidsrum. Det er *ikke* en sognehistorie af den art, vi kender her i landet.

Bogen er udgivet af Deutsche Arbeitsgemeinschaft genealogischer Verbände, som publicerer en række Ortssippenbücher, og den skal tjene som vejledning i udførelsen af det praktiske arbejde fra påbegyndelsen af udskrivningen af kirkebøgerne til bogen foreligger færdigtrykt.

Der gives en omhyggelig vejledning i, hvordan indholdet af kirkebogen overføres på kartotekskort, hvordan kortene derefter sorteres, og oplysningerne på dem indføres på familieskemaer hvert omfattende et ægtepar og deres børn. Endelig beskrives, hvorledes den genealogiske sammenhæng etableres mellem de enkelte familier. De beskrevne arbejdsmetoder hviler på udformningen af de tyske kirkebøger, hvis oplysninger er betydeligt mere righoldige end de danske. Der tilstræbes en fuldstændig udnyttelse af alle kirkebøgernes oplysninger, men der inddrages kun i ringe omfang oplysninger fra andre kilder.

Det er værd at lægge mærke til, at forfatterne fraråder at udfylde familieskemaerne direkte på grundlag af kirkebogen (undtagen i enkelte tilfælde og aldrig i områder, hvor befolkningen ikke har faste slægtsnavne), men fastholder fremgangs-

måden med udfyldelse af kartotekskort. Det kan ikke lade sig gøre at skyde genvej.

Efter at denne del af arbejdet er tilendebragt, opdeles familierne i fire grupper, nemlig, de fastboende, de fremmede familier på stedet, de nytillflyttede og de ube- kendte (dvs. ikke benævnte personer). Der er ikke nogen skarp grænse mellem de tre første grupper, og det synes ikke rimeligt at opretholde denne adskillelse. Op- stillingsprincipper diskuteres ikke, men stoffet ordnes inden for hver af de tre først- nævnte grupper efter familienavn, altså i slægter i trationel genealogisk forstand.

En sådan sammenstilling af familier i deres genealogiske sammenhæng er først beskrevet af antropologen Scheidts medarbejder I. Roethig i 1927. Metoden er også beskrevet af M. Fleury og L. Henry, som betegner den som *familierekonstitution* (se henvisninger i artiklen »Befolkningsgenealogi« i *Personalhistorisk Tidsskrift* 89. (15. rk., bd. 3). 81–98.1969).

Et afsnit om fremgangsmåden i områder uden faste slægtsnavne hos befolknin- gen (patronymisk navngivning som i tidligere tid her i landet) giver ikke meget hjælp for den, der møder dette problem. Kapitlet synes at være en forkortet gen- givelse af en tilsvarende vejledning fra 1937, som i mere detaljeret form findes hos af D. Thomsen (i P. Ingwersen (udg.): *Methodisches Handbuch für Heimatkunde*. Schleswig, 1954, side 179–185).

Ortssippenbücher er ikke blot af genealogisk og lokalhistorisk interesse, men har også betydning for bl. a. den historiske demografi. J. Knodel har således benyt- tet en tysk Ortssippenbuch som grundlag for en undersøgelse af frugtbarhed og dødelighed i det 19. århundrede (*Population Studies*. 22.297–318.1968).

Bogens anvisninger kan ikke umiddelbart overføres til danske forhold, men den vil være af interesse for enhver, der kunne tænke sig at påbegynde lignende arbejder i Danmark.

K. ALBERTSEN

Sven Houmøller: Biografiske Tidsskriftsartikler. 1971. Bibliotekscentralen. 144 s.

Med opslagsværket *Biografiske Tidsskriftsartikler* har afdelingsbibliotekar Sven Hou- møller skabt et uomgængeligt hjælpemiddel for alle, der ønsker at benytte den store skat af biografiske artikler, der gemmer sig i tidsskriftlitteraturen. Værket omfatter register til »Danske blandede Tidsskrifter« (1855–1912) og »Dansk Tids- skriftindeks« (1915–49), dækker således næsten 100 år og medtager alle artikler, som udgiveren har formodet indeholder stof af personalhistorisk værdi fortolket i videste forstand. Det begrænser sig således ikke til dansk personalhistoriske, ja ikke engang til den jordiske, idet også »personer« som Odin og Thor figurerer i registeret. Fra de forskellige navne henvises med et enkelt tal til den årgang af Danske blandede Tidsskrifter eller Dansk Tidsskriftindeks, hvor selve artiklens titel og hjemsted skal findes; det benyttes således bedst på et bibliotek, men ved hjem- mebrug kan det dog give en første orientering, om der overhovedet findes artikler om den person, man arbejder med. Hvor mange artikler, der ialt er registreret, er svært at afgøre, men formentlig ligger tallet omkring 22.000! Et imponerende ar- bejde, for hvis fremkomst alle personalhistorikere bør være taknemmelige, og så må man bære over med, at de uundgåelige trykfejl efterhånden afslører sig ved brugen.

HANS H. WORSØE

Oversigt over arkivalier vedrørende borgerskaber og næringstilladelser i Landsarkivet for Nørrejylland. Udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland, 1971. 54 s. Kr. 10,00 + moms.

For nylig udsendte Landsarkivet for Sjælland to bind registraturer over Lavsarkivalier fra København og Sjælland (se Pers. hist. Tidsskrift, 15. rk. 5, 1971, s. 230). Nu har Landsarkivet for Nørrejylland udgivet en registratur over et materiale, der kan give personalhistoriske oplysninger af lignende art: *Arkivalier vedrørende borgerskaber og næringstilladelser*. Registraturen, der er udarbejdet af arkivar Helle Linde, er et nyttigt hjælpemiddel, når man ønsker at gå ud over de egentlige, såkaldte borgerskabsprotokoller, der vel kendes fra mange købstæder, men ofte er ufuldstændige eller kun delvis bevaret. Gennem denne registratur får man tillige henvisninger til borgerskabssagerne i rådstueprotokoller, justitsprotokoller, næringsprotokoller, firmaregistre og handelsregistre samt hvad der evt. måtte være af supplerende materiale; det sidste vil vel ofte være af mindre interesse, men det kan dog udfylde lakuner i det førnævnte materiale. Ikke blot materialet fra købstæderne er medtaget, opstillet alfabetisk efter købstæder, men også det mere spredte og tilfældige materiale fra landdistrikterne, opstillet alfabetisk efter herreder. Størsteparten af materialet fra landdistrikterne er fra tiden efter næringsloven af 1857, mens materialet fra købstædernes i flere tilfælde går tilbage til 1500-årene. For landdistrikterne medtager oversigten dog desværre ikke det i flere tilfælde værdifulde materiale i amtsarkiverne. Ved hjælp af denne oversigt kan personalhistorikeren hurtigt orientere sig i det spredte borgerskabsmateriale, der ofte giver oplysninger ikke blot om dato for borgerskab og om fag, men også om personers alder, familieforhold, fødested m. m.

OLE DEGN

Godsarkiver I ryttergodserne. Arkivregistraturer 3. Udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland, 1971. 6 + 89 s. Kr. 10,00 + moms.

Med registraturen over *Godsarkiver I ryttergodserne*, udarbejdet af arkivar Paul Rasmussen, har Landsarkivet i Viborg gjort forsøg med en ny form for arkivregistratur. Ryttergodset i Jylland omfattede de mange gårde, der fra 1670 var udlagt til underhold for hærens ryttere. Det udgjorde oprindeligt fem rytterdistrikter: det nordjyske, det vestjyske, Dronningborg, Skanderborg og Koldinghus, senere tre, med navn som de sidstnævnte, indtil det i 1765-67 blev solgt på auktioner. Ryttergodsernes arkiver, omfattende bl. a. sessionsprotokoller, skifteprotokoller, fæsteprotokoller, jordebøger og korrespondancesager, er af stor værdi for flere sider af historien. Det kan nu for en del udnyttes i detaljer, idet Landsarkivets registratur ikke blot rummer korte historiske indledninger om ryttergodserne og deres administrative forhold og en egentlig registratur over de enkelte pakker, men også som noget nyt, minutøse sag- og stednavneregistre til en del af materialet. Det drejer sig om sagsregistre til sessionsprotokollerne og korrespondancesagerne og stedregistre til sessionsprotokollerne fra Skanderborg og Koldinghus rytterdistrikter 1680-1716 og sagregister til sessionsprotokoller og korrespondancesager fra Koldinghus rytterdistrikt 1717-65. For personalhistorikeren er vel især stedregistrene af interesse; men registrene vil være af stor værdi for flere formål, og man må ønske, at der bliver lejlighed til at udstrække det ganske vist meget tidkrævende registreringsarbejde også til arkiverne fra de andre rytterdistrikter.

OLE DEGN

Ole Degn: Livet i Ribe 1560–1700 i samtidiges optegnelser. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie: nr. 25. Universitetsforlaget i Aarhus 1971.

Ribe har alle dage indtaget en særstilling blandt de danske købstæder, og en bog som den foreliggende lod sig ikke fremstille om nogen anden dansk provinsby. Den bygger på optegnelser af næsten 40 personer fra Ribe eller med tilknytning til byen fra så begrænset et tidsrum som 1560–1700. Alene disse tal kan vel siges at demonstrere, at ideen med en sammenlignende og vel bearbejdet udgave af dette stof er rigtig.

Bogens første 48 sider rummer en både interessant og velskrevet gennemgang af optegnelsernes kilder, form og stof; på de følgende 49 sider præsenteres de enkelte forfattere én for én, og derefter følger på godt 100 sider bogens hovedstykke, selve optegnelserne. Endelig er der ca. 50 sider med kildehenvisninger, noter, oplysninger og registre.

Forfatteren har tydeligt gjort sig umage med at gøre bogen tilgængelig for en bred kreds, f. eks. ved oversættelse af latinske tekster. Der gemmer sig også en del interessant kulturhistorisk stof i optegnelserne – udmærket sammenfattet i indledningen i et afsnit om optegnelsernes stof; men mange er dog i denne henseende magre, og hovedinteressen samler sig om det personalhistoriske materiale. Allerede et udpluk af forfatternes navne vil uvægerligt fange personalhistorikerens opmærksomhed: Borch, Hegelund, Klyne, Monrad, Svaning, Terpager, Vedel, Ægidiussen. Han vil også med stor interesse studere indledningens afsnit om optegnelsernes form og sprog og om optegnelsernes og traditionens troværighed, ganske specielt vel bemærkningerne om de personalhistoriske og selvbiografiske optegnelser (s. 21–22), hvor forf. påviser, hvor tidligt denne litterære genre blev anvendt i Ribe, måske takket være byens stærke udlandsforbindelser. Set ud fra et metodisk synspunkt er disse afsnit absolut gavnlige læsning.

En del af optegnelserne har været trykt før, og man kan til tider undre sig lidt over, hvorfor forf. i ét tilfælde nøjes med en henvisning til tidligere trykket og i et andet genoptrykker en let tilgængelig tekst. For et centralt stofs vedkommende, nemlig biskop Peder Jensen Hegelunds meget omfangsrige almanakoptegnelser, henvises til en kommende udgave. Det er storartet, at vi her har noget at glæde os til, men man synes godt, at denne bog kunne have medtaget en smagsprøve. Johan Monrads selvbiografiske notater fra Ribe er heldigvis med, selv om hans selvbiografi har været trykt et par gange før – det er den slags litteratur, man kan ty til, når livet er blevet én surt; gad se den, der kan undgå at smittes af hans livsglæde.

Blandt de første optegnelser er nogle anonyme notater fra Ribe skattekort 1545–69 og 1570–94 (det er for resten ingensteds oplyst, hvor disse bøger skal søges, men det er naturligvis i rådstuearkivet i det nørrejske landsarkiv). Den ældste indeholder alene nogle oplysninger om kornpriser fra forskellige år, men det, at forf. har taget den med, kan godt give anledning til visse overvejelser hos læseren, nemlig om muligheden for at tegne et billede af bylivet i Ribe (og andetsteds) bygget op på *kilder* i stedet for *beretninger* (eller måske begge dele). I alle tilfælde er der nok af købstadshistorisk kildemateriale, som venter på at blive publiceret.

En bog med så stort et stof, så mange navne og tal, kan ikke blive fejlfri. Professor Peter Skautrup har i en udførligere anmeldelse i SPROG OG KULTUR bd. 27 påvist en række læsefejl og andre fejltagelser, og enkelte ting kunne nok føjes til.

Men der er grænser for, hvor høje mål man kan sætte sig, hvis manuskriptet skal nå frem til trykpressen. Alt taget i betragtning vil jeg ikke tage i betænkning at karakterisere denne bog som et solidt og meget fortjenstfuldt arbejde.

PAUL G. ØRBERG

Gunnar Sandfeld: Komedianter og skuespillere. Nyt nordisk forlag – Arnold Busck, 1971, 400 s. Kr. 131,10.

Med bogen »Komedianter og skuespillere«, der bærer undertitlen »Dansk teaterliv uden for hovedstaden o. 1790–o. 1870« har lektor Gunnar Sandfeld, Struer, afrundet sit interessante forfatterskab om danske provinsteatre, og der kan derfor være anledning til indledningsvis at nævne de tidligere værker, især da disse ikke har været omtalt her i tidsskriftet.

Forfatterskabet tog sin begyndelse i slutningen af 1950'erne med to fremragende lokalhistoriske bøger om Struer, og i 1962 kom den første teaterbog »Thalia i provinsen. Dansk provinsteater 1870–1920«, der ligesom det nu foreliggende værk rummer et væld af personalhistoriske oplysninger om skuespillere og andre teaterfolk. Efter en afstikker til stumfilmen med bogen »Den stumme scene« fra 1966 vendte forfatteren i 1968 efter opfordring af Selskabet for dansk Teaterhistorie tilbage til scenekunsten med en ny og revideret udgave af »Thalia i provinsen«, som i 1969 blev fulgt op af »Teaterkunst på små scener. Mellem to verdenskrige«. Der manglede således nu kun en afløser af Robert Neiiendams lille bog »De farende folk« før forfatteren havde givet en samlet historisk skildring af dansk provinsteaters historie fra dets opståen sidst i 1700-tallet og frem til 2. verdenskrig. Med den foreliggende bog er ringen sluttet.

»Komedianter og skuespillere« er en bog med mange kvaliteter, hvad de teaterkyndige anmeldere også har været enige om at fremhæve, således f. eks. Henrik Neiiendam (»Weekendavisen« 25. 2. 72), og det er en bog, der har bud langt ud over teaterspecialisternes kreds. Den lokalhistorisk interesserede vil kunne finde nyt stof om netop sin by, og den, der blot har den mindste personalhistoriske interesse, vil ikke undgå at blive fængslet af det brogede persongalleri. Hertil kommer, at bogen er så velskrevet, at den simpelthen kan læses som god underholdning. Fra den spændende beretning om den fynske adel og de fynske borgeres teaterkappestrid i Odense sidst i 1700-tallet føres læseren over Helsingør og Næstved videre rundt i hele landet med tyske selskaber, kongelige kunstnere og lokale dramatiske selskaber. Også de folkelige fornøjelser og diletantkomedien får sine kapitler, Heiberg-turneen i 1833 skildres udførligt, H. W. Lange får sit særlige afsnit og det samme gælder M. W. Bruns teater i Odense. Også skuespillernes ofte trange kår skildres, teaterdriften og repertoiret ligeledes. Kort sagt: hele teatrets brogede verden.

Som tidligere nævnt er stoffet rigt på personalhistoriske oplysninger, som hidtil har været ukendte eller i det mindste godt gemt væk. Her har forfatteren haft store vanskeligheder at slås med, bl. a. fordi skuespillerne ofte kun findes anført som hr. eller frk./fru samt efternavn (se note s. 91), men som regel er det lykkedes at identificere dem, og om mange af dem kan man læse hele små biografier. Dette er så meget mere værdifuldt, som de fleste forgæves søges i Dansk Biografisk Leksikon, både danske provinskunstnere og tyske teaterdirektører. Dette gælder f. eks.

Helene Hammer, der greb afgørende ind i H. C. Andersens skæbne, og (måske mere overraskende) den betydelige teaterkritiker, overgeneralens fader, lægen Christian Jacob Theophilus de Meza, hvis kritik Sandfeld sammenligner med Lessings.

Noterne til bogen er klart og overskueligt stillet op efter de enkelte kildegrupper, således at man let kan danne sig et overblik over f. eks. benyttede brevsamlinger, memoirer o. lign. Her må det imidlertid overraske, at en så trænet lokalhistoriker som Sandfeld ikke har fundet anledning til overhovedet at benytte materiale fra landsarkiverne vest for Storebælt, men herom nedenfor. Denne systematiske opstilling kan gøre det vanskeligt at finde frem til de benyttede kilder, når man skal verificere en enkelt konkret oplysning. Lad os som eksempel tage den opsigtsvækkende sag om den tyske skuespiller *Johan Henrich Rudolf Fourneau* (således stavede han selv sit efternavn), der døde 25. marts 1799 i Ringkøbing, og som efter Sandfelds oplysninger dér havde drevet en ikke helt ringe teatervirksomhed på dansk. Det originale kildegrundlag hertil er det trods ihærdig søgen ikke lykkedes anmelderen at finde i noterne, men til gengæld giver materiale på Landsarkivet i Viborg oplysninger, der på væsentlige punkter reviderer og supplerer »de desværre meget sparsommelige oplysninger, der foreligger om dette ikke uinteressante fænomen« (Sandfeld s. 71).

Skiftet efter Fourneau findes indført i Ringkøbing byfogeds skifteprotokol, og det fremgår heraf, at den 26. marts 1799 forsegledes »hvad den i borger Springuths hus nu afdøde fremmede rejsende, navnlig Fourneau, her måtte have efterladt; denne afdøde har været her i byen en månedstid omtrent og kom hertil med hr. Reitzenstein fra Ribe, som her opførte skuespil, hvortil også Fourneau var brugt«. Derefter følger registreringen af hans fattige ejendele, hvorunder nævnes »en del breve og papirer ,altsammen tysk«. Af de forhåndenværende passer og attester fremgik det yderligere, at han var født 1768 i Berlin, hvor hans fader Johan Peter Fourneau var billedhugger, og hvor han selv havde virket som skuespiller ved teatret. Nu er det så heldigt, at de i skifteprotokollen nævnte breve og papirer også er bevaret, og ved hjælp af dem kan hans færden som medlem af forskellige skuespillertruppe i Nordtyskland følges. Mest interessant er nok to breve fra Reitzenstein. Det første er fra jan. 1795, hvor Fourneau er skuespiller ved det Küblerske selskab i Rostock. Det hedder heri »Und wenn Sie einmal kein Angaschemang (!) haben, so besuchen Sie mich, wo ich auch bin, so werden Sie mir allemal willkommen und angenehm sein«. I det sidste brev, som Fourneau modtog 4. marts 1799, altså tre uger før han døde, er tonen noget anderledes. Det lyder i sin helhed: »Sie haben mir sagen lassen, ich soll Ihnen Ihr Wochenlohn schicken; haben Sie schon eine Aussicht, dass Sie leben können, so soll es mir sehr lieb sein, haben Sie aber keine, so war es nicht so gemeint, dass ich Sie von der Stund an verstosse, da Sie aber vor das Theater ganz untauglich sind, und Sie sich keine Mühe geben, und keine gute Ermahnung annehmen, Ihre vorige Gesundheit wieder zu erlangen, so rate ich Ihnen wie ehe wie lieber nach einer Posten umzusehen, der Sie in Stillsitzen Brot gibt. Reitzenstein«.

Fourneau synes at have villet lytte til dette råd, for i det sidste aktstykke, der er bevaret fra hans hånd, en bønsskrivelse til byens borgere om økonomisk hjælp, dateret Ringkøbing den 9. marts 1799, skriver han, at han agter sig til Varde, hvor han håber at erhverve sit brød ved undervisning i fransk og tysk.

Dette blot som en antydning af, hvad Landsarkivernes materiale kan rumme.

HANS H. WORSØE

Niels Friis: *Orgelbygning i Danmark. Renæssance, barok og rokoko*. Anden gennemsete og forøgede udgave. Dan Fog, Kbhv., 160 s., ill., kr. 69,00.

Redaktør Niels Friis' bog fra 1949 om orgelbygning i Danmark har længe været udsolgt, og det er derfor glædeligt, at et nyt og revideret oplag har set dagens lys. Bogen kan på ingen måde karakteriseres som et personalhistorisk værk, men er et værdifuldt konglomerat af musik-, kultur- og kunsthåndværkshistorie. Når den alligevel skal omtales her, skyldes det, at den også tegner interessante billeder af orgelbyggerne og i det nye oplag bringer adskilligt nyt om nogle af de store navne som Hans Brebus, Johan Lorentz, Johan og Peter Petersen Botzen samt Lambert Daniel Kastens.

HANS H. WORSØE

FAMILIEHISTORIE – SLESVIG-HOLSTEN

Rendsburger Heimatkundliches Jahrbuch 1971 indeholder, som sine forgængere, en række personalhistoriske oplysninger, hvoraf kan fremhæves:

»Zur Geschichte der Familie Pelli (Pelly) in Rendsburg« af Walter Bogsch (side 33–57), der omhandler efterkommere af Petrus Pelli, død 1675, fader til de kendte bygmestre Pelli (Rendsborg, Garnisons Kirke, København m. m.).

»Die Familie Vent in Schleswig-Holstein in drei Jahrhunderten« af Fritz Thomsen (side 95–115). Heri gennemgås 3 familielinier: lærerne, præsterne og officererne Vent, men desuden dele af familierne *Struck*, *Bentzen* og *Lempelius*.

En ejendommelig livshistorie kan læses side 104–05: *Cecilie Vent* (1906–) af en belgisk gren, datter af generalmajor *Gustave Vent*, selv særdeles aktiv i modstandsbevægelsen, arresteret af Gestapo og højt dekoreret efter krigen, tog sig efter befrielsen af fanger og krigsforbrydere, og traf herunder den til 12 års fængsel dømte tyske general *Alexander von Falkenhausen* (1878–1966) og indgik ægteskab med ham 1960.

Endelig findes side 141–159 en af Hans Staack udarbejdet oversigt over digteren *Friedrich Peters'* (1890–1962) aner, gående 8 generationer bagud (256 aner) men dog ikke komplet. Her findes navne som *Struwe*, *Fey*, *Lamp*, *Röschmann*, *Sell*, *Stahl*, *Voss*, *Stieper* m. fl.

Arbogen, der lejlighedsvis bringer navneregistre, normalt for 10 år af gangen, findes på Det kongelige Bibliotek og Landsarkivet i Åbenrå.

E. WIGELSEN BRUUN

Frederick J. Marker: Hans Christian Andersen and the Romantic Theatre. University of Toronto Press. 1971. 226 s. ill.

Prof. Frederick J. Marker's lærde bog er ikke et personalhistorisk, men et rent teaterhistorisk arbejde. Da den imidlertid er sendt til anmeldelse i vort tidsskrift, og da den er en førstehåndsstudie over et dansk emne af en fremmed forsker, der under længere ophold i København har tilbunds udnyttet hele den foreliggende trykte litteratur og et stort og vigtigt utrykt materiale, skal der gives en kort omtale af *Hans Christian Andersen and the Romantic Theatre*. H. C. Andersens skuespil er gennemgående ikke højt estimerede, og en egentlig teaterhistorisk undersøgelse med dem som udgangspunkt er aldrig foretaget. Forf. går med rette ud fra,

at en digter, hvis stykker også er opført i vore nabolande, og som for enkeltes vedkommende kan opvise anelige trecifrede opførelsestal, ikke kan have været så ueffen som dramatiker, som han har ord for. Han skildrer kort Andersens teaterår 1820–22, der naturligvis gav ham forkundskaber og indsigt i en grad, som de fleste af hans fagfæller måtte savne, fremhæver de rige erfaringer han høstede ved hyppige besøg i kontinentets førende teatre, citerer hans ytringer om skuespilkunst og gennemgår rækken af hans scenearbejder. Bogens hovedinteresse ligger imidlertid i påvisningen af, hvorledes et teater teknisk fungerede på H. C. Andersens tid; hvad vi ved om opførelsespraksis, når det gælder hans stykker. Tre store kapitler skildrer dekorationsvæsen og maskineri; kostumer; prøver og forestillinger; der afsluttes med et kortere om sceneinstruktion. Undersøgelsen gælder Det kgl. Teater; om tilsvarende forhold på Casino, hvor digteren oplevede nogle af sine største succes'er med sine tre eventyrkomedier, vides der åbenbart så godt som intet.

Man fortsatte i virkeligheden uden større fornyelser fremgangsmåden fra Det 18. århundredes teater. Antallet af dekorationer var yderst sparsomt, derfor anvendtes de samme igen og igen i de forskelligste stykker, varierede ved hjælp af sætstykker. På dragterne ofredes der adskilligt mere; de var pragtfulde, men komplet stilløse. Antallet af prøver var normalt forbausende ringe, indstuderingen af roller foregik hjemme, og spillestilen adskiller sig helt fra den kommende naturalismes. Problemet: sceneinstruktion bliver først aktuelt i slutningen af 1850'erne, hvor det drøftedes med indlæg for og imod. Forf. har fremdraget et stort nyt arkivalisk materiale både på Rigsarkivet og på Det kgl. Teater. Til en række af H. C. Andersens stykker offentliggøres for første gang planerne for opstillingen af dekorationer og sætstykker, ligesom en række kostumbillederne, hvoraf det store sæt til operaen *Ravnen* er publiceret første gang af prof. Marker selv, viser (med behørig kommentar), hvorledes de optrædende var klædt på. Bogen er altså ikke blot et bidrag til H. C. Andersen-litteraturen, men fuldt så meget til Det kgl. Teaters historie.

H. TOPSØE-JENSEN

Poul Andersen: Kaperkaptajn Ole Andersens efterkommere. Dupl. Odense 1971, 60 s. + 1 tavle, kr. 15,00 hos forf.

Slægtens stamfader, Anders Olsson Stenberg, boede i Bohus len, men sønnen Ole Andersen (1781–1858) søgte til Danmark, hvor han fra 1807 optræder som kaperkaptajn. Hovedparten af efterkommerne er danske, men både i England, USA, Afrika og New Zealand findes idag efterkommere. Ialt omfatter efterslægten 59 mandlige og 52 kvindelige personer. En statistik viser, at de hovedsageligt har været beskæftiget i liberale erhverv. Bogen udmærker sig ved indgående levnedsskildringer i de ældre generationer skrevet med en sober objektivitet uden trang til at forgyldte slægtens medlemmer. Det er således karakteristisk, at en gloriøs familietradition anføres med bemærkningen, at indtil der bliver tid til at undersøge den nærmere, må den stå for mytens regning.

Iøvrigt er det morsomt at se, hvorledes de dupliserede slægtsbøger efterhånden bliver pænere. I »Ole Andersens efterkommere« er der en glimrende helsides illustration, og ved anvendelse af forskellige skrivemaskinetyper og varierende linjeafstand er der opnået et meget tiltalende resultat selvom formatet er A4.

HANS H. WORSØE

Johanne Marie Worsøe: Fra Bestemor Heibergs tid, Trondhjem 1971, 111 s.

Som titlen antyder er det foreliggende skrift nærmest at karakterisere som en samling minder centreret om en væsentlig person i slægten, distriktslæge Jacob Andreas Heibergs hustru Marie Nicoline Andrea Lund (1845–1929). Begge tilhørte gamle slægter fra Sogn i Norge, men i begges familier findes tilknytningspunkter til danske slægter, således stammede Heibergs morfar, boghandler Jacob Andersen (1752–1812) fra Haderslev. Af de i bogen forekommende slægtsnavne kan nævnes Munthe, Kaas, Lem og Mechlenborg. Den charmerende lille bog tegner et smukt billede af livet i norske embedsmandskredse på Griegs tid, men er desværre kun fremstillet i et meget lille oplag.

HANS H. WORSØE

Grethe Heltberg: Vi. Erindringer III. 175 s. 1970. Wøldike.

Med tredje bind – »Vi« – har Grethe Heltberg afsluttet sine smukke og værdifulde erindringer. Bogen skildrer de første 11 år (1934–45) af hendes ægteskab med den begavede, alt for tidligt afdøde filolog og skolemand Niels Heltberg. Baggrunden – men kun baggrunden – er de beklemmende og urolige år før verdenskrig II og selve krigen frem til befrielsen 1945. Men den ydre verden og dens begivenheder spiller kun en meget begrænset rolle. Hovedsagen er beretningen om to mennesker og deres lykkelige ægteskab, om hverdagens store glæder og store sorger. »Vi« tegner et værdifuldt selvportræt, men bogens hovedskikkelse er den rolige, støtte, lidt satiriske, men hjertevarme Niels Heltberg, en fremragende akademisk type på de mange, hvem vanskelige tider hindrede i at nå den position, som deres evner berettigede dem til; man mærker, hvorledes den tragiske sygdom, rystesygge, som blev hans død, langsomt får mere og mere magt. Der er over bogen en dyb og kærlig menneskelig varme, som man just ikke er forvænt med at møde i vor barbariske tid.

H. TOPSØE-JENSEN

Ole Bjørn Kraft: En konservativ politikers erindringer 1926–45. Gyldendal 1971. 293 sider. Kr. 69,00.

I 1958 udsendte Kraft under titlen »Ung mand undervejs« første del af sine erindringer. Den nu 78-årige fhv. forsvars- og udenrigsminister giver i anden del et tilbageblik over dansk politik fra 1926, da konservatismen i Århus indvalgte ham i folketinget og til den dag, da befrielsesbudskabet lød.

Der har nok været en tilbøjelighed til – også blandt hans politiske meningsfæller – at nedvurdere Kraft. Hans ærlighed er næppe blevet anfægtet, men den devise, der har været mottoet for hans politiske gerning: Gud, konge og fædreland, anses nok for et flertal af befolkningen for mildt sagt lidt altmodisch, især når den fremføres så ofte og med den patos, der er Krafts.

Dette erindringsbind må imidlertid gøre et stærkt indtryk på således tænkende. Der er selvsagt tale om en subjektiv vurdering af dansk politik i næsten 20 år, og

begivenhederne er anskuet ud fra en konservativ livsholdning. Men bogen bærer præg af nøgternhed og et ærligt forsøg på at være objektiv. I centrum af skildringerne står dansk forsvars- og forfatningspolitik og besættelsestidens problemer, men hvilket emne der end tages op, står det læseren klart, at Krafts ønske med denne bog også har været at give et billede af, hvad konservatismen stod for i disse to tiår.

Efter at have læst erindringerne forstår man, at det konservative folkeparti i så lang en periode gav Kraft en central plads i partiets ledelse. I en svær tid var han partiets myndige og fremsynede leder, der tog skyldigt hensyn til opfattelser og vurderinger, som divergerede fra hans egne. At han var blandt Christmas Møllers ivrigste tilhængere i dennes arbejde for at gøre det konservative parti til et socialt betonet folkeparti, bør erindres, ligesom det kan være naturligt at minde om – netop med tanke på Krafts ivrige deltagelse i arbejdet for en forfatningsreform – at forfatteren er tipoldebarn af den liberale L. N. Hvidt, der var medlem af den grundlovgivende forsamling 1848–49.

Med det foreliggende overordentlig værdifulde politiske erindringsværk, der er velskrevet og nøgternt trods forfatterens engagement, har Kraft på en gang leveret et kildeskrift til bedømmelse af dansk politik i den pågældende periode, og samtidig sat sig selv et smukt minde, der velfortjent vil overleveres til eftertiden et billede af en modig og oprigtig mands virke i dansk politik. Kun ét sted synes impulsiviteten at have taget magten fra forfatteren. Det må nok siges at være overilet, at kalde landsretssagfører Carl Madsen for »professionel smædeskriver«.

Komplimenteres skal Kraft for at have forsynet bogen med såvel en litteraturfortegnelse som et personregister, begge dele savnes alt for ofte i danske erindringsbøger.

FINN H. BLÆDEL

Esbjörn Hiort: Etatsråd E. M. Møller og hans efterslægt. Privattryk. Ringkøbing 1971. Kr. 22,50.

Den 14. jan. 1897 oprettedes Etatsråd E. M. Møllers og hustru A. M. Møller, født Madsens Familielegat. I fundatsens § 6 hedder det, at bestyrelsen affatter en slægtsbog, som suppleres mindst hvert 10. år. Dette er imidlertid hidtil ikke sket, og først med den foreliggende bog er der rådet bod på savnet.

Ephraim Magdalus Møller var født i Skagen 18. aug. 1819 som søn af strandskommisær Johan Henrik Møller og hstr. Marie Sophie Houmann. Som grundlægger af Den vest- og sønderjyske Kreditforening og den, der byggede Silkeborg-Herning banen, indtog han en fremskudt plads i sin jyske samtid, indtil han døde i 1895. Om hans forslægt nævnes i bogen kun meget lidt, bedsteforældrenes navne: Lars Møller, Marie Magdalene Reinert, Mads Thomsen Houman og Maren Andersdatter Brøndum, hvorefter det noget utilfredsstillende blot konstateres, at faderens slægt efter sigende stammer fra Klitmøller. Dette er imidlertid også den eneste anke, der kan rettes mod bogen, idet levnedsskildringen forekommer velproportioneret med hovedvægten naturligt lagt på arbejdet med kreditforeningen og samarbejdet med Tietgen, ligesom efterslægtstavlen (79 personer), der jo er det væsentlige, synes at være komplet og let overskuelig. Et personregister savnes heller ikke. Blandt de i efterslægten forekommende navne kan fremhæves Hee, Hiort og Nyrop.

HANS H. WORSØE

Samfundet har siden dets stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. række, bind 1-3 (1880-82) ved *F. Krarup*.
1. række, bind 4-6 (1883-85) ved *G. L. Wad*.
2. række, bind 1-4 (1886-89) ved *G. L. Wad*.
2. række, bind 5-6 (1890-91) ved *H. W. Harbou*.
3. række, bind 1-3 (1892-94) ved *H. W. Harbou*.
3. række, bind 4-6 (1895-97) ved *G. L. Grove*.
4. række, bind 1-2 (1898-99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. række, bind 3-6 (1900-03) ved *G. L. Grove*.
5. række, bind 1-6 (1904-09) ved *G. L. Grove*.
6. række, bind 1 (1910) ved *G. L. Grove* og *Paul Hennings*.
6. række, bind 2-6 (1911-15) ved *Paul Hennings*.
7. række, bind 1-6 (1916-21) ved *Paul Hennings*.
8. række, bind 1-6 (1922-27) ved *Paul Hennings*.
9. række, bind 1-6 (1928-33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. række, bind 1-6 (1934-39) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
11. række, bind 1-6 (1940-45) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
12. række, bind 1-3 (1946-48) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
12. række, bind 4-6 (1949-51) ved *Albert Fabritius*.
13. række, bind 1-2 (1952-53) ved *Albert Fabritius*.
13. række, bind 3-6 (1955-58) ved *Sven Houmøller*.
14. række, bind 1-6 (1959-65) ved *Sven Houmøller*.
15. række, bind 1- (1966-) ved *Hans H. Worsøe*.

Indholdsfortegnelse til tidsskriftets første 50 årgange findes i årgang 1930,
til årgangene 51-66 i 1946 og til 67-85 i 1966.

Samtlige indholdsfortegnelser kan købes i særtryk.

Af de på lager værende årgange kan medlemmer erhverve enkelte årgange til og med 1939 for en pris af 5 kr. pr. årgang. Årgangene 1940-58 incl. kan købes for 10 kr. pr. årgang og årgangene 1959-65 for 20 kr. For ikke-medlemmer er prisen hhv. 10, 15 og 25 kr. - Enkelte hæfter af årgangene til og med 1939 sælges for 1,50 kr. pr. stk., af årgangene 1940-58 incl. for 3 kr. pr. stk. For ikke-medlemmer er prisen hhv. 3 og 6 kr. Af årgangene 1959 og fremover sælges enkelte hæfter ikke. - Ved køb af et sæt af de på lager værende årgange leveres disse til medlemmer for 150 kr., til ikke-medlemmer for 300 kr. - Indholdsfortegnelse til de første 50 årgange koster 10 kr., hvorimod indholdsfortegnelserne for 1930-45 og 1946-65 koster 5 kr. stykket. - Bestillinger sendes til sekretæren, arkivar cand. mag. Hans H. Worsøe, Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg.

PUBLIKATIONER

UDGIVET AF

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG PERSONALHISTORIE

- Kr. Erslev: Danmark-Norges Len og Lensmænd 1596-1660.* 1885 . Udsolgt
Henry Bruun: Danmarks Amtsførøaltene 1660-1848. 1919 Kr. 7,50
Fritz Jürgensen West: De kongelige Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660-1864. 1921 Udsolgt
Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrifts første 50 Bind.
Ved H. Hjorth-Nielsen. 1930. Fototeknisk optryk Kr. 10,00
Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1930-45. Ved
Albert Fabritius. 1946. Fototeknisk optryk Kr. 5,00
Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 1946-1965,
12.-14. række. Ved Hans H. Worsøe. 1967 Kr. 5,00
Perlestikkerbogen. Ved Hans Knudsen og Albert Fabritius. 1954 . Kr. 37,50
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 28,00
*Albert Fabritius: Giertrud Birgitte Bodenhoffs mysterium og grav-
røverierne på Assistens kirkegård.* 1955 Kr. 5,00
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 2,50.
Alfred Larsen: Lolland-Falsters degne og skoleholdere. 1960. indb. Kr. 75,00
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 50,00.
Borgmester Niels Jacobsens stambog, ved Albert Fabritius Udsolgt
Allan Tønnesen: Helsingørs Bomærker. 1968 Kr. 32,00
Særpris for Samfundets medlemmer: kr. 22,00.
Hvem forsker Hvad 1969 (dupl.) Udsolgt
Hvem forsker Hvad 1970 (dupl.) Kr. 5,00
Hvem forsker Hvad 1971 (dupl.) kr. 5,00
Hvem forsker Hvad 1972 (dupl.) Kr. 6,00
Dødsfald i Danmark 1968. Ved Niels Friis Kr. 10,00
Dødsfald i Danmark 1969. Ved Niels Friis Kr. 10,00
Dødsfald i Danmark 1970. Ved Niels Friis Kr. 10,00

Samfundet ejer oplaget af

Kristian Carøe: Den danske Lægestand:

- III. Den danske Lægestand 1786-1838. 1905 Kr. 2,00
V. Supplementbind. 1922 Kr. 2,00
De øvrige bind er udsolgt.

Henvendelse til sekretæren, arkivar cand. mag. Hans H. Worsøe,
Stenshøj 12, Bruunshåb, 8800 Viborg,
eller formanden, afdelingsbibliotekar Sven Houmøller,
Sdr. Fasanvej 46, 2500 København Valby.